

FØRSTE STEG

NR 1.2017

Et tidsskrift for
barnehagelærere fra
Utdanningsforbundet

RELASJONER

Har favoritter i
barnehagen

Slik hjelper
du barn med angst

Ulike relasjoner-
hva skiller dem?

LÆR
BARNA Å SNU
TANKENE

Favorittbarn

ange foreldre har vel en eller annen gang sagt følgende til en ansatt når de har levert i barnehagen: *-Det er aldri noe problem å levere når du er på jobb.* Bak setningen ligger en anerkjennelse i at barnet føler seg sett. Å bli sett og få omsorg gir trygghet. Trygghet er fundamentet i en relasjon. En trygg relasjon tåler mye.

– *Å ha en yndlingsvoksen er viktig for barns trivsel i barnehagen,* sier professor Ellen Beate Hansen Sandseter til Første steg. Hun står bak flere landssomfattende trivselsundersøkelser i norske barnehager. Over 60 prosent av barna har en yndlingsvoksen. Det finnes ingen forskning på om voksne har favorittbarn. Nå har Opinion på vegne av tidsskriftene Første steg, Utdanning og Yrke gjort en undersøkelse som viser at barnehageansatte og lærere har favorittbarn.

– *Å favorisere barn er tabu. Det er fordi det er en tanke om at objektivitet henger sammen med profesjonalitet,* sier barnehageforsker Teresa K. Aslanian til Første steg.

Vårt ønske er å bryte ned tabuer, sette relasjoner på dagsorden, skape debatt og refleksjon. For det er de voksne som har ansvar for relasjoner, ikke barna, for å si det med barnehageforsker Sonja Kibsgaards ord.

Undersøkelsen viser at annenhver barnehageansatt har et favorittbarn. 3 av 10 sier de har mislikt et barn i jobbsammenheng. Barnehagelærer Peter Boysen er glad de ansatte er så ærlige. Selv bruker han flere metoder for å finne ut om de ansatte har svake, eller sterke relasjoner til barna. Det har hent barna har fått ny primærkontakt som følge av det. Det står det respekt av.

– *Vi kan ikke like alle barn like godt. Noen barn trekkes til meg, mens andre trekkes mer til mine kollegaer,* sier Boysen. Han synes det er greit å ha favoritter så lenge barna ikke blir opphøyd eller favorisert. Han får støtte av barnehagelærer Terese Halle Isene, som mener barnehageansatte må jobbe profesjonelt med følelser og anerkjenne følelsen av ikke å like et barn. Hun skulle ønske barnehagene kunne snakke mer om temaet.

Det er nettopp det vi i Første steg håper på: Å få barnehageansatte til å tørre å snakke med kollegaer om det å mislike barn eller ha favoritter. Å ha favoritter er uproblematisk, så lenge det ikke fører til at andre blir oversett. For det er lettere å like barn som er lik seg selv. – *En utfordrende person kan true min oppfatning av meg selv, og jeg kan bli skremt av mine egne reaksjoner. Jeg vil jo ikke være utrivelig, jeg vil jo like alle,* forklarer psykolog Margareta Öhman. Å like alle er umulig. Å likevel sørge for en trygg relasjon er mulig.

Line

LINE FREDHEIM STORVIK
Ansvarlig redaktør
linsto@udf.no

FØRSTE STEG PÅ FACEBOOK

Her får du nyheter, forskning og debatter innen barnehagefeltet, mens du venter på neste utgave av tidsskriftet. Gå inn og følg oss!

FØRSTE STEG NR 1.17

ANSVARLIG REDAKTØR

Line Fredheim Storvik
linsto@udf.no
93 04 20 94

ANNONSER

Ann-Kristin Valby
kikki@salgsfabrikken.no
90 11 91 21

ABONNEMENT

Hilde Aalborg
ha@utdanningsnytt.no
91 19 99 89

KONTAKT OSS

forstesteg@udf.no
Post: Første steg, Utdanningsforbundet,
Postboks 9191 Grønland, 0134 Oslo
Besøk: Hausmanns gate 17, Oslo
På nett: utdanningsnytt.no/forste-steg

GRAFISK DESIGN

Tank Design AS
www.tank.no

TRYKK

Ålgård Offset AS
Opstadveien 7, 4330 Ålgård
ISSN 1504-1891

Bekreftet opplag: 28 842 ifølge

Fagpressens Mediekontroll
Utgiver: Utdanningsforbundet
Utgivelsesdato: Første Steg
nr. 1 2017: 28. februar

Første steg er medlem av Fagpressen og redigeres etter Redaktørplakaten og Vær Varsom-plakatens regler for god presseskikk. Den som likevel føler seg urettmessig rammet oppfordres til å ta kontakt med redaktøren. Pressens Faglige Utvalg, PFU, behandler klager mot pressen.

Stoff i tidsskriftet kan bare gjengis etter tillatelse fra redaktøren og med kildehenvisning.

Vi forbeholder oss retten til å lagre og utgi stoffet i elektronisk form fra vårt redaksjonsarkiv eller andre databaser som vi har avtale med, herunder å utgi stoffet via internett.

Forsiden: Birgitte Fjærtøft, Peter og Live

Foto: Geir Dokken og bildemontasje
Melkeveien Designkontor

Første steg nr. 2 kommer **31. mai**

Innhold

Tema Relasjoner

- 4 Har favoritter i barnehagen, viser ny forskning
- 7 Egne metoder for å kartlegge relasjoner
- 10 Hvorfor liker vi noe bedre enn andre?
- 12 Unikt samarbeidsprosjekt

Reportasjer

- 16 Lær barna å snu tankene med enkle grep
- 20 Slik blir det gøy å lære barna om steiner
- 22 Slik hjelper du aggressive barn
- 28 Jakten på rypesnarer

Fag og forskning

- 36 Ulike relasjoner- hva skiller dem?
Ivar Selmer-Olsen
- 39 Foreldresamarbeid
Ida Albertsen
- 42 Slik gir du barnet sosiale ferdigheter
Maria Lofstad
- 46 Sosial angst hos barnehagebarn
Malene Gunnæs Aasen, Sigrid Fredheim Finstad, Sarita Kristine Paasche Saksvik, Nina Karin Hove og Kirsten Flaten
- 52 Liten kan bli sliten
May Britt Drugli, Elizabeth Solheim og Turid Suzanne Berg-Nielsen

28

24

Debatt og kommentarer

- 62 MÅ vi rydde opp? Om å få lov til å leke lenge
Morten Solheim
- 64 Å tåle barns følelser: Du trenger ikke bli så sint!
Ida Blichfeldt
- 66 Språkpakker er ingen gavepakker
Cecilie Dyrkorn Fodstad og Christine B. Østbø Munch

Hver gang

- 02 Leder
- 14 Nyhetsblikk
- 19 Sideblikk: Margreth Olin
- 24 Mitt barnehageminne: Kari Svendsen
- 26 Lek & Lær: Fiklevegg
- 32 Portrett: Elisabeth Bjørnstad
- 55 Studentblikk: Catharina Fallet Sundby
- 56 Barnehagen min: Griseknoen gårdsbarnehage
- 60 Nye bøker
- 69 Kontaktforum barnehage: Kjære Nora
Ingvild Aga
- 70 Juss: Yrskeskade- hva da?
Nadja Rosenqvist
- 71 Med styrerblikk: Alle barn alles ansvar
Pia Katarina Halvorsen

46

⬆ Å få et favoritt barn er noe naturlig som kan skjer. Det skal ikke dyrkes, men erkjennes, sier barnehageforsker Teresa K. Aslanian ved HiOA. Hun mener ansatte bør jobbe for å bli bedre kjent med de barn de opplever de ikke liker.

TEKST OG FOTO:
Line Fredheim Storvik
linsto@udf.no

Har favoritter i barnehagen

Annenhver barnehageansatt har et favorittbarn, viser ny undersøkelse. -Hvis du blir så bergtatt av en unge, ser du ikke de andre barna, sier barnehageforsker Sonja Kibsgaard.

46 prosent av barnehageansatte sier de har hatt et favorittbarn, viser en undersøkelse Opinion har utført blant lærere og barnehageansatte på oppdrag fra tidsskriftene Første steg, Yrke og Utdanning. 3 av 10 sier de har mislikt et barn i jobbsammenheng.

– Å ha et favorittbarn er ikke problematisk i seg selv, men det er problematisk hvis det går ut over de andre barna, sier Teresa K. Aslanian. Hun er stipendiat ved barnehagelærerutdanningen ved Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA), og har skrevet boka *Kjærlighet som profesjonsutøvelse i barnehagen*. Hun får støtte av førstelektor Sonja Kibsgaard ved avdeling for pedagogikk ved Dronning Mauds Minne Høgskole for barnehagelæreutdanning (DMMH).

OVERRASKET

– Å ha et favorittbarn er ikke noe problem så lenge det ikke går ut over de andre barna. Unger er sanselige og oppdager at det er utvelgelse. Hvis du blir så bergtatt av en unge, kan det bidra til at du ikke ser de andre barna, sier Sonja Kibsgaard.

Tallene i undersøkelsen overrasker Aslanian.

– Tallene er lavere enn jeg hadde forventet. En forklaring kan være at vi tolker ordet favorittbarn ulikt, og at

det er flest styrere som har svart, sier hun. Undersøkelsen ble sendt ut til 849 barnehager i Norge og 214 svarte. 85 prosent av dem er styrere.

– Det er ikke objektivt mulig å ha de samme følelsene for alle barna i barnehagen uten at man jobber for det, sier Aslanian.

TABU Å FAVORISERE

I undersøkelsen svarer 50 prosent at de snakker mer med favorittbarnet enn andre barn, mens 33 prosent gir det mer oppmerksomhet.

– Å favorisere barn er tabu. Det er fordi det er en tanke om at objektivitet henger sammen med profesjonalitet. Vi knytter ikke det vi gjør opp mot følelsene, fordi det ikke henger sammen med vår idé om å være profesjonell, men det er den profesjonaliteten vi trenger i barnehagen, sier Aslanian.

3 av 10 barnehageansatte sier de har mislikt et barn.

– Det er sterkt at en såpass stor del barn går i barnehagen og ikke blir likt, sier Sonja Kibsgaard.

Av dem som har mislikt et barn svarer 52 prosent at de behandler barnet på samme måte som andre barn, mens 19 prosent sier de forsøker å unngå barnet. Kibsgaard mener det er skummelt hvis alle voksne på en avdeling ikke

liker samme barn. Da vil barnet føle seg avvist og utrygg. 16 prosent sier de snakker mindre med barnet de misliker enn andre barn.

– Det er bekymringsfullt, fordi det å ikke bli likt gjør noe med barnets syn på seg selv og sin trygghet, sier Kibsgaard. Hun synes det er veldig bra at 90 prosent av de ansatte snakker med en kollega dersom de opplever å mislike et barn. Forskeren synes det er bra at de innrømmer det, og håper det kan bety at de ønsker å endre praksis.

MØTER IKKE ALLE LIKT

– Jeg tror ikke vi møter aller barn likt, fordi ulike barn møter oss med ulike væremåte og besetter oss med ulike følelser, sier Sonja Kibsgaard.

– Noen barn appellerer mer til oss enn andre. Lukt virker også inn. Det er ikke alle du har lyst til å ta opp på fanget. Det er lite profesjonelt. Vi må jobbe med dette, det handler om kjærlighet i profesjonelt arbeidsliv, sier Kibsgaard. Da hun jobbet i barnehage opplevde hun en gang at det var et barn hun og de andre ansatte ikke tok like mye på fanget som andre.

– Vi jobbet med vår relasjon til henne, og lette etter det gode i henne. Hun opplevde nok vår avvising, derfor var det godt å se henne mer tilfreds og gladere etter at vi på avdelingen

OM UNDERSØKELSEN

- Utført av Opinion på vegne av tidsskriftene Første steg, Utdanning og Yrke.
- Av de 849 barnehagene i Norge som mottok undersøkelsen svarte 214.
- 85 prosent styrere, 12 prosent barnehageeiere og 3 prosent barnehagelærere svarte.
- 91 prosent er kvinner.
- 46 prosent har hatt et favorittbarn.
- 66 prosent sier de behandler favorittbarnet på samme måte som andre barn. 50 prosent sier de snakker mer med det og 33 prosent sier de gir barnet mer oppmerksomhet.
- 3 av 10 har mislikt et barn i jobbsammenheng. 90 prosent at de har snakket med en kollega om det, og 52 prosent sier de behandler barnet på samme måte som andre.
- 23 prosent irrettesetter barn de ikke liker mer enn andre, og 19 prosent unngår barnet mer enn de ellers ville gjort.

Kilde: Favorittbarn-undersøkelsen blant barnehagelærere og lærere 2017 utført av Opinion på vegne av tidsskriftene Første steg, Utdanning og Yrke

⚠ Jeg tror ikke vi møter aller barn likt, fordi ulike barn møter oss med ulike væremåter og gir oss ulike følelser, sier førstelektor Sonja Kibsgaard ved avdeling for pedagogikk ved DMMH.

jobbet med oss selv i relasjon til henne, forteller Kibsgaard. Hun sier foreldre også kan bidra til at de ansatte får et favorittbarn.

– Vi vil jo at foreldrene skal like oss, og det kan forsterke vår relasjon til et barn, sier hun.

HVORFOR GRÅTER BARNET?

Sonja Kibsgaard mener de voksne har ansvaret for relasjonen, ikke barna.

– Ureflektert kan man si: hun gråter så mye, i stedet for å spørre hvorfor hun gråter, tillate gråten og gi trøst.

Det gir barnet trygghet på at følelsene godtas, påpeker Kibsgaard. Hun holder kurs om profesjonell kjærlighet.

– Å lære seg å få øye på det gode i alle barn er en prosess. I barnehagen er det kvaliteten på relasjonen som er viktig. Det er viktig å være klar over at du har barn du liker bedre enn andre og så jobbe med det, påpeker Kibsgaard. Nyere hjerneforskning viser at oksytocin, kjærlighets-hormonet, stiger når barna har det godt. Det bidrar til at kortisolnivået, altså stressnivået, synker.

NOEN LETTERE Å LIKE

Teresa K. Aslanian mener alle barn har rett til å oppleve en god relasjon til sin barnehagelærer.

– Det er klart vi alle har barn vi liker bedre enn andre, sier Aslanian. Hun mener barnehagelæreren bør jobbe for å bli bedre kjent med de barna de opplever de ikke liker. Det er lettere å bry seg om barnet når du blir kjent med det. Hun sier det går an å lære seg å like noen vi i utgangspunktet ikke liker. I et utviklingsarbeid hun ledet, så hun på hva som skjer når barnehageansatte bevisst jobber mot barn de opplever som utfordrende. Resultatet ble at forholdet til barnet de ansatte hadde en svak relasjon til ble styrket.

– De barna jeg ikke har likt er ofte barn som ikke har vist særlig interesse for meg. Vi må gå profesjonelt til verks for å lære barnet å kjenne, mener Aslanian.

BARN HAR YNDLINGSVOKSEN

Også barn har favorittvoksne.

– Det å ha en yndlingsvoksen er viktig for barns trivsel i barnehagen, sier professor Ellen Beate Hansen Sandseter ved DMMH. Hun har gjort landsomfattende trivselsundersøkelser i barnehager fra 2012 til 2016. Over 60 prosent av barna sa de hadde en yndlingsvoksen i barnehagen, viser tall fra 2014. Tallene er basert på 450 barnesamtaler fra 52 kommuner i 17 fylker. Tallene for 2015 og 2016 er ikke analysert ennå.

PROFF KJÆRLIGHET

Teresa K Aslanian mener profesjonell kjærlighet er kjærlighet som gis uten å forvente noe tilbake.

– Det er kjærlighet som gis i kraft av å være profesjonsutøver i et barns liv. Det vi får tilbake fra barna i barnehagen er et tilleggsgode, sier forskeren.

Hun sier alt ansatte gjør med tanke på barnets velvære i barnehagen er et uttrykk for kjærlighet, som å planlegge dagene, tilrettelegge det fysiske miljøet, snakke, le og tilbringe tid sammen.

MØTE BARN MED RESPEKT

– Det er klart at lærere vil kunne møte barn og elever de må jobbe ekstra for å finne ut av hvordan de skal håndtere, eller at barn har en atferd man ikke liker. Men det er ikke akseptabelt at lærere viser barn og elever at de ikke «liker» dem, sier kunnskapsminister Thorbjørn Røe Isaksen i en kommentar til undersøkelsen. Han mener lærerne bør være bevisst problemstillingen og drøfte den. Han viser til barnehageloven og opplæringsloven, der det står at alle barn og elever skal møtes med tillit og respekt.

– De voksne må være forbilder for barna. Det betyr at alle barn og elever skal møte lærere som vil dem vel, respekterer dem, bryr seg om dem, lytter og viser forståelse, sier kunnskapsministeren.

☺ Jeg tror vi alle har noen barn vi får tettere relasjon med enn andre, sier barnehagelærer Peter Boysen, som gjerne leker sammen med Viktor Tveter Huseby (f.v.), Gabriella Gjøstøl Stuart, Nathalie Berget Sindsen og Jesper Berg Nilsen (t.h.)

SLIK TAKLER HAN BARNNA

TEKST OG FOTO:
Line Fredheim Størvik
linsto@udf.no

Barnehagelærer Peter Boysen har løsningen på hvordan du kan jobbe med favorittbarn og barn du ikke liker.

Vi kan ikke like alle barn like godt. Vi er mennesker med følelser. Barna vil trekkes mot voksne de har felles interesser med. Noen barn trekkes mer til meg, mens andre trekkes mer til mine kollegaer. Bare et smil påvirker oss bevisst og ubevisst, sier Peter Boysen. Han er pedagogisk leder i Eplehagan barnehage i Mjøndalen utenfor Drammen.

NEI TIL BARNEVAKT

Peter Boysen er ikke overrasket over at halvparten av barnehageansatte har et favorittbarn. Han synes det er bra at folk er ærlige, men hadde trodd tallet ville være høyere.

– Det er klart vi har favorittbarn, og jeg synes det er greit så lenge barna ikke blir opphøyet eller favorisert, mener Boysen, som tror barnehageansatt vil legge ulike ting i begrepet. Han mener det å ha favorittbarn er i konflikt med rammeplanen som sier barnehagene ikke skal forskjellsbehan-

⬆ Vi må vedkjenne oss at vi har favorittbarn, og det vil være uproft ikke å forholde seg til det, sier barnehagelærer Therese Halle Isene.

DETTE KAN DU GJØRE

- Bli bedre kjent med barnet du ikke liker. Observer barnet med foreldre, eller når det leker med andre. Det kan gi deg kunnskap om barnets interesser og hvem det er. Det er lettere å bry seg om barnet når du blir kjent med det.
- Se etter det gode i barnet.
- Vær bevisst på at du har barn du liker bedre enn andre, og snakk med kollegaer om det.
- Relasjonsskjema: Merk av din relasjon til barna med farger, der grønn betyr at du har en sterk relasjon til barnet, gul middels og rød en svak relasjon.
- Kontekstmodellen: Kartlegg omgivelsene rundt barnet. Er det flere som ikke liker eller mestrer barnet? Lag felles mål for hvordan dere skal forholde dere til barnet.

Kilde: Barnehageforskerne Teresa K. Aslanian og Sonja Kibsgaard og barnehagelærer Peter Boysen

dle. Boysen mener også relasjonen til foreldrene påvirker hvordan vi ser på barna. Han mener det å omgås foreldrene privat, eller være Facebook-venn med dem kan komme i konflikt med den profesjonelle relasjonen.

– Du kan ubevisst gi det barnet mer service enn andre barn, selv om tanken er god, sier Boysen. Han sier nei til facebook-forespørsler fra foreldre og å passe barna på fritiden, selv om barnehagen ikke har noen fast politikk på området. I Favorittbarn-undersøkelsen Opinion har gjort for Første steg, Yrke og Utdanning svarer 4 av 10 barnehageansatte at de er facebook-venn med foreldrene. Det synes Boysen er mange.

Han er opptatt av at alle barna skal oppleve å ha en favorittvoksen, og bruker en egen metode dersom han lurar på om barna på hans avdeling blir sett.

RELASJONSSKJEMA

Boysen har et skjema der de ansatte merker av sin relasjon til alle barna med farger; der grønn betyr at de har en sterk relasjon til barnet, gul middels og rød en svak relasjon. Har de voksne barn på det røde feltet diskuterer de hvorfor de ansatte opplever at de ikke har noen god relasjon til barnet.

– Ofte kan vi bli så opptatt av de gode relasjonene at vi glemmer andre barn, påpeker Boysen. Han har brukt skjemaet i tilvenningsperioden. Det har ført til at noen barn har byttet primærkontakt. Barnehagen bruker også modellen Cirkel of security (COS) i tilvenningsperioden.

– Den bruker vi for å sikre gode relasjoner fra starten. Modellen viser hvor viktig det er at vi voksne fremstår som en trygg base og trygg havn, sier Boysen.

KONTEKSTMODELLEN

Opplever ansatte på hans avdeling at de ikke liker et barn så godt kartlegger de omgivelsene rundt barnet, gjennom kontekstmodellen. Det er ofte barn

med utfordrende atferd. Ikke alle voksne mestrer det barnet.

– Det å ikke mestre et barn kan gjøre at du føler at barnet ikke liker deg. Da kan du bevisst eller ubevisst velge det barnet bort, sier Boysen. Da snakker de om at flere skal ha en relasjon til barnet og blir enige om hvordan de skal handle ovenfor barnet.

– Skal du ha en endring er det de voksne som må endre seg, ikke barna. Noen ganger trengs det veiledning for å få det til, sier Boysen. Han synes det er tankevekkende at 3 av 10 barnehageansatte sier de har opplevd å mislike barn. Han tror flere barnehagelærere som snakker samme fagspråk i barnehagene ville gjort det lettere å jobbe med temaet.

MÅ VEDKJENNE OSS

– Jeg tror vi har favorittbarn. Det må vi vedkjenne oss, og det vil være uproft ikke å forholde seg til det, sier Therese Halle Isene. Hun er barnehagelærer og bor i Lier utenfor Drammen. Nå er hun i fødselspermisjon med sitt tredje barn.

– Vi må jobbe profesjonelt med følelser. Vi må håndtere frykten for det som er annerledes og anerkjenne og takle følelsen av ikke å like et barn, sier Isene. Hun mener det er de voksne som har ansvar for relasjonen.

SE HELE BARNET

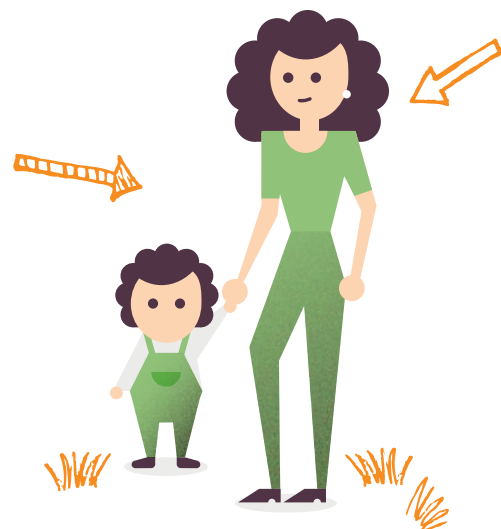
– Vi må lete etter ressursene i barnet. Jeg ville satt meg ned med den aktive 2-åringen som jeg synes er utfordrende og funnet ut hva han interesserer seg for, og blitt kjent med foreldrene. Jeg ville selv oppsøkt gutten og er sikker på at vi ville få en god relasjon, forklarer Isene. Hun sier vi som natur er forutinntatte.

– Vi har et ansvar for å se det gode i hvert enkelt barn, sier hun. Isene mener barnehagelærerne må forholde seg profesjonelt til følelsene av å like noen barn bedre enn andre. Hun skulle ønske barnehagene kunne snakke mer om temaet.

① Barnehagelærer Peter Boysen bruker flere metoder for å få gode relasjoner til Christina Walther Nordnes og de andre barna.

VELGER DE SOM ER LIK SEG SELV

Det er lettere å like en som er lik deg selv. Det kan forklare hvorfor det er noen vi ikke liker, sier psykolog.

Mennesker har behov for liket og tilhørighet. Det er lettere å identifisere seg med og like en person som er like deg selv, sier Margareta Öhman. Hun er svensk psykolog, familieterapeut, forfatter og en populær foredragsholder om relasjoner for barnehageansatte i hele Norden.

SKREMT AV SEG SELV

Hun sier det også er lettere å like en person som er snill og imøtekomende, enn en som er annerledes, utfordrende eller aggressiv.

– En utfordrende person kan true min oppfatning av meg selv, og jeg kan bli skremt av mine egne reaksjoner. Jeg vil jo ikke være utrivelig, jeg vil jo like alle, forklarer psykologen.

Ifølge nevrovitenskapelig forskning har sjefer av samme grunn en tendens til å rekruttere medarbeidere som

ligner dem selv. I barnegruppen kan det være på samme måte.

– Pedagogen har lettere for å knytte til seg barn som tilsvare sine forventninger om hvordan et barn skal være. Det kan være at barnet har foreldre som ligner pedagogen, har lik sosial bakgrunn eller tanker om oppdragelse, forklarer psykologen.

FAVORISERE

Psykologen mener det er stor forskjell på å ha et favorittbarn som du forstår deg bedre på, og å favorisere noen barn fremfor andre.

– Jeg elsket bråkete og utagerende barn da jeg jobbet i barnehagen. Jeg ble ikke provosert, men inspirert av dem og forsto deres uttrykk. Det betydde ikke at jeg behandlet andre barn dårligere, sier Öhman. Spør deg selv: hva har barna du ikke liker å lære deg?

BARNETS PERSPEKTIV

– *Hva gjør vi når vi ikke liker et barn?*

– Det er viktig å ta følelsene på alvor. Hvorfor føler du som du gjør? Er det barnets væremåte, utseende, eller oppfører det seg som avviker fra det du oppfatter som normalt? Det er ingen kunst å jobbe med barn i medvind, altså når barna oppfylle våre forventninger, er glade og positive. Men når barna ikke fyller våre forventninger ut-

fordres vår pedagogiske kompetanse, svarer psykologen. Da mener hun vi bør se barnets perspektiv, fordi det kan gjøre at vi får et annet syn på hva det behøver.

– Pedagogene bør forholde seg profesjonelt til følelsene som oppstår i møtet med et barn, slik at hun ikke kidnappes av sterke følelser, og lar det påvirke forholdet, sier psykologen.

⬆ Pedagogen har lettere for å knytte til seg barn som tilsvare sine forventninger om hvordan et barn skal være, forklarer psykolog Margareta Öhman. **Foto: Line Fredheim Storvik**

LIVSRYTMER

Psykisk helse i barndommen

Fagdag/planleggingsdag for studenter og ansatte i barnehager, barnevern, og helsestasjoner.

STYD kommunikasjon og Kommuneforlaget inviterer til en kombinert fag- og inspirasjonsdag med etterspurte og engasjerende fagfolk og foredragsholdere som brenner for faget sitt.

Innhold

Kari Killén
*Det er allmenn-
menneskelig
å føle*

Arne Holte
*Barn og unge:
De sju
psykiske
helserettig-
hetene*

Line Melvold
*Hjerterytme
– trøst og
tilstede-
værelse som
medisin mot
stress*

Hvor og når?

Oslo 18. august UBC Oslo kl. 09.00–15.00

Haugesund 18. september Edda kino kl. 09.00–15.00

Bergen 10. november Thon Hotel Airport kl. 09.00–15.00

Det er bevertning hele dagen og deilig lunsj i flotte lokaler.

Pris pr. deltaker: 1.200,-

Ta kontakt hvis hele personalgrupper reiser sammen.

Påmelding til line@styd.no innen 01.06 2017.

NB! Vær tidlig ute hvis dere ønsker plass.

Hjertelig velkommen til en innholdsrik dag!

Et samarbeid mellom STYD kommunikasjon
AS og Kommuneforlaget

STYD
KOMMUNIKASJON

 KOMMUNEFORLAGET

FELLESSKAP

FAGLIG INPUT

INSPIRASJON

REFLEKSJON

⬆ Samarbeider: Susan Stephens (bak f.v.) og Stian Berger i Melkeveien Designkontor, redaktør Knut Hovland i Utdanning, redaktør Tore Brøyn i Bedre skole, presentasjonsjournalist Inger Stenvoll (foran f.v.) i Utdanning, redaktør Ellen Ruud i Spesialpedagogikk, journalist Marianne Ruud i Utdanning, redaktør Wenche Schjønberg i Yrke, journalist Kari Oliv Vedvik i Utdanning og redaktør Line Fredheim Storvik i Første steg.

Foto: Paal Svendsen

UNIKT SAMARBEID

Denne utgaven av Første steg er
noe helt for seg selv.

Ikke bare kommer det i ny design, men for første gang samarbeider alle bladene i Utdanningsforbundet om et felles tema og felles forsider.

TEMA RELASJONER

Utdanningsforbundet gir ut bladene Utdanning, Bedre skole, Yrke, Spesialpedagogikk og Første steg. Relasjoner er tema for neste utgave av samtlige blader. Alle bladene har sitt eget forsidefoto, men legger du utgavene ved siden av hverandre danner de et nytt bilde.

Målet er å vise sammenhengen mellom det som skjer i barnehage og skole.

– De fleste leserne av Utdanning får som regel minst ett av de andre bladene vi utgir. Leserne vil merke at vi tar opp et stort tema med betydning for sektoren vi dekker. Vi håper og tror leserne vil sette pris på dette, sier Knut Hovland, avdelingsleder for tidsskrift og medlemsblad i Utdanningsforbundet og redaktør for Utdanning.

IKKE GJORT FØR

– Det blir ikke høy kvalitet og trivsel uten gode relasjoner mellom både barn og voksne. Vi ønsker også å styrke samarbeidet mellom de ulike redaksjonene i bladene Utdanningsforbundet utgir.

Noe lignende er aldri gjort i fagbladsammenheng før, så vidt vi vet, sier Hovland. De fem bladene har ulik målgruppe, men alle henvender seg til lærere og ledere i barnehage og skole. Første steg, Yrke og Utdanning samarbeider også om en spørreundersøkelse utført av Opinion, der vi spør om lærere og barnehagelærere har favorittbarn, og hvordan de forholder seg til det.

INSPIRERT AV KLASSISK FOTO

– For Melkeveien Designkontor har det vært en spennende utfordring å være med i prosessen rundt et felles bilde og uttrykk for Utdanningsforbundets magasinomslag, sier designer og partner Stian Berger. Det var mange ideer til forsidefoto, og til slutt falt ideen på å spille på et klassisk bilde fra byggingen av en skyskraper i New York fra 1932.

⊕ Alle bladene har sitt eget forsidefoto, men legger du utgavene ved siden av hverandre danner de et nytt bilde inspirert av et klassisk foto fra 1932. Foto: Geir Dokken/Fotomontasje: Melkeveien Designkontor

– Målet var å gjenskape samholdet og fellesskapet arbeiderne delte på en stålbom 250 meter over bakken – men i en ramme som bringer det mer inn i vår tid, forteller Berger.

NY DESIGN

I denne utgaven av Første steg handler temasaken om hvordan barnehagelærere skal forholde seg til barn de har sterke og svake relasjoner til.

– Å ha et favorittbarn er tabu å snakke om for mange, og derfor viktig å sette på dagsorden, sier

ansvarlig redaktør Line Fredheim Storvik i Første steg. Du får også fagartikler og debatter om relasjoner. I tillegg kommer Første steg i ny drakt med ny design og ny logo, utformet av Tank Design Oslo.

– Nye Første steg skal være friskt, lekent og dynamisk, akkurat som livet i barnehagen, samtidig som det skal holde på seriositeten et tidsskrift skal ha, påpeker Storvik som gjerne ønsker tilbakemelding fra leserne.

UTFORDRENDE

Både Storvik og ansvarlig redaktør Wenche Schjønberg i Yrke sier det har vært spennende og utfordrende å samarbeide tett med de andre fagbladene.

– Relasjoner er alt som skjer mellom mennesker som ikke nødvendigvis forankres i en læreplan. Det kan være læreren som hjelper eleven i en vanskelig fase, eller hva som skjer dersom lærere og elever ikke liker hverandre. Dette prøver vi å få frem i utgaven av Yrke, sier Schjønberg.

FØRSTE STEG
Nr. 1 2017

BEDRE SKOLE
Nr. 1 2017

SPEKIALPEDAGOGIKK
Nr. 2 2017

UTDANNING
Nr. 5 2017

YRKE
Nr. 1 2017

Tips oss om ny forskning og
nyheter på forstesteg@udf.no

TEKST:
Bjørnhild Fjeld

FOTO:
Fotolia.com

SAMTALEBOK FOR VONDE HEMMELIGHETER

Er du bekymret for om barnehage-
barna bærer på hemmeligheter små barn
bør slippe å holde på alene?
Barnehagelærer Erle Sellevåg i Bergen har
i samarbeid med Blå Kors skrevet boken
«Vondt i magen», som skal hjelpe voksne
til å starte en vanskelig samtale med barn.
Boken handler om Maiken som har vondt
i magen uten at hun vet hvorfor. Boken er
lagt opp som en samtale med spørsmål
om sinne, glede, tristhet, gode og vonde
hemmeligheter.

74%

prosent minoritetsspråklige barn går
i barnehage. I 2015 var det 43.400
minoritetsspråklige barn i norske barne-
hager, som utgjør 15 prosent. Antall barn
med innvandrerbakgrunn i barnehage
øker med 5 prosent fra 2014 til 2015.
(ssb.no)

**«For mye kjærighet skjemmer
aldri bort barna. Barn blir bort-
skjemt når vi gir dem gaver som
en erstatning for vårt nærvær.»**

DR. ANTHONY P. WITHAM,
Amerikansk lege og forfatter

Mest vannkopper om våren

Vannkopper klør og er plagsomt, og det er
vanskelig å vite når et utbrudd nærmer seg.
Britiske og amerikanske forskere har derfor
analysert nettsøk gjort i 36 europeiske land, og
funnet ut at flest søker på vannkopper mellom
mars og mai. (Forskning.no)

Mobbeombud

Som første kommune i landet får Oslo
eget mobbeombud for barnehager,
grunnskoler og videregående. Ombudet
skal bidra til å sikre barn og unge i Oslo et
godt psykososialt miljø, ifølge en presse-
melding fra kommunen. Viktige oppgaver
er å forebygge mobbing, håndtere
vanskelige enkeltsaker og påse at lover og
regelverk blir fulgt. Mobbeombudet skal
rapportere til bystyret, men jobbe fritt og
selvstendig.

NY MAKSPRIS

Fra 1. januar i år økte foreldrebetalingen for en
barnehageplass fra 2655 til 2730 kroner i måneden.
Maksprisen er fastsatt av Stortinget og gjelder både
kommunale og private barnehager. I tillegg kan barne-
hagene kreve matpenger. (Udir.no)

UTSIRA BEST PÅ BARN

UNICEF Norge har kåret Norges minste kommune til den beste kommunen for barn og unge. Utsira har kun 200 innbyggere. Kåringen er gjort på grunnlag av kommunens prioritering av barnehage, grunnskole, barnevern og helsetjeneste. På 2. og 3. plass ligger Rollag kommune i Buskerud (1400 innbyggere) og Salangen i Troms (2230 innbyggere). Porsgrunn er best av de 53 største kommunene i Norge.

(Barnehage.no)

SYNG BEDRE MED BARN

Her er noen enkle triks for å få alle barna til å synge når de voksne drar i gang allsang, ifølge musikkterapeut Lise Lotte Ågedal.

1.

SYNG LYSERE. Voksne stemmer er dypere enn barns. Få gjerne et av barna til å begynne å synge sangen, for å finne riktig toneleie.

2.

SYNG SAKTERE enn du pleier. Noen barn klarer ikke å henge med på tempoet og lar være å synge. Hvis du synger fortere enn barn klarer å uttale tekst, vil de oppleve ned-erlag og ikke mestring.

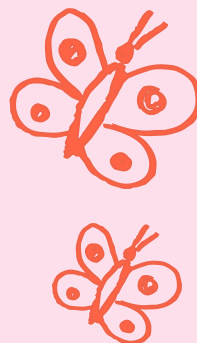
3.

STOPP OPP hvis barnet slutter å synge, og dra ut tonene til barnet er med igjen. (Forskning.no)

ENEBARN BLIR IKKE RIKERE

Tror du at du får mer å rutte med hvis du er alenebarn? Det stemmer ikke, ifølge ny svensk forskning. Sosiologen Frida Skog har sett på data over svensker født i 1973 og hvordan det går med dem. De som har vokst opp med et søsken får bedre inntekt enn enebarn. Har du flere enn to søsken, snur det til en ulempe, både i oppveksten og senere.

(Forskning.no)

6 AV 10

foreldre er svært fornøyde med barnehagen barna deres går i, viser en undersøkelse Utdanningsdirektoratet har gjort blant 86.000 foreldre. Foreldrene er mest fornøyd med barnets trivsel og utvikling, relasjonen mellom barn og voksen, tilvenning og skolestart. (Utdanningsnytt.no)

TEKST OG FOTO:

Trine Melheim Næss
Frilansjournalist Bergen
trinme@hotmail.com

➔ De pedagogiske lederne Line Solberg (t.v.) og Elisabeth Fagerbakke med Mathilde Sleen Hafting (f.v), Elias Haugen Havnen, Amanda Norheim Monsen og Sjur Gjeraker Jæger.

SLIK LÆRER DU BARN Å SNU TANKENE

En helt spesiell metode lærer barna å fokusere på det som er bra. Det gir barna bedre helse.

rønne tanker – glade barn» er en metode for å gi barn mellom 4–7 år økt tanke- og følelsesbevissthet.

Selvhjelpsmaterialet er utviklet av psykologspesialist Solveig Raknes i tett samarbeid med en faglig sterk referansegruppe.

– Jeg ønsker å bidra til at barn lærer å snakke vennlig og støttende til seg selv og andre fra de er små, sier Solveig Raknes. Idavollen barnehage i Bergen var en av de første som tok dette i bruk.

SNUR NEGATIVE TANKER

Siden lanseringen i 2014 har Gylden-dal Akademisk solgt nærmere 1350 skrin. Materiellet for de minste barna er til 18 samlingsstunder. Metoden bruker begrepene «røde» og «grønne» tanker. De røde tankene er negative og vonde, de grønne tankene er positive og oppmuntrende. Materiellet for de minste barna er til 18 samlingsstunder. – I dag skal vi snakke om en ny følelse.

Ser dere gutten og jenta på bildet? Hvordan tror dere de har det? Elisabeth Fagerbakke og kollega Line Solberg har samlet barna i Idavollen barnehage i en liten ring. Nå sitter 20 barn stille som mus og gransker et bilde. Tre hender fyker i været, og forslagene kommer på løpende bånd.

– De er glade, spente, litt morsomme, de tygger på hånden sin, svarer barna engasjert.

– Flott, responderer Fagerbakke og spør om noen av barna kan beskrive hvordan det føles å være glad. Hun og kollega Solberg følger instruksene som står på plansjen. Dette er et av verk-tøyene i selvhjelpskassen.

LÆRER Å SNAKKE TIL SEG SELV

– Når barn utvikler ordforrådet sitt for følelser og blir trygge på å si hva de tenker til noen som bryr seg om dem og kan hjelpe dem, legges et solid grunnlag for helse. Måten man snakker til seg selv på, påvirker utvikling, trivsel, læring og helse. Helse

bygges der barna bruker tid, og i de relasjonene der barna bruker tid. De aller fleste barn i Norge bruker mye tid i barnehagen. Dermed er det en helt unik folkehelsearena. Jeg synes det er fint å tenke på at det man lærer i barnehagen kan være til hjelp for å trives og løse problemer der og da, og at barna tar med seg læringen videre i livet, sier Raknes. Som at barna vil bruke metoden for å få frem de grønne, positive tankene dersom de senere strever på skolen, eller mister jobben.

NYTT Å JOBBE KOGNITIVT

«Grønne tanker – glade barn» bruker en kognitiv modell. Kognitiv betyr at våre tolkninger av en situasjon ofte er avgjørende for hvordan vi takler den.

– Å jobbe med tanke og følelsesbevissthet er relativt nytt i pedagog-verdenen. Vi opplever at mange er litt usikre på hvordan de skal snakke med barna, forteller Hilde Tørnes og Karin Wulff Johansen i PPS-Sør, avdeling PPT Førskoleteamet.

Tidligere har man gjerne *instruert* fremfor å *snakke* med barna, slik at de kan reflektere over at det ligger tanker bak følelsene de får.

KJENT MED SEG SELV

– Metoden hjelper barna til å bli bedre kjent med seg selv. Tanker er ikke synlig for andre, men de kan lære seg å sette ord på dem. Det må barna øve på i hverdagen, sier Tørnes og Wulff.

Raknes mener det er minst like viktig å lære å skille mellom røde og grønne tanker som å lære blomsternavn, bilmerker og pokemons. Hun er forsker III ved Regionalt Kunnskaps-senter for Barn og Unge (RKBU) Vest.

LETTERE Å MØTE BARN

I Idavollen barnehage har de opparbeidet seg god erfaring ved å bruke Raknes sin metodikk gjennom flere år. De anbefaler den til andre barnehager.

– Metoden skaper en solid grunnmur for barna. Den har også gitt oss voksne et felles verktøy, forklarer Elisabeth Fagerbakke.

Også foreldrene har gitt positive tilbakemeldinger om at barna uttrykker følelser i større grad. Spesielt i situasjoner de føler seg utfordret.

– Vi har gjort erfaringer med at metoden har best effekt når hele personalet kjenner til den og bruker det aktivt i hverdagen. Barna tar det raskt, så det er viktig at barnehagen informerer foreldrene kort om hva metoden går ut på, sier Tørnes.

«GRØNNE TANKER–GLADE BARN»

- En metode for å gi barn fra 4–7 år økt tanke- og følelsesbevissthet.
- Metoden har en konkret verktøykasse om «Røde og grønne tanker».
- Målet er å utvikle et godt språk for følelser, kommunikasjon om vanskelige situasjoner og sterke følelser, å utvikle selvreguleringsferdigheter og gode holdninger til seg selv og andre.
- Brukes også av PPT-tjenesten og helsesøstre.
- I Verktøykassen er det materiell for samlingsstunder/ samtaler, bildebok, en veileder, to myke røde og grønne bamser og en modul på den digitale læringsplattformen Salaby.
- Egen app– «Glade maur» for smarttelefoner og nettbrett

KAST "TANTE" UT AV BARNEHAGEN

.....gi plass for kjærlig profesjonalitet!

Det stilles stadig nye, flere og utvidede krav til barnehagen. Ny barnehagelov og rammeplan er rett rundt hjørnet, og kvalitetsbegrepet utfordres stadig. Midt i dette er det viktig at vi aldri beveger oss bort fra omsorg, nærhet og kjærlighet i barnehagen! Samtidig må vi være modige nok til å stille krav om tydelig profesjonalitet. Vi må våge og utfordre personalets holdninger til barnehagens innhold, og egen praksisutøvelse. Det er tid for å kaste «tante» ut av barnehagen og gi rom for kjærlig profesjonalitet!

Program

08.30 – 09.00 Ankomst med te/kaffe
09.00 – 09.15 Velkommen
09.15 – 11.30 Tanja Uggerud
11.30 – 12.30 LUNSJ
12.30 – 14.30 Nina Nakling
14.30 – 15.00 Avslutning

Dato og sted

22.09.17	Thon Oslofjord
19.10.17	Forum Jæren, Bryne
20.10.17	Thon Bergen
17.11.17	Thon Lofoten

Foto: Hilde Brevig

Påmelding og pris

Kr 1090,- pr pers inkludert lunsj og pausemat.
Påmelding til nina@naklingentusiasme.no
Ved påmelding innen 31.12.16, og for grupper på over 30 stk gis det 10% rabatt.

Har du spørsmål ring
Tanja: 915 91 676 eller
Nina: 994 93 119

Tanja Uggerud og Nina Nakling har sammen 40 års erfaring fra barnehagesektoren, og er begge kjent for sin særs levende tilstedeværelse på scenen. Som to faglige fyrverkeri lover de å levere en dag fylt med energi og entusiasme – gled dere!

TEKST:

Margreth Olin
Prisbelønt norsk filmregissør,
aktuell med dokumentarfilmen
Barndom, der hun har fulgt barn
i en barnehage i 1 år.

BARNDOM

Det viktigste av alt jeg har lært,
har jeg lært i møte med mine barn.

H

vert barn har en flamme i brystet. Noen vil si at den er innstiftet av Gud, andre vil si noe annet. Første gangen du holder barnet ditt inntil deg, første gangen du møter blikket hennes, så ser du det; dette lyset som er henne. Som du tenker at ingen noen gang må slukke. Barnets stemme, barnets kraft – og hvordan den kommer innenfra. Det tar tid å vokse opp. Vissheten om at du får lov til å se et menneske vokse opp. Du lar henne i fred. Lar henne gro i ro. Iakttar hvordan livskreftene hennes forflytter seg rundt, fra hodet, ned i brystet, ut i armene og beina. Du tenker at barnet ditt skinner! Og hun sier til deg: Se på meg, se meg nå! Men da mener hun ikke at du skal se på henne. Hun vil at du skal se hvem hun er.

FULGT BARN I ET ÅR

Barn er omgitt av lys. Du ser det best når de leker. Denne kroppen som er helt fylt av seg selv. Barnet besjeler skogen, gresset, veien vi går på, hun blåser liv i døde ting, gir dem stemme og vilje, omsorg og irettesettelse.

I et år har jeg fulgt barn fra 1 til 7 år i en barnehage. Med et observerende

kamera har jeg fanget barnets lek. Den frie, merkelige leken, som vi voksne ikke alltid forstår, og derfor kanskje ikke gir nok rom. Barnets tid er her. Nå. Nyfiken griper og etteraper hun sine omgivelser. Strekker seg mot hva den voksne eller det eldre barnet gjør. Leken er lystbetont, gjennom glede blir barnet kompetent. Lek er barnets arbeid. I leken utvikles sansene, grovmotoriske ferdigheter og koordinasjon, som er avgjørende for senere innlæring av tall og begreper. Gjennom leken bearbeider barnet opplevelser og følelser. I leken er drømmene en del av virkeligheten. Alle barn er født kreative. Om noen år begynner barnet ditt kanskje på skolen. I en klasse på 25 barn er det 25 ulike begavelser. Hvilken læringsstrategi har ditt barn? Tar skolen høyde for barns forskjellighet?

SE HVEM BARN ER

Hvorfor trenger vi en film om lek? Hva betyr «tidlig innsats»? Det er valgår. Det politikerne snakker om, er det noe barnet ditt får eller noe barnet blir fra-tatt? Hva skjer med barnets utvikling og barnets helse når leken fortrenses? Når er det riktig at barn begynner på skolen? Hvilken medvirkning bør barnet ha i sin egen dannelses og

utdannelse? Jeg er redd vi er så opptatt av å dytte akademisk kunnskap inn i barna, i stadig yngre alder, at vi ikke ser hva barnet selv kommer med, at vi står i fare for å gå glipp av barns ulike personligheter. 6-års reformen har ikke hatt ønsket effekt på lese- og skriveferdigheter.

Er svaret da å gjøre barnehagen til en arena for skoleforberedelser?

Det sjettede leveåret er kongeåret i barndommen. Vi valgte å sette sekk på ryggen og gjøre henne minst i skolegården, det året hun skulle krones til konge av de yngre barna, alt hun kunne, alt hun mestret og selvfølelsen det ga. Når reformer skal gjennomføres som omhandler barn, glem da ikke å se barnet, se hvem hun er. Lek er læring. Lyset som omgir barna kommer ikke ovenfra, eller utenfra, det kommer fra barnet selv.

I hvert nummer inviterer vi fagfolk som jobber opp mot barnehager til å skrive om et tema de brenner for.

TEKST:

Line Fredheim Storvik
linsto@udf.no

FOTO:

Merethe Frøyland

SLIK BLIR DET GØY Å LÆRE BARNNA OM STEINER

7-åringene og elevene på videregående lærte om de samme bergartene. Ett år etter husket de minste kunnskapen best, viser studie.

studien lærte oss at «less is more». Jo mer du fokuserer på kjernebegrepene og bruker tid på dem, jo mer klarer

barna å anvende, sier geolog, forsker og leder Merethe Frøyland ved Naturfagsenteret ved Universitetet i Oslo. Hun fortalte om sine erfaringer på Barnehageforum sin store konferanse for 450 barnehagefolk i november.

KONKRETE VERKTØY

Elevene på videregående fikk en innføring i mange begreper og navn og hadde fokus på å memorere (huske) geologiske begreper. De så også på ulike steinsorter. Ett år etter husket de mange geologiske begreper, men de klarte ikke å bruke kunnskapen. Barnehagebarna fikk konkrete verktøy til å sortere steinene i grupper og til å lese steinenes historie.

-Ett år etter klarte 7-åringene på 2. trinn å sortere fem ulike steiner i de tre hovedgruppene, noe de videregående elevene ikke klarte, forteller Frøyland.

-Da vi gjorde det samme i barnehagen gikk vi fra å lære barna navn på

stein, til mønstre og historier og fra å lære dem fakta til å observere steinene, påpeker forskeren. Og oppskriften? Den får du her.

LÆRTE MED MØNSTER

Geolog Merethe Frøyland brukte striper, prikker og lag for å lære barna å skille steinene i tre hovedgrupper. De magmatiske steinene er prikkete, de metamorfe er stripete og de sedimentære er lag på lag med fossiler.

-Jeg hadde lyst å gå fra å lære bort navn til å fortelle historier, sier geologen. Hun mener det å lære barna om steiner passer inn i ny rammeplan for barnehager.

-Opplegget er voksenstyrt. Det er likevel masse rom for barns medvirkning, mener forskeren. De voksne må være lydhøre for barnas forslag og gi dem mulighet til å veksle mellom spontane og planlagte aktiviteter. De opplevde at barna lekte lavaleken ute og lærte de mindre barna om prikkete steiner.

-Å lære om steiner stimulerer også barns undring og evne til å stille spørsmål, mener geologen.

↑ Å lære barna om steiner gjennom mønstre som prikker, striper og lag er et voksenstyrt opplegg, men gir likevel rom for barns medvirkning, sier forsker og geolog Merethe Frøyland.
Foto: Line Fredheim Storvik

1

PRIKKETE STEINER er magmatiske bergarter.

Alle prikkete steiner er steinsmelte som har størknet; de har vært smeltet lava og vulkaner. Start med å vise barna prikkete mønster. La barna ta med prikkete ting hjemme fra. Still dem opp og studér: Ser dere at prikkene er ulike, men at de har et felles mønster? Spør barna: Er det andre ting som er flytende når det er varmt, og blir fast når det er kaldt, slik som lava? Jo, stearinlys, sjokolade og smør. Denne typen stein finnes flere steder på Østlandet. Lag vulkaner med papir og piperensere og legg Mentos drops i en flaske med Pepsi og se hva som skjer. Se på vulkaner som Etna på YouTube og lær dem om Pompeii.

STRIPETE STEINER er metamorfe bergarter. De er stripete fordi de har blitt omdannet på grunn av høyt trykk og/eller høy varme, vi kan si de har fått juling. Det kan skjer når en fjellkjede blir til. Fjellkjeder blir til der to jordskorpeplater kolliderer. Vis barna stripete ting og snakk med dem om at også stripete ting er ulike, men at de har samme mønster. Denne typen stein finnes på Skedsmokorset. Lek at du kjører ut i verdensrommet for å se at jorda er rund, fest setebeltet og lat som dere kjører rakett.

2

3

LAG PÅ LAG steiner med fossiler er sedimentære bergarter.

De har vært sand, grus, leire eller kalk som har blitt samlet lag på lag over lang tid på havbunnen. Finn bilder eller gjenstander som viser lag på lag; lagene i en kake eller stabler med bøker eller puter. Innimellom lagene er det fossiler. De første dinosaurene med fjær er fossiler som er funnet i lag-på-lag-steiner. Steinene finnes i Kina og på Østlandet (Slemmestad).

⊕ Rundt 3 til 4 prosent av alle barn beholder en fysisk aggressiv atferd opp i tenårene og voksen alder, viser nye studier fra Atferdssenteret, Universitetet i Oslo. Foto: Fotolia.com

SLIK HJELPER DU AGGRESSIVE BARN

TEKST OG FOTO:
Arne Solli / Scribeo
Frilansjournalist
arne19olli@gmail.com

Noen barn må ha hjelp til å kontrollere sinnet sitt. Du kan hjelpe dem.

To-åringer som er fysisk aggressive er helt normalt. Blir ikke aggresjonen borte er det grunn til bekymring, ifølge forsker og psykolog Ane Nærde ved Atferdssenteret, Universitetet i Oslo.

-Rundt 3 til 4 prosent av alle barn beholder en fysisk aggressiv atferd til opp i tenårene og i voksen alder. Det er uheldig både for dem selv og for det samfunnet de skal fungere i, sier Nærde. Hun deltar i en longitudinell forskningsstudie som har pågått i ti år. Over 1.000 barn er fulgt fra de er seks måneder gamle.

SOSIAL KOMPETANSE

– Den fysisk aggressive 2-åringen er normalt og ingenting å bekymre seg for, sier Nærde. Når barna blir så gamle at de lærer å snakke, avtar den fysiske aggressiviteten for de aller fleste.

Det er fordi de oppdager at det er mer effektivt og hyggeligere å snakke

og forhandle framfor å dytte, eller slå for å få en leke. Men noen barn fortsetter å være aggressive også etter 2-års alder. I studien Nærde jobber med forsøker forskerne å finne ut hvilke risikofaktorer som er forbundet med vedvarende høyt fysisk aggressivitet hos barn.

Ifølge Nærde viser atferds-genetiske studier at omtrent halvparten av alle typer aggresjon og alvorlige atferdsvansker, inkludert kriminalitet, kan forklares genetisk, altså som arv.

ARV OG MILJØ

Ifølge Nærde viser studier at fysisk aggressivitet er vanligere blant barn med mange søsken, med unge mødre, med

mødre som røyker under svangerskapet, og barn som vokser opp i familier med lav inntekt og lavt utdannede foreldre. Familiesamspill preget av høyt konfliktnivå er også en forklaring. Gutter er mer utsatt enn jenter.

Foreldre som reagerer overfor barna med irritasjon eller gir dem mangelfulle tilbakemeldinger, kan også bidra til at barna fortsetter å være aggressive ut over det normale. Det handler om miljøpåvirkning. Men disse barna kan få hjelp.

– Det er gode voksenpersoner som barnet er sammen med til daglig som er de beste hjelperne for disse barna – både foreldre og barnehagepersonale, sier Nærde.

TRENGER ALTERNATIVER

I barnehagen kan personalet forsøke å iakttta disse barna, og bli kjent med foreldrene deres for å danne seg en oppfatning av hjemmemiljøet.

Forskeren sier at de aggressive barna i samspill med både barn og voksne i barnehagen vil utvikle flere og mer nyanserte måter å uttrykke sinne og frustrasjon og å løse konflikter på.

– Det er mye vi mangler kunnskap om. Men det er grunnlag for å hevde at de barna det er snakk om, trenger hjelp på et tidlig tidspunkt til å lære seg alternative måter å reagere på når de blir sinte og frustrerte, sier Nærde. Det betyr selvsagt at barna skal «få lov» til å vise aggresjon, men hvis dette blir den dominerende måten å forholde seg til andre på, vil det føre til at disse barna kan bli ekskludert fra samspill med jevnaldrende.

ENDRET VOKSENATFERD

– Mens sinne er en medfødt emosjon, endrer sinneuttrykkene seg ut fra de sosiale erfaringer barnet får i omgang med voksne og andre barn, sier psykolog og pedagog Terje Overland.

Mye av arbeidet ved Atferdssenteret har til hensikt å endre aggressiv atferd gjennom ny læring, sier han.

–Voksne rundt barnet kan på ulike måter bidra til å opprettholde barnets aggressive atferd.

Endret voksenatferd kan bidra til at barnet endrer atferd, sier Overland. Han uttaler seg på generelt grunnlag.

⬆ Aggressive barn trenger hjelp til å lære seg alternative måter å reagere på når de blir sinte, sier forsker Ane Nærde ved Atferdssenteret.

Nå er det over

3000

... som liker **Første steg** på Facebook.

Her får du nyheter, forskning og debatter innen barnehagefeltet.

Bli med og følg oss du også!
facebook.com/forresteg

FØRSTE
STEG

Foto: Fotolia

☺ Visesanger
Kari Svendsen foran
restene av muren fra
det gamle huset i
Akersbakken barne-
hage i Oslo hvor hun
gikk fra 1954 til 1957.

ET LYKKELIG NØKKELBARN

TEKST OG FOTO:
Bente Bolstad
Frilansjournalist
bente.bolstad@gmail.com

Kari Svendsen gikk til og fra barnehagen selv på 50-tallet og sang for 2000 personer som fireåring. Nå feirer den kjente visesangeren 50 år som artist.

Det er over 60 år siden Kari Svendsen gikk i barnehage. Foreldrene hennes begynte på Tandberg radiofabrikk klokka sju. Kari ble tidlig selvstendig, og løp med glade skritt over bakgården til barnehagen når den åpna.

De som har opplevd visesanger og banjospiller Kari på scenen vet at hun er et muntrasjonsråd; rappkjefta og morsom, ei ekte østkantjente fra Oslo. Kari vokste opp like ved Alexander

Kiellands plass. Hun ble tidlig en del av det aktive visemiljøet på 60-tallet. I flere år var hun gift med Lillebjørn Nilsen, som skrev visa som gjorde det den gang så trasige veikrysset Kiellands plass viden kjent. Kari synger gjerne den og andre viser skrevet av eksmannen.

ENEBARN

Å være nøkkelbarn har sjelden vært noe barn skryter av. Kari ser det annerledes. – Jeg var enebarn og «over-elsket» av mine foreldre. Jeg var forferdelig bort-

skjemt, rett og slett, og hadde nok veldig godt av å komme i en barnehage, der jeg måtte dele oppmerksomheten med andre unger. Og å bli litt oppdratt, forteller Kari. Fra 4-årsalderen gikk hun i Akersbakken barnehage. Den gang var det bare å løpe ned i kjelleren, ut i bakgården og spurte 30–40 meter over til barnehagen. I dag har barnehagen nytt våningshus, men deler av muren fra det gamle huset som Kari gikk i er tatt vare på og malt turkis.

JEG DUNKA HAN RETT NED

– Jeg har bare gode minner fra barnehagen. Det eneste negative jeg kan huske, var en ertekrok av en gutt som plaget meg. Jeg har jo temperament, og jeg blei så sinna at jeg dunka han rett ned. Men han sladra til de voksne, og jeg fikk vite at slikt kunne jeg ikke gjøre, foreller Kari, som hadde en lykkelig barndom.

– Mamma og pappa var morsomme og hyggelige mennesker. De var veldig unge, og de var lekne. Om vinteren var det skitur på St. Hanshaugen. Om sommeren sykla vi ut til strendene langs fjorden, med meg på bagasjebrettet.

Vi bada og sola oss til sola gikk ned. Særlig før TV kom var vi veldig aktive, forteller Kari.

HVILESTUND

Det aller hyggeligste Kari visste var når de voksne tok fram madrassene, og de kunne ligge og hvile, eller sove i barnehagen.

Kari husker at de hadde med matpakke hjemmefra. De fikk melk og frukt i barnehagen. Kari lærte klokka tidlig, og passet selv på å komme seg i barnehagen og å gå hjem igjen. Hun fikk med seg godt humør fra foreldrene, og var tidlig selvstendig. Kari har bodd alene i mange år, men sier hun aldri har kjeda seg. Hun trives godt med livet sitt.

Kari var også glad i og begeistra for de ansatte i barnehagen. Ifølge Karis mamma var det mange godt voksne

damer som jobba i Akersbakken barnehage, og Kari var veldig knytta til dem.

HERLIGE MINNER

Kari Svendsen er født i 1950. Begge foreldrene var industriarbeidere, og de hadde det ikke fett økonomisk. Men de kjøpte seg bil, og feriene gikk sørover i Europa. Herlige minner.

Den kjente visesangeren var tidlig ute med mange ting. Hun var flinkest i klassen helt til hun kom i tenårene. Da ble det mange andre ting enn skolearbeidet som trakk. Hun begynte å spille gitar, og kuttet ut svømming og friidrett, som hun hadde vært aktiv i. Som barn og ungdom var Kari ute hele tida. Ungene akte på vinteren, spilte slåball og hoppet paradiset på sommeren.

– Ingen satt inne. Vi ble hentet inn når det var tid for senga. I dag sitter mange unger inne veldig mye. Det synes jeg er trist, sier Kari.

DEN SAMME JENTA

På spørsmål om hun er den samme jenta som gikk i Akersbakken barnehage, sier hun ja. Hun har ikke forandret seg mye.

– Jeg sang og optrådte fra jeg var liten. Første gang jeg optrådte var på julefest på jobben til mamma og pappa. Jeg var fire år gammel og sang for 2000 ansatte. Jeg sto på en taburet og sang hele Fridtjof og Carmencita av Evert Taube, i mørkeblå matroskjole! minnes visesangeren.

EN KOMPLETT ENTERTAINER

Karis merittliste er lang. Hun har gitt ut fire soloalbum, og deltatt på utallige plater, cder, radio- og tv-program. Hun har sunget og spilt med blant annet Erik Bye, Knutsen og Ludvigsen, Lillebjørn Nilsen, Jan Eggum, Kirkvaag, Lystad og Mjøen, Øystein Sunde og Åge Aleksandersen.

I dag driver hun Josefine Visescene i Oslo sammen med Lars Klevstrand

og Jørn Simen Øverli. Det er ubetalt arbeid, og holder liv i visemiljøet i Oslo. Det siste året har hun reist rundt i landet med sin jubileumsrevy. Hun feirer 50 år i bransjen og serverer publikum en historietime med skillingsviser, banjodueller og «god gammaldags revvy». Kari Svendsen er en komplett entertainer, skrev VG i anmeldelsen, og trillet en sekser på terningen.

Med seg har Kari et band som hun er stolt over å spille med. Dette skal hun fortsette med også i 2017.

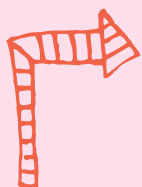

⬆ Med to foreldre som jobbet fra sju om morgenen måtte Kari Svendsen gå til barnehagen selv. Foto: Aftenposten

KARI SVENDSEN

- 66 år
- Født, oppvokst og bor på St. Hanshaugen i Oslo
- Har sunget, spilt banjo og gitar fra hun var 15 år. Levd av musikken siden 1978.
- Aktuell: Har 50 års jubileum som artist med revyen «Alle tiders!»

Fiklevegg

Et gammelt rør, nøkkelknipper og kakebokser får nytt liv på en fiklevegg. Et flott sted for finmotorisk lek der barna kan åpne, lukke, putte og trykke.

TEKST OG FOTO:

Trude Anette Brendeland

Barnehagelærer, holder inspirasjonskurs, skriver artikler og bøker som fantasifantasten.no. Jobber i «Eventyrhuset lekeverksted» i samarbeid med Fantoft gård studentbarnehage, Bergen. Hun gir deg inspirerende tips i hvert nummer av Første steg. trudebrende@hotmail.com

De yngste barna liker å ha noe å henge fingrene i – bokstavelig talt. Glidelåser, nøkkelknipper og fjernkontroller blir nøye undersøkt når de yngste er i nærheten. En hel vegg med muligheter til å åpne, lukke, putte, trykke og fikle kan bli et sted der finmotorisk lek og ren nysgjerrighet får fritt utløp.

EN BALLBANE ER alltid stas. Her leker ballen gjemmelek før den plutselig dukker opp – til stor begeistring for barna. Til å lage slike kan du bruke rør av ulik sort. De kan man få hos rørleggerforretninger og byggevarehandler. De kan festes til veggen med buksestrikk og møbelstiftepistol med lange stifter. Gardinstreng og skruer kan også brukes. Til gipsvegger kan man feste røret til en finérplate og skru platen fast i veggen med mollskruer.

HAR BARNEHAGEN ULIKE fikleleker fra før kan du feste dem i veggen med solid borrelås, eller speiltape. Disse kan du også gjøre mer estetisk spennende ved å henge på ting med ulik struktur og lyd. Leken blir ofte mer spennende når tyngdekraften kan hjelpe tingene i bevegelse. Sammen med dem passer noen fine esker og kakebokser med lokk som du skrur fast. I dem kan du putte rariteter som silkesjal, erteposer, nøkler og overraskelser.

TRÅDKURVER TIL garderobeskap er supre å henge ting i som pirrer nysgjerrigheten. I esker med hull, en poseholder og i små hyller og nisjer kan du putte ting som gir barna noe å undersøke. Jobber dere temarelatert kan dere legge i sangkort, bilder, leker og rekvisitter som gir barn og voksne litt å snakke om.

Ekstratipset Bøttebygging

BARN LIKER store ting å stable og bygge med. Da bruker de kreativitet og grovmotorikk samtidig og kan skape store, imponerende byggverk. Det beste materialet å bygge stort med trenger man ikke gå langt for å finne. Fruktkasser og vaskebøtter fungerer helt utmerket. Sett tilgjengelig minst ti bøtter som lar seg stable, og se hva det kan bli.

⊕ Margit Øwre
Hansen synes
rypevingene ligner
englevinger.

TEKST:
Lill-Karin Nyland
Frilansjournalist, Tromsø
nylandlk@online.no

FOTO:
Ingun Mæhlum
Fotograf, Tromsø
fotodama@gmail.com

-ER DEN DØD?

Rypa ligger på bordet klar til å åpnes, studeres og stekes. En helt vanlig dag i barnehagen i Tromsø.

- Er den død?
 - Har du tatt bort øynene? Vi må ta av fjærene, for de er ekle å spise!
- Rundt barnehagelærer og friluftspedagog Ronny Lian sitter fem barn i en halvsirkel. Øynene er store, og blikkene festet på det han har i hendene. Nemlig en kritthvit fugl med svarte øyebryn.
- Denne kommer fra fryseren min, så den er nok død. Er det noen som vet hvilken fugl det er?
 - Ei rype! sier Håvard Hald, med hånda strukket høyt over hodet.
 - Helt riktig. Vet du hvilken rype?
 - Eeh ... den som lever om sommeren?

SNAREFANGST

Vi er i Ekrehagen friluftsbarnehage i Tromsø, plassert midt på toppen av Tromsøya. Rundt barnehagen er det boligfelt, gater og rekkehus. Men rett utenfor porten er det også et fint turområde. Med kratt og berg, gapahuk og lavvo, bærtuer, snøskavler og bjørkeskog. Fjellrypa som nå blir sendt rundt så ungene kan stryke og kjenne, er skutt av Ronny Lian i forbindelse med rypejakt.

Barnehagen har de siste årene hatt tradisjon med å drive rypefangst med snarer. Da er barna med på å sette opp snarene, sjekke dem, og hente inn eventuell fangst.

- I år fikk vi ikke innhentet tillatelse fra grunneier

tidsnok, på grunn av omdisponering av området. Derfor måtte jeg ta fra egen innhøsting, smiler han. Og bedyrer at det å være jeger ikke er et av kriteriene for å få jobb i friluftsbarnehagen.

BLÅBÆR I MAGESEKKEN

Høsting av naturen er et eget tema i Ekrehagen. Det er derfor Ronny Lian nå samler ungene rundt bordet, som i dag er tomt for tegnesaker og plastelina. Barna stirrer forventningsfulle på den hvite fuglen. Når han begynner å ribbe den for fjær, høres et og annet «æsj».

- Gjør det der vondt?
- Nei, den er jo død!

Ungene får se inn i nebbet på rypa, der en liten tunge stikker frem.

- Jeg vet hvordan den gjør når den spiser, sier Margit Øwre Hansen og demonstrerer med å dytte hodet helt ned i bordet mens hun lager smattelyder.

Etter hvert som Ronny Lian dissekerer rypa, kommer det utrop, spørsmål, kommentarer og latter fra barna. De er nysgjerrige, og studerer, lukter og berører med skrekkblandet fryd. I magesekken ser de hva rypa spiste før den døde; blåbær, lyng og krøkebær. De får ta på spiserøret, og når Ronny skjærer ut, vasker og deler opp hjertet får de smake. Om de vil. Og det vil de. Alle unntatt én tar

⬆ Erik Stabell liker rypekjøttet veldig godt.

EKREHAGEN FRILUFTSBARNEHAGE

- Vektlegger lek, læring og opplevelser i nær kontakt med naturen.
- Fangst, innhøsting og tilberedning av fisk og rype er et av barnehagens prosjekter.
- For å drive snarefangst må en ha jegerprøven.
- Barnehagen har tre avdelinger med totalt 44 barn.
- De er på tur hver dag, og har to overnattingsturer i året.

Kilde: Ekrehagen.barnehage.no

en bit hjerte og tygger det i seg.

– Jeg ville heller ha stekt meg en gris, slår Håvard Hald fast, og de andre fniser.

Barna lærer at det hvite på fuglens avføring er urin. De får se lungene, og levra

– Før i tiden trodde de at hvis en spiste levra på et dyr eller en fugl, ville mennesket få samme egenskapene som dyret hadde, forteller Ronny, og ungene rister på hodet.

– Men det er jo ikke sant.

RYPELUNSJ

Høydepunktet er kommet. Brystkjøttet løsnes og skjæres i små biter. Etter at innvoller og fjær er fjernet og bordet ryddet, freser Ronny de små, møre kjøttbitene med smør og krydder i stekepanna. Etter kort tid brer ei god viltlukt seg i rommet. Så blir fem gafler funnet frem, og hver av gaflene får et kjøttstykke på. Alle ungene smaker, noen litt motvillig, men snart høres fornøyde gumlelyder.

– Nam! Jeg vil ha mer!

– Jeg også. Det var litt sterkt, men jeg vil ha.

– Er det ikke mer igjen?

Så er kjøttet spist opp, det var akkurat nok til at alle fikk en smak eller to, og ungene returnerer til legobordet.

MEDIEOPPSTYR

– Da vi gjorde dette første gang, ble det litt oppstyr. Med presseomtale i riksmidlene, og med reaksjoner fra enkelte som mente vi lærte opp barna til å være jegere, sier Ronny Lian.

– De negative innspillene kom fra dyrebeskyttelsen, mens foreldrene som hadde barna sine her, gikk ut og forsvarte oss.

– Hva lærer barna av å høste fra naturen?

– Vi tapper sevje fra bjørka, plukker bær og sopp, fisker og fangster. Gjennom dette lærer vi barna å ha respekt for naturen, vi lærer dem at vi er gjest-

er der, samtidig som at vi kan høste fra den på en god måte, sier Ronny.

OPPLEVELSER FOR LIVET

Det føres ikke offentlige registre over antall friluftsbarnehager i Norge, men en studie fra 2008 ved Norsk senter for barneforskning viste at antallet økte kraftig utover 2000-tallet. Ronny Lian fremhever at i Ekrehagen gjør man naturen til en læringsarena for mestring, begrepsforståelse, naturvitenskap og samspill.

– Det er viktig å fremme kunnskap om naturen, og kunnskap om det å være i naturen. Vi som jobber her er nok over snittet interessert i friluftsliv, og ønsker å videreføre bærekraftig ressursbruk.

– *Er det ikke fare for at de frøene dere sår, blir borte i overgangen til skole og ungdomstid?*

– Interessene endrer seg gjennom livet, men gode opplevelser i naturen vil forhåpentligvis alltid bestå. Vi får tilbakemelding fra skolene om at ungene som kommer herfra, er mer vant til å kle seg når de skal på tur. Det er mindre surmuling og mer utholdenhet, sier Ronny Lian, som vil slå et slag for spontaniteten. Han mener for mye planlegging dreper aktiviteten. Del barna opp i mindre grupper og ta dem med. Gå en tur utenfor barnehagegjerdet, finn en blomst dere kan diskutere og studere. Friluftsliv er et vidt begrep, sier Ronny.

1. For barna i Ekrehagen friluftsbarnehage er det helt naturlig å studere og kjenner på den døde rypa: Marthe S. Mathisen (f.v.), Emil André Lian, Håvard Hald, Felix Pecher-Dzur og Erik Stabell. **2.** Ronny Lian finner frem kniven for å åpne rypa, og Marthe S. Mathisen håper den ikke får vondt. **3.** Emil André Lian kjør klar til å feste rypesnare. **4.** Barna er på vei for å sjekke om de har fått rype i snarene. **5.** Barnehagelærer og friluftspedag Ronny Lian viser hvor rypa har gått.

Brenner for barna

⬆ Elisabeth Bjørnstad bruker nesten all sin tid på å forske på norske barnehager, men slapper gjerne av med strikketøy og matlaging.

I Norge er det blitt tradisjon at barn er syke i ett strekk det første året i barnehagen. Det provoserer barnehageforsker Elisabeth Bjørnstad.

Har dere fremdeles sofaen! Elisabeth Bjørnstad (47), leder av Goban-prosjektet og førsteamanuensis ved barnehagelærerutdanningen, Høgskolen i Oslo og Akershus, ser ivrig rundt seg mens hun tar av seg yttertøyet. Vi er i Barnebo barnehage ved Forskningsparken i Oslo, stedet der alt startet. Det var her Elisabeth på begynnelsen av nittitallet tørket snørr, kledde på parkdresser og leste bøker for barna. Det var her datteren Tirill Nanett (19) trakk sine barndomsår. Den blå sofaen har rødt mønster og ser ut om den er hentet fra et venterom på nittitallet. Den har stått i barnehagen siden Elisabeth jobbet der – og vekker gode minner.

STYRER 40 MILLIONER

Forskningslederen setter seg, putter en tepose i koppen og heller på varmt vann. Nå leder hun Goban-prosjektet, det største forskningsprosjektet i norske barnehager noensinne. Prosjektet, som ble startet i 2012, har et budsjett på 40 millioner kroner. Planen er å avslutte i september 2018. Målet er å få mer kunnskap om hva som foregår i norske barnehager. Da tidligere leder Lars Gulbrandsen gikk av med pensjon i mars i fjor, tok Elisabeth over roret og har ansvar for 20 medarbeidere.

Noen ganger konfronteres forskerne med ubehagelige data som de må diskutere hvordan de skal hånd-

tere; som sikkerhet og hygiene. –Diskusjoner er bra. Det genererer gode refleksjoner og fører oss videre, fastslår Bjørnstad.

OPPTATT AV HYGIENE

Til nå har prosjektet dreid seg om de minste barna. Forskerne har konkludert med at ting fungerer bra på det menneskelige plan, men at barnehagene ofte har for lite tilgang på leker og materiell.

– Dette har forandret seg i løpet av de tjue årene som har gått siden jeg jobbet i barnehage. Et eksempel er barnehager som velger bort dukkekrok. Det bør være et visst mangfold av leker og materiell for at barna skal kunne utvikle seg, hevder pedagogen. Forskningen viser også at ansatte ikke alltid vasker hendene før og etter måltidene. Noen tar opp mat fra gulvet og gir tilbake til barnet. Snørr er den største synderen.

–Om de ansatte bruker den samme kluten om og om igjen, sprer det smitte. Men det er ikke alle som tenker over dette, og det gjorde sikkert ikke jeg heller da jeg jobbet her, sier hun og ler. Hun sier det ikke går på uvilje.

– Det tar tid å få inn automatiserte rutiner. I Norge er det liksom tradisjon at barna er syke i ett år i strekk det første året i barnehagen. I løpet av de første månedene har de både omgangssyke og influensa om hverandre, og må ha ny tilvenning hver gang de kommer tilbake. Sånn skal det ikke være. Ettåringen er energisk. Ettåringene skal erobre verden.

TEKST:

Marit Aaby Veбенstad
Frilansjournalist
maritvebenstad@gmail.com

FOTO:

Charlotte E. Wiig
Fotograf
mail@charlottewiig.com

“ Bruker de ansatte den samme kluten om og om igjen, sprer det smitte. Ikke alle barnehageansatte tenker over det, og det gjorde sikkert ikke jeg heller da jeg jobbet her.

➡ Elisabeth Bjørnstad tilbake i barnehagen der hun jobbet. Her med barna: Theresa Isabell Nordlander (f.v.), Mikkel Blihovde Hjelde, Cathal McArdle, Eline Tønnesen Aarflot og Else Marie Borge

De skal være sterke og friske, sier hun, spenner armmusklene og knytter nevene bestemt.

BARN ER ALENE

Formidling er en stor del av jobben. Elisabeth er en energisk person og hun er i sitt ess når hun snakker foran mange tusen barnehageansatte landet rundt. Møtet med praksisfeltet er det aller viktigste for henne.

– Dialogen med salen, enighet og uenighet, og det at tilhørerne begynner å reflektere over det vi har observert i barnehagene. Det er herlig, sier Bjørnstad.

Ett av temaene på disse turneene har vært sikkerhet i barnehagen, om tilsynet av barna. Når Elisabeth har holdt foredrag for hundrevis av barnehageansatte, er intensjonen alltid god;

– Når jeg spør hvor lenge barna har noen minutter alene i barnehagen, ropes det *aldri* fra salen, forteller Bjørnstad.

Men selv om intensjonen er at barn

aldri skal være alene, skjer ikke dette alltid i praksis, skal vi tro forskeren. Ifølge Bjørnstad er et av kjennetegnene på en god barnehage at de ansatte sier ifra når de går fra ett rom til et annet, slik at en kollega kan overta.

– Men noen ganger bli de avbrutt på veien av andre barn. Det er nok ikke noe de ansatte gjør bevisst, men fører til at barn blir alene.

Uteområdet er også en viktig del av sikkerheten.

– Er det én voksen på 10–18 barn på et stort område, er det lurt å stenge av halvparten av arealet, mener pedagogen.

JOBBET PÅ MØDREHJEM

Pedagogene Bjørnstad snakker med i Goban-prosjektet får ofte et nytt syn på barnehagen sin.

– Det skjer en bevisstgjøring, og de ser på barnehagen sin med et nytt blikk, smiler Bjørnstad. På nittitallet besto Barnebo barnehage av to brakker, men i fjor sommer ble

den ene erstattet av nybygget vi nå finner oss i. Elisabeth Bjørnstad titter ut av vinduet på brakkene på andre siden av gata. Peker på bygningen hun engang jobbet i. Namsos-jenta fant tidlig ut at det var lærer, eller sosionom hun skulle bli. Etter gymnaset jobbet hun på psykiatrisk sykehus. Deretter ble det ex.phil. og sosiologi.

– Jeg fant ganske raskt ut at jeg ville forske. Men for å forske måtte jeg ha en profesjon.

Etter tre år i Barnebo barnehage, ble det ny barnehagejobb og pedagogikk hovedfag i Trondheim, med doktorgrad i Oslo.

– En periode jobbet jeg også på et mødre hjem, der vi vurderte om mødre var skikket til oppgaven som foreldre. Det var lærerikt. Mye av kunnskapen jeg har om barns oppvekstmiljø og nære relasjoner stammer derfra. Her lærte jeg hvor sårbar mange barns verden er, og hvor viktig det er med gode, trygge og nære relasjoner. Det å bidra til at barn får en god og

trygg oppvekst har vært en drivkraft for pedagogen.

ELSKER Å LEKE

Elisabeth Bjørnstad er blid, imøtekommende og brennende engasjert. Øynene stråler når hun snakker om de minste barna, om pedagogikk og om det å stå foran en sal av barnehageansatte. Tekoppen blir fort kald når hun har så mye på hjertet.

– Skal vi ta bilde nå? Med barna?

–Ja, jeg leker gjerne med barna. Jeg elsker det!

–Kanskje jeg skal ta på leppestift!

Jeg har kommet i den alderen vet du, at jeg må ha litt på leppene. Og jeg som aldri sminker meg ellers!

Vi beveger oss ned i første etasje i barnehagen, og møter førskolegruppa. En aldersgruppe hun kjenner godt, siden hun selv har jobbet på storbarns-avdeling.

FORSKET PÅ FØRSKOLEBARN

En av Elisabeth Bjørnstads hovedinteresser har vært å følge seksåring-er inn i skolen. Overgangen barnehage-skole var også tema i doktorgraden. Nå er Goban-forskerne i avslutningsfasen av arbeidet med femåringene, som de har forsket på siden barna var tre år. Kartlegging av språk er en viktig del av arbeidet. Bjørnstad understreker at forskningen ikke gir dem et totalt bilde av hele barnehagesektoren i Norge, men et blick på kvalitet.

– Jeg håper arbeidet vi har gjort vil være med å gjøre utslag i etterkant av forskningen vår.

MAMMA TIL IDRETTSPROFF

Da datteren var liten jobbet Elisabeth med doktorgraden på Blindern. Familien bodde i Asker, men var heldige og fikk barnehageplass nær jobb. Bjørnstad er også takknemlig for at hun hadde fleksibel arbeidstid.

–Jeg er glad for at jeg hadde tid til å følge opp Tirill Nanett. Jeg var opptatt av de lange samtalene ved middags-

bordet. Det har vært viktig for oss. Tiden går så forferdelig fort, spesielt etter ungdomsskolen.

–Topp! sier hun og knipser med hånda, som for å visualisere den forsvunne tid. Datteren har holdt på med idrett siden hun var ni år. På et tidspunkt måtte hun velge mellom fotball og kickboksing og om hun skulle satse. Det ble proffkarrière som kickbokser. I dag er hun i verdenseliten.

–Som mor til en toppidrettsutøver går det i ett. Det ble mye kveldsjobbing på Elisabeth. Men det var det verdt, mener hun.

Da idretten ble seriøs flyttet de fra Asker til Torshov i Oslo. Dagene ble for hektiske med pendling til og fra trening.

MYE TID PÅ JOBB

– Nå er Tirill Nanett stor, og jeg kan jobbe vanlige dager. Jeg legger nesten all min tid i jobben. Jeg har ikke alltid vært like flink til å prioritere venner, men de gode vennskapene tåler det. Venninnene mine vet at jeg i perioder er «av og på», og det er helt greit, forsikrer pedagogen.

Hun og barnefaren gikk fra hverandre da Tirill Nanett var 11 år, men har bevart det gode forholdet. Som mor har Bjørnstad vært konsekvent og streng. Datteren måtte alltid rydde etter seg og takke for seg når hun hadde vært på besøk. Hun fikk heller ikke se på TV i barnehagen, selv om de andre barna fikk lov. Men selv en førsteamanuensis i pedagogikk har ikke alltid vært like pedagogisk som mor. Vi er jo bare mennesker.

– Jeg har også blitt sint, og jeg har ikke alltid vært like flink som jeg ønsket, medgir Bjørnstad.

ELISABETH BJØRNESTAD (47)

- Førsteamanuensis ved fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier, Institutt for barnehagelærerutdanning, Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Født og oppvokst i Namsos.
- Utdannet førskolelærer ved Barnevernsakademiet i Oslo, hovedfag i pedagogikk fra NTNU og doktorgrad fra UiO.
- Har jobbet i barnehage, på mødre hjem og på lærerutdanningen i Oslo.
- Leder for Goban-prosjektet
- **BOR:** På Torshov i Oslo.
- **LIKER:** Å gå på ski, løpe og trene på Sats. Slapper av med strikketøy og matlaging. Ellers er jobben også en hobby som tar mye tid.
- **FAMILIE:** En datter på 19 år. Har kjæreste.
- **AKTUELL:** Prosjektleder i Goban, (Gode barnehager for barn i Norge) som er Norges største forskningsprosjekt innen barnehage og avsluttes i 2018. Prosjektet følger 1200 barns liv i barnehagen fra de er 2 år til de begynner på skolen.

TEKST:**Ivar Selmer-Olsen**Førsteamanuensis ved DMMH, jobber særlig med barnekultur og barndomsforståelse
iso@dmmh.no

Barn trenger ulike relasjoner

Barn trenger både vertikale og horisontale relasjoner, men hva skiller dem?

Grunnelementene i sunne relasjoner mellom mennesker er trygghet, tillit og respekt. Teoretisk kan vi si at vi har to grunnleggende forskjellige relasjoner: den vertikale og den horisontale. Eksempler på *den vertikale relasjonen* er relasjonen mellom foreldre og barn, mellom pedagog og barn/elev/student eller mellom arbeidsgiver og arbeidstaker. Eksempler på *horisontale relasjoner* er forholdet mellom kjærester eller ektefeller, mellom arbeidskolleger, mellom søsken, mellom venner eller mellom jevnaldrende, for eksempel i barns egen leikekultur (Selmer-Olsen 1990). De horisontale og de vertikale relasjonene har svært forskjellige kjennetegn. Forskjellen mellom dem kan hjelpe oss å sortere i våre refleksjoner rundt praksis.

VERTIKALE RELASJONER

Den vertikale relasjonen har fokus på makt. Her er det en som har makt og en som ikke har makt. Slik skal det også være. Voksne har ansvar for barn. Arbeidsgiveren bestemmer. Læreren setter karakterer og skal ta ledelse i undervisningssituasjonen. Idealet er at den som har makt skal sørge for trygghet og begrense risiko for den som ikke har makt.

Med makt følger ansvar. Men den vertikale relasjonen har også mørkere versjoner som for eksempel å sitte i fengsel eller på andre måter å oppleve avmakt. Avmakt kan beskrives ved at en maktperson får en person til å føle seg maktesløs, eller til å gjøre eller være med på noe han ellers ikke ville ha gjort eller vært med på. Overgrep skjer når den som har makt, ikke respekterer den makten hun har, ikke tar ansvar. Det kan være vanskelig, men selvsagt helt avgjørende, å opprettholde respekten

for den eller de man har makt over. Omsorg karakteriserer den kjærlighet som preger den vertikale relasjonen. Kjærlighet i erotisk forstand hører ikke hjemme i vertikale relasjoner. (Stein 1984)

HORISONTALE RELASJONER

Kjennetegn ved den horisontale relasjonen er risiko, spenning, frihet, selvstendighet og likeverd. I en horisontal relasjon er det ingen ansvarlig utenforstående med større makt som kan gripe inn, styre, veilede eller hjelpe. Gleden over å lykkes når man selv og på egen hånd har tatt steget inn i en horisontal relasjon, er langt større enn når en utenforstående med makt har sørget for forbindelsen. Det kan være risikofyllt å tre inn i leiken, innlede et vennskap eller spørre noen om man skal være kjæreste. For når man tar en sjanse, risikerer man også å tape.

Mørkesiden ved de horisontale relasjonene er mangelen på

➔ Barn har behov for å erfare trygghet (vertikale relasjoner), men de trenger også erfaringer fra å stå på egne bein (horisontale relasjoner), skriver artikkelforfatteren.
Foto: Fotolia.com

sikkerhetsnett, og de åpenbare mulighetene for avvisning og isolasjon. Det er i den horisontale relasjonen erotikken kan høre hjemme.

Dette er teori. I praksis finnes det sjelden rene motsetninger. Det finnes neppe rene vertikale og horisontale relasjoner. Noen blir «forelska i lærer`n» og det er selvsagt maktforskjeller barn imellom, i lek, i kjæresterelasjoner og mellom kolleger. Makt vil i varierende grad alltid være til stede i relasjoner. Likevel er det særdeles viktig at vi mennesker har integreert i oss en klar erkjennelse av forskjellen på vertikale og horisontale relasjoner.

BARN TRENGER BEGGE

Barn trenger erfaringer fra begge relasjonstyper. Barn har behov for å erfare trygghet, men de trenger også erfaringer fra å stå på egne

bein. Det uttrykkes i dag særlig bekymring for at dagens barn ikke får nok erfaringer fra en ikke-voksen-styrt horisontal risikofylt arena. Det pekes på et samfunn hvor barndom i stadig sterkere grad styres av voksne, direkte eller indirekte. Barns liv er stadig mer organisert av voksne gjennom barnehage, skole, SFO, voksenproduserte medieprodukter og voksenstyrte fritidsaktiviteter. Barn lever sitt liv under langt sterkere tilsyn av voksne enn tidligere. Barn har færre søsken. Mamma er blitt tenåringens bestevenn.

PEDAGOGEN HAR MAKT

Barnehagelæreren står per definisjon i et vertikalt relasjonsforhold til barna. Pedagog har makt. Men pedagog skal sørge for at barna får gode erfaringer både fra horisontale og vertikale relasjoner. Barn skal leve et godt liv her-og-nå og blant

andre barn, de skal dannes, de skal lære og de skal utvikle seg. Pedagogen har et opplagt ansvar for på en respektfull måte å hjelpe og ivareta barn som faller utenfor leiken og det horisontale barnefellesskapet. Det er på ingen måte en enkel oppgave, for pedagog må da av og til blande seg inn på den horisontale arenaen barn imellom for å støtte et barn som er utenfor, eller utstøtt fra barnefellesskapet. Barn er forskjellige, kontekstene er forskjellige, og det finnes ikke enkle svar på hvordan pedagog-en kan støtte barnet på den horisontale arenaen. Situasjoner oppstår der og da, og pedagog må improvisere. God pedagogisk improvisasjon er basert på den tryggheten og bevisstheten som faglig kompetanse, refleksjon, innlevelse og ikke minst øvelse kan gi.

BARNEHAGELÆREREN OG LEIKEN

En naturlig måte å hjelpe et barn som står utenfor leiken på, kan være å bli med barnet inn i leiken. Men da må pedagogen ha kunnskap om lek. Hun må lære å leike, hun må øve seg, og hun må kjenne og respektere leikens og den horisontale arenaens spilleregler. Hun må innordne seg leiken samtidig som hun må være seg bevisst at hun aldri helt vil, og heller ikke skal, forlate sin vertikale maktposisjon. Det er vanskelig, og den sensitive pedagogen vil i den horisontale situasjonen erfare å bli utfordret samtidig som hun også vil kunne kjenne på barns evne til å ta ansvar og gi omsorg. Men den voksne pedagogen må også være på vakt, for hun må ha evne og bevissthet om å trekke seg ut

av leiken på en måte som ikke ødelegger den. For i utgangspunktet er ikke leiken pedagogens arena.

ALL LEK IKKE GOD LEK

Leiken motiveres av deltakelsen i og hengivelsen til den horisontale arenaens frydefulle fellesskap og nådeløse spenning. All lek er ikke god lek. Like fullt er leiken på grunn av sin enorme motivasjonskraft barnets viktigste læringsarena. Dette er et pedagogisk dilemma i arbeid med barn. Det finnes ikke enkle didaktiske løsninger. Det er blant annet dette som gjør barnehagelærers arbeid særlig kompetansekreven. Med et helhetlig syn på barnets liv og læring handler det om det meste samtidig og på en gang, og i denne sammenheng kanskje

særlig om etisk og relasjonell refleksjon, sensitivitet og kunnskap om empati og emosjoner. Og evne til faglig basert improvisasjon. Hvordan støtter jeg som voksen maktperson barn i sin lek og læring på en måte som respekterer leikens horisontale dimensjon? Og hvordan gjør jeg det i respekt for leiken selv og uten å overta eller misbruke leiken?

LITTERATUR

STEIN, R. 1984: *Incest and Human Love. The Betrayal of the Soul in Psychotherapy*. 2. ed. Dallas

SELMER-OLSEN, I. 1990: *Barn imellom og de voksne. En bok om barns egen kultur*. Oslo. Videoversjon: <https://connect.uninett.no/p6bxaozi15h> (12,5 min)

Utdanning på nett

I Utdannings nettutgave finner du blant annet løpende nyhetsdekning, reportasjer og debatter innen utdanningssektoren mens du venter på neste utgave av bladet.

UTDANNING
på nett

Utdanningsnytt.no

Foto: Shutterstock

UTDANNINGSNYTT.NO

Les stoff fra Første steg på nett; utdanningsnytt.no/forste-steg

TEKST:**Ida Albertsen**Pedagogisk leder i Christiania Barnehaver,
avdeling Nordstrand, Oslo
utpaaturaldrisur@hotmail.com

Foreldre-samarbeid

Vær en trygg og tydelig pedagog som viser respekt og legg vekk private følelser og fordommer. Da får du et bra foreldresamarbeid.

Det kommer frem av min lille undersøkelse der jeg har snakket med to barnehagelærere fra to, utad ganske ulike barnehager i Oslo. Den ene er en privat tre-avdelings barnehage som ligger på Nordstrand i Oslo, den andre er kommunal med 19 avdelinger og ligger midt i Oslo sentrum.

Hva skal til for et godt samarbeid, og hva gjør man når dette ikke fungerer? Og er det forskjell på samarbeidet i en stor barnehage midt i byen og en liten barnehage utenfor byen?

LITEN I VILLASTRØK

I Rammeplanen står det: «Foreldre og barnehagens personale har et felles ansvar for barns trivsel og utvikling. Det daglige samarbeidet mellom hjem og barnehage må bygge på gjen-

sidig åpenhet og tillit. Foreldre må kunne stole på at de kan ta opp det som opptar dem i forhold til barnet og barnehagen, selv om det skulle innebære kritikk».

Begge pedagogene i undersøkelsen, Lotte og Frode, jobber på storbarnsavdeling.

Barnehagen på Nordstrand ligger i et villastrøk. Barnehagen har bruksrett på en stor kommunal park, som gjør uteområdet dobbelt så stort som det egentlig er. «Vi er 56 barn her, og kan strengt tatt bruke uteområdet når vi vil», sier barnehagelærer Lotte, som var nyutdannet barnehagelærer for seks år siden. Hun tar seg alltid god tid til den daglige samtalen med foreldrene, og det skjer ikke så sjeldent at hun kommer litt sent hjem hvis hun blir stående i en samtale. Begge de pedagogiske lederne nevner gjensidig tillit, respekt og god kommunikasjon,

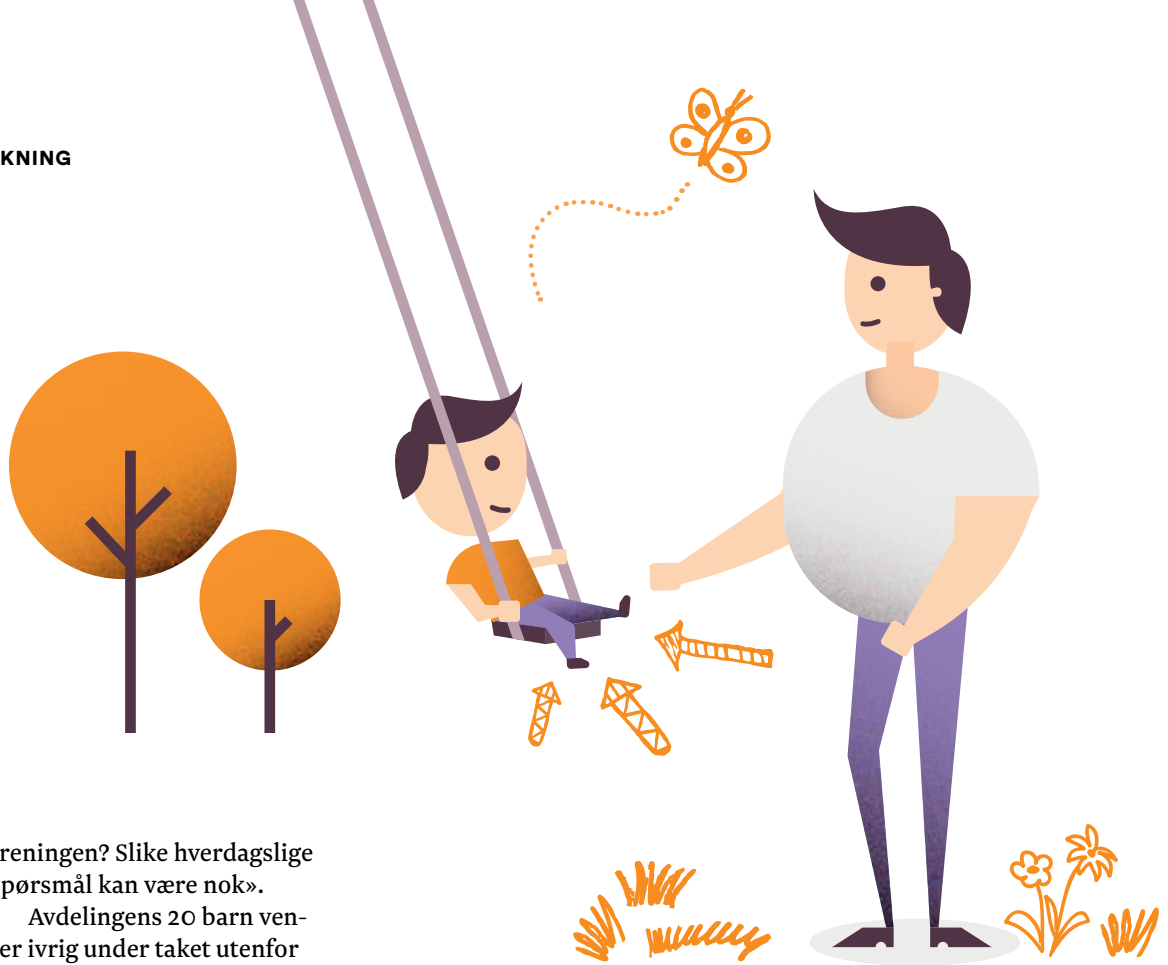

som tre nøkkelbegreper når de får spørsmål om hva som kjennetegner et godt foreldresamarbeid. De er også opptatt av at det skal være en toveiskommunikasjon med barnet i sentrum for samtalen.

TAR BEKYMNINGER PÅ ALVOR

«Et godt foreldresamarbeid for meg vil si at begge parter stoler på at den andre parten gjør sitt beste og at man gir hverandre rom for å glemme, eller feile i ny og ne», sier Lotte og fortsetter: «Små ting, som at barnets votter har blitt borte i barnehagetiden, eller at foreldrene har glemt å skrive seg på foreldresamtalelista i tide, kan fort bli ødeleggende for det gode samarbeidet, dersom dette kommuniseres på feil måte. Det er gjennom foreldrene vi blir kjent med barnas familie og deres verden utenfor barnehagen. Hva gjorde de i helgen? Hvordan gikk fotball-

⬆ For å få til et godt foreldresamarbeid må du være profesjonell og legge bort private følelser knyttet til fordommer, eller kjemien du har med foreldrene, ifølge artikkelforfatteren.

treningen? Slike hverdagslige spørsmål kan være nok».

Avdelingens 20 barn venter ivrig under taket utenfor ytterdøra, mens Lotte kler på seg. Når hun kommer ut, er det som et kuslepp med jublende og hoppende unger. «Vi bryr oss jo virkelig om disse barna, og akkurat det er viktig å videreformidle til foreldrene. Man kan for eksempel fortelle en hyggelig historie om barnet når foreldrene henter, eller sende dem et bilde av barnet og si at det går bra, dersom leveringen var vanskelig. Vi må selvfølgelig ta foreldrenes henvendelser og bekymringer på alvor», mener Lotte.

STOR MIDT I BYEN

Sentrumsbarnehagen er godt inngjerdet, med to sluser inn til selve lekeområdet. Trafikken som snegler seg forbi i morgenchushet verken hører, eller ser vi noe til inne i bakgården, der den store asfaltflata innbyr til løping og sykling så fort bena kan klare. Et lekestativ i en stor sandkasse er det jeg ser av leke-

apparater. Noen morgenfugler av noen barn klatrer, ler og hjelper hverandre opp i stativet, mens et område lenger bort er avgrenset til mindre barn.

«I et godt foreldresamarbeid må man skape åpenhet. Det kan være vanskelig for foreldrene å komme med sine bekymringer for barnet sitt», sier barnehagelærer Frode i sentrumsbarnehagen og fortsetter: «Uansett hvor hektisk barnehagehverdagen er, er det viktig å ha en ro i seg, og dette gjelder også i møte med foreldrene. Det er viktig at foreldrene ikke føler de forstyrrer deg, hvis de vil snakke om barnet sitt. Personalet og foreldrene må sammen finne frem til hva som er best for hvert enkelt barn.»

GARDEROBEINFORMASJON

«Har foreldrene den siste tiden forandret karakter, fra blid og

åpen til mutt og er uvanlig rask i hente- og leveringssituasjonene, må pedagogisk leder føle, og ta ansvar for å spørre, men vi skal jo ikke være for påtrengende heller. Det er ikke alle som forteller like mye om hva som skjer på hjemmebane», sier Frode. «Merker man derimot forandring i barnets atferd også, er det betimelig å avdekke om misnøyen skyldes private forhold, eller barnehagen. Og så må man ikke glemme å snakke med kollegaene sine heller. Hør om foreldrene har sagt noe til dem.

Assisterter bør videreformidle tilbakemeldinger fra foreldre til pedagogisk leder. Blir jeg i tvil stiller jeg gjerne direkte spørsmål som: *Hvordan går det med dere? Lurer du på noe? Får du nok informasjon om barnet ditt fra oss?* Min erfaring er at det ofte ikke skal mer til enn en ordentlig informativ

samtale, der jeg forteller om hva og hvorfor vi gjør det vi gjør, for å oppklare misnøye og misforståelser,» sier Frode.

-Hva gjør du hvis dette stikker dypere?

«Da setter jeg av tid til en foreldresamtale. Det er ikke så lurt at all informasjonsutveksling skjer ute i garderoben.

Merker jeg at samtalen kom skeivt ut, har det hendt jeg har ringt dem», forteller Frode

VÆR EN TYDELIG PEDAGOG

Lotte forteller at hun kan merke at foreldresamarbeidet ikke er på topp hvis informasjon ikke blir lest til tross for flere høflige påminnelser, eller når beskjeder stadig vekker ikke blir fulgt opp. «Dårlig samarbeid er spesielt vanskelig dersom man er uenige med foreldrene i hvordan man best kan hjelpe og støtte et barn når det for eksempel dreier seg om henvisninger til pedagogisk fagsenter.

For å løse slike situasjoner handler det om å være en tydelig pedagog, som er trygg på at det man gjør er til det beste for barnet, sier hun.»

LEGG VEKK EGNE MENINGER

Om det å hankses med foreldresamarbeid som ikke fungerer, sier Frode: «Man må legge vekk personlige meninger. Du må være profesjonell og legge bort private følelser knyttet til fordommer, eller kjemien du har med foreldrene. Jeg tenker at det er her personlig egnethet kommer inn, og at dette i størst grad gjelder den pedagogiske lederen, siden foreldrene ikke

kan, bør, eller skal ha et profesjonelt forhold til egne barn. Man må rett og slett åpne for den andres perspektiv», mener Frode. *-Kan dere trekke frem en opplevelse dere har hatt, der et godt samarbeid med foreldrene har vært viktig?*

Frode tenker seg om, og forteller at han nok synes det beste er de gangene foreldresamarbeidet trekkes inn på avdelingen.

Det har vært flere anledninger der foreldrene har bidratt i samlingsstund og fortalt om for eksempel hvordan det er å være sykepleier, eller om vann og is, som en forskerforelder bidro med.

WISE OMSORG

Lottes ansikt lyser opp: «En mor kom til meg på barnets siste barnehagedag, og sto gråtkvalt i garderoben og sa til meg: Det var nok en mening med at barnet vårt og vi skulle møte akkurat deg her i barnehagen disse årene. Det skal sies at i løpet av dette barnets tid i barnehagen jobbet vi spesielt aktivt med det. Alle barn trenger kjærlighet. Spesielt de det til tider kan være mest utfordrende å gi den til. Å vise omsorg for foreldre som har barn med ulike utfordringer er essensielt for å hjelpe barnet. Det kan være både en sår og vanskelig situasjon for foreldrene, og du som fagperson skal være en de kan støtte seg på», forteller Lotte.

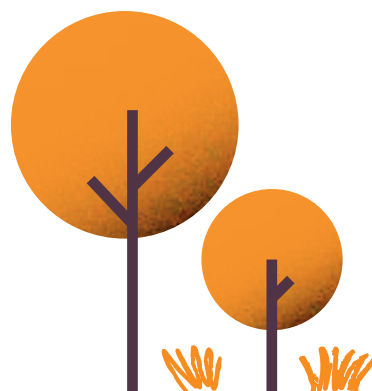
LITEN FORSKJELL

Min lille undersøkelse viser at det er liten forskjell på foreldresamarbeidet i en liten barnehage

utenfor byen og en stor barnehage midt i byen.

De pedagogiske lederne mener gjensidig tillit, respekt og god kommunikasjon er tre nøkkelbegreper for et godt foreldresamarbeid. De er også opptatt av at det skal være en toveis-kommunikasjon med barnet i sentrum for samtalen.

“ **Alle barn trenger kjærlighet. Spesielt de det til tider kan være mest utfordrende å gi den til.**

TEKST:**Maria Lofstad**

Pedagogisk leder i Gullstølsbotn

Barnehage, Bergen

maria.lofstad@bergen.kommune.no

Slik gir du barnet sosiale ferdigheter

Vær lyttende, tilgjengelig, anerkjenn og sett ord på følelser. Barnehagen kan forsterke barnets vansker, dersom personalet ikke har den rette holdningen, eller nødvendig kompetanse.

Barnehagebarn har krav på et godt pedagogisk tilbud og læringsmiljø.

I barnehagen

har vi mulighet til å fremme barns sosiale kompetanse, og gi et godt grunnlag for deres sosiale utvikling. En viktig faktor for å lykkes med dette, er barnehagepersonalets kompetanse og ferdigheter innen sitt fagområde.

Skolen stiller i dag store krav til barns sosiale ferdigheter. Denne artikkelen setter søkelyset på hvordan personalet i barnehagen kan bidra til tidlig innsats for å lære barna gode sosiale og emosjonelle ferdigheter i sitt møte med andre.

HVA ER GODE RELASJONSFERDIGHETER?

Barn tilbringer mange timer i barnehagen. Den perioden i livet de er mest sårbare for atskillelsen fra foreldrene er fra 9–12 måneder (Drugli, 2014). Barna er sårbare fordi de ikke har kognitive forutsetninger for å forstå det som skjer når foreldrene går fra dem, og barna kan heller ikke regulere sine følelser.

De fleste barn tilegner seg og lærer gode sosiale og emosjonelle ferdigheter.

Relasjonsferdigheter behøves i samhandling mellom mennesker for å kunne ta andres perspektiv. Å knytte relasjoner er grunnlaget for å kunne fungere sosialt. Relasjonsferdighetene må læres, og barnehagen er her en god arena for læring. Barna lærer turtaking, og å hevde sine meninger og ønsker. Det å bli

lyttet til bygger opp evne til mestring og stimulerer til å prøve ferdighetene sine i nye situasjoner. For at denne læringen kan skje, må barna ha etablert en god og trygg tilknytning til personalet. Det er personalets ansvar å etablere trygge relasjoner til barnet, og mellom barna i barnehagen, ifølge St.mld. 41 «Kvalitet i barnehagen». Spørsmålet blir hvordan vi kan sikre kvaliteten i relasjonene.

DE VOKSNES ANSVAR

Rammeplanen gir barnehagene stor metodefrihet til å velge sitt pedagogiske tilbud, og til å velge hvordan de tilrettelegger for samspill mellom barn og voksne. I dette lyset sees barnets utvikling som et resultat av samspillet mellom barnet og systemet (Aasen, 2002). Derfor er det viktig at personalet

arbeider målrettet med kvalitet i relasjoner. Det krever at personalgruppen arbeider med felles metoder, og at det gjennomføres refleksjonssamtaler og veiledning i avdelingsmøtene. Kvalitet i relasjonene og et godt læringsmiljø er de voksnes ansvar. En konsekvens av denne tenkningen vil rette oppmerksomheten både mot barnet og systemet, som barnet er en del av.

UTVIKLE FERDIGHETER

De fire hovedområdene vi tradisjonelt tenker oss innen barnehagen er danning, læring, lek og omsorg (Kvelling, 2012). Nyere teori og forskning viser at barna lærer i alle sammenhenger. Det er derfor viktig at barnehageansatte er bevisste på hva som er med på å fremme barnas sosiale og emosjonelle utvikling. En av faktorene er kvaliteten i samspillet. En annen er personalets trivsel og samarbeid. (Haugen, 2008). Barnet kan møte et miljø i barnehagen med et samarbeidsklima blant de ansatte som ikke er tilpasset, eller tar hensyn til barnet. Her kan det også handle om hvordan konflikter mellom barna håndteres. Barnet kan møte voksne som forsterker nederlagsfølelse og uheldig atferd gjennom stadig kritikk, sarkasme og neglisjering. Et slikt fokus på barnas utvikling av sosiale ferdigheter kan bidra til å svekke barnets tillit til seg selv, andre mennesker og det å mestre. For barn som strever med samspill, og å knytte sosiale bånd til andre, kan det i slike miljøer bli store utfordringer.

Allerede i barnehagen kan noen barn gå inn i bestemte

roller. Når atferdsmønstre får etablere seg over tid, kan rolleforventningene bli så forankret i hele gruppen at enkelte barn ikke har mulighet til å få den sosiale støtten de trenger for å endre atferd (Nordahl, 2005). For å nå målet og utvikle barns sosiale- og emosjonelle ferdigheter, krever dette ledelse og kvalitet i arbeidet i personalgruppen.

Det bør være klima for å diskutere holdninger til og synet på barn, og personalet må ha fokus på ressurser og muligheter i miljøet rundt barnet.

SETT NAVN PÅ FØLELSENE

Rammeplanen (2006) sier at gjennom lek legges grunnlaget for læring og sosial kompetanse. Det er når vi er aktive deltakere vi får verdifull informasjon om barnets kompetanse. I lekens verden finnes uante muligheter for utfoldelse og til å fremme barns utvikling på alle områder.

Et godt språkmiljø i barnehagen er vesentlig for at barn skal kunne uttrykke sine meninger, sette ord på vanskelige ting og kunne gjøre seg forstått.

Gjennom samtaler bygger vi gode relasjoner, slik at vi lettere kan fange opp barn som strever. Barnets motivasjon til relasjon øker når personalet forsøker å oppnå kontakt og åpenhet, gjennom å vise ekte interesse for barnet (Haugen 2008). Vi må lære barn med emosjonelle vansker å gjenkjenne og sette navn på sine følelser. Dette har en forebyggende effekt på barn, slik at de blir bedre rustet til å takle vanskelige situasjoner.

Mange barn er dyktige til å sette ord på følelser som sinne

og glede, men ikke på følelsesaspektet som er imellom. Personalet må styrke barna på det de mestrer og gi dem et godt fundament til den dagen de møter skolen.

LYTTENDE OG TILGJENGELIGE

Forutsigbarhet og struktur skaper trygge rammer for alle barn, og barn som strever med sosiale- og emosjonelle vansker vil profitte på at personalet legger vekt på god planlegging i barnehagen. Ifølge St.mld. nr. 41 «Kvalitet i Barnehagen» sier forskningen at de viktigste faktorene som fremmer barns utvikling og et godt barnehage-tilbud er samspillet mellom personalet og barna. Det som kjennetegner et godt samspill er lyttende, tilgjengelige og omsorgsfulle voksne. Personalet bør jobbe med hvilke regler og rutiner som skal gjelde for barnegruppen, og at barna møter de samme reaksjonene hos de voksne. Dermed slipper barna å bruke energi på å prøve ut hver og en av de voksne på sin avdeling. Barnehager som har mindre struktur på hverdagen, kan oppleve at barna er mer urolige og oftere involvert i konflikter.

MESTRINGSFØLELSE

Mestrings- eller kompetansespektivet er grunnleggende innenfor systemteori. (Nordahl, 2005) Her er fokuset på det barnet allerede disponerer av krefter og ressurser, åpent eller skjult, og hvordan vi kan utvikle og bruke disse. Dette innebærer at en må stimulere kognisjon, ferdigheter og prososial adferd i små trinn og gi barnet hyppige tilbakemeldinger. Anerkjen-

† For at barn skal fungere i hverdagen, utvikle seg og trives, har de behov for grunnleggende tillit og positiv selvoppfatning.

nende kommunikasjon bidrar til at man unngår vurdering av barnet, og heller anerkjenner det barnet gjør. Anerkjennende kommunikasjon må det arbeides kontinuerlig med i personalgruppen. De voksne må være bevisst sitt ansvar for å bidra til å støtte barnet i å mestre oppgaver det ikke klarer alene.

FOREBYGGE VANSKER

Ifølge Nordahl (2005) er alle i stand til å tenke over sine egne opplevelser og vurderinger, og korrigere dem gjennom refleksjon. Han viser til at relasjoner mellom barn og voksne styrkes når den voksne viser en forståelse for hvordan barn reagerer. Ved å lytte til barna, og benytte det budskap og den kunnskap de synliggjør for de ansatte i barnehagen, gir dette muligheter til å sette i gang tidlig innsats for å forebygge sosiale og emosjonelle vansker. Gjennom å ha et fokus på å styrke barnets indre ressurser og motivere barna på det de er gode til, gir det barnehagepersonalet et grunnlag for å kunne utvikle tiltak.

HVORFOR RELASJONS-KOMPETANSE?

For at barn skal fungere i hverdagen, utvikle seg og trives, har de behov for grunnleggende tillit og positiv selvoppfatning. De har behov for tilhørighet i gruppen, struktur og forutsigbarhet. Dette er en forutsetning for en god psykisk helse, noe barnehagen vektlegger i arbeidet, spesielt med barn med emosjonelle vansker.

Emosjonelle vansker hos barn kan gi dem problemfylte

opplevelser som over tid påvirker livsutfoldelse, trivsel og utvikling, selv om belastningen ikke er så stor at det kan stilles en diagnose (Kvello, 2008). Interaksjonsdimensjoner mellom barn og deres omsorgsgivere er viktig (Kvello, 2008). Struktur er en av disse dimensjonene. Med struktur menes gode rutiner som gir barnet forutsigbarhet og oversikt, grenser i forhold til atferd og konkret veiledning til å følge grensene. Barn med emosjonelle vansker strever ofte både med selvbildet og atferd som stiller store krav til personalet. De kan derfor være ekstra utsatt i barnehagen, og er særlige avhengige av de voksne de møter, slik at de unngår å gå inn i negative relasjonssirkler (Rye, 2007). Voksnes reaksjon på barnet, om det blir møtt med misbilligelse eller anerkjennelse, vil påvirke selvopplevelsen og utviklingen av ulike emosjoner. Personalet kjenner igjen atferd som kan relateres til et lavt selvbilde, og barnas atferd kan føre til at de lett gjøres til «syndebukker» i gruppen. Barna som har sosiale og emosjonelle vansker, er ofte innblandet i konflikter. Dersom personalet ikke har den rette holdningen eller nødvendig kompetanse, kan barnehagen forsterke barnets vansker. Når barn har fått en negativ rolle blant de andre, er det viktig å arbeide systematisk med å få endret de andre barnas bilde av dette barnet i gruppen. Å ha en vennerelasjon er noe som oppgis som en viktig beskyttelsesfaktor mot psykiske vansker (Kvello, 2008).

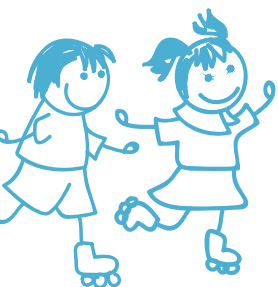
VENNERELASJONER VIKTIG

I (Kvello2008) vises det til at barn som ikke oppnår vennerelasjoner, kan oppleve at deres emosjonelle vansker forsterkes.

Dette er et viktig budskap til oss i barnehagen, som har mulighet til å gripe fatt i arbeidet med barns sosiale- og emosjonelle ferdigheter tidlig i livet. Det viser betydningen de voksne i barnehagen har for barna, og viktigheten av å sette i gang tiltak tidlig. Og tidlig innsats er en nøkkelfaktor som sammen med de voksnes kompetanse og kvalitet i arbeidet er avgjørende for barnas opplevelse av seg selv. Å arbeide systematisk med sosiale- og emosjonelle ferdigheter vil også bidra til god psykisk helse videre i livet for barna.

LITTERATUR:

- AASEN, P.** *Atferdsproblemer.*
BEFRING, E. *Sårbare unge.*
DRUGLI, M.B. (2014). *Liten i barnehagen.*
HAUGEN, E (2008). *Hvordan kartlegge når barn og unge antas å ha sosiale og emosjonelle vansker? Barn og unges læringsmiljø.*
KUNNSKAPSDEPARTEMENTET, (2006). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. Oslo: Kunnskapsdepartementet*
KVELLO, Ø. (2008). *Oppvekst. Om barns og unges utvikling og oppvekstmiljø*
KVELLO, Ø. (2012). *Oppvekstmiljø og sosialisering.*
NORDAHL, T. (2005). *Atferdsproblemer blant barn og unge. Teoretiske og praktiske tilnærminger.*
OGDEN, T. (2009). *Sosial kompetanse og problematferd i skolen*
RYE, H. (2007). *Barn med spesielle behov: et relasjonsorientert perspektiv.*
ST. MLD. NR. 41 (2008–2009) *Kvalitet i barnehagen. Oslo: Kunnskapsforlaget*

14. mars VURDERINGSARBEID I BARNEHAGEN

Sted: Thon Hotel Sørlandet, Kristiansand
Pris: 750 (medlem), 1800 (andre)
Kursholdere: Turi Pålerud og Morten Solheim

Departementet har fremmet et forslag om å forankre barnehagens ansvar for vurdering i barnehageloven. Dette har bl.a. ført til en debatt om hvem som skal velge metode og verktøy i vurderingsarbeidet – barnehageeier eller den pedagogiske ledelsen i barnehagen.

- Hva kjennetegner barnehagens vurderings-tradisjon/ didaktikk-tradisjon?
- Hvor ligger potensialet for utvikling av barnehagens vurderingsarbeid?

UTDANNINGS
FORBUNDET

20. april LEK OG VENNSKAP MELLOM GUTTER OG JENTER

Sted: Lærernes hus, Oslo
Pris: 750 (medlem), 1800 (andre)
Kursholdere: Pia Friis og Nina Johannesen

På dette kurset får du muligheten til å reflektere over dine egne og samfunnets forventninger og fordommer til kjønn for å kunne gi gode vilkår for lek, læring og dannelse.

- Hva betyr kjønn og likestilling?
- Kommersialisering av barndommen
- Hvordan styrke lek og vennskap mellom jenter og gutter?

KURS FOR ANSATTE I BARNEHAGEN

30. mai MANGFOLD I BARNEHAGE OG SKOLE

Sted: Lærernes hus, Oslo
Pris: 750 (medlem), 1800 (andre)
Kursholdere: Vibeke Solbue, Yvonne Bakken, Mette Bøe Lyngstad og Eva Mila Lindhardt

Hvordan kan barnehage og skole anvende forskning og teori i sitt daglige møte med flerkulturelle utfordringer?

Fra programmet:

Kræsjkurs i flerkulturell kompetanse
 Interkulturell pedagogikk med blikk i praksis
 Fortellerprosjekt i et interkulturellt fellesskap
 Foreldreblikk på mat og måltider i barnehagen

27. april MEDVIRKNING TIL BARNES SPONTANE LEK

Sted: Lærernes hus, Oslo
Pris: 750 (medlem), 1800 (andre)
Kursholder: Kristin Danielsen Wolf

På kurset rettes oppmerksomheten mot ulike oppfatninger av lek, barns spontane lek, lekende samspill og barns rett til lek og fri tid.

Kurset belyser også hvordan personalet kan virke med og fremme den spontane leken i barnehagen – hvordan personalet kan vise lekomsorg i samspill med barn ved å beskytte, bekrefte og berike leken.

PÅMELDING
www.udf.no/kurs
kurs@udf.no

⌂ For barn med sosial angst er det umulig å ta ting på sparket, og de er senere med å gi eller reagere med sosiale signaler, som å smile eller le i møte med ukjente mennesker.
Foto: Fotolia.com

Sosial angst i barnehagen

Svært stille og pliktoppfyllende barn kan ha sosial angst allerede i barnehagen. Slik oppdager du dem.

Denne artikkelen bygger på intervju der man ønsker å kartlegge hvilken kunnskap barnehagene har om sosial angst hos barn. Intervjuene og bearbeiding er gjennomført som del av spesialpedagogikkstudiet ved Høgskulen i Sogn og Fjordane.

DETTE ER ANGST

Angst betegnes som en innagerende tilstand eller atferd. Det kan være vanskelig å definere hvilken type angst et barn sliter med, særlig hos yngre barn som ikke har språk til å beskrive eller forklare hvordan angsten oppleves. Svirsky og Thulin (2006) definerer angst som en sterk og vedvarende frykt, for en eller flere situasjoner som er av enten sosial eller prestasjonsmessig karakter. Man finner at sosial angst har følge av andre tilstander som emosjonelt stress, andre angstlidelser, tvangslidelser, depresjon, isolasjon og tanker om selvmord. Kjernen i sosial angst er angsten for å bli evaluert av andre, det at man skal merke seg ut

slik at man blir gjenstand for andres oppmerksomhet. Barn med sosial angst, har en markert og vedvarende frykt for en eller flere sosiale aktiviteter – der barnet er sammen med ukjente personer eller antar en mulig vurdering fra andre (Flaten, 2015). En skal ikke forvente at barn under 10 år er i stand til å forklare sin sosiale angst, og ofte vil de benekte angst (Flaten, 2013).

REDSSEL FOR Å SNAKKE

Hva som utløser angst hos et barn er avhengig av hvilken type angst barnet har. Barn med sosial angst kan synes det er vanskelig å komme i barnehagen fordi det er så mange andre der, og barnet opplever det som angstfylt å gå inn i gruppen (Flaten, 2011). Det kan føre til en redsel for blant annet å snakke, møte mennesker, spise eller delta i bursdagsselskaper. Denne frykten henger ofte sammen med en redsel for å bli oppfattet som dum, rar og kjedelig (Aune, 2011).

Sosial angstlidelse er en av de mest vanlige psykiatriske lidelsene hos barn og unge, og denne diagnosen er med

stor sannsynlighet underdiagnostisert (Aune, 2011). Det er vanskelig å si nøyaktig hvor mange barn som sliter med sosial angst. En studie gjennomført av Wichstrøm (med flere, 2011) blant fireåringer i Trondheim viser at 1.5 prosent av fireåringene hadde angstproblematikk, og at 0.5 prosent hadde det Wickstrøm refererer til som «social phobia».

Psykiske diagnoser hos barn i barnehagealder kan variere fra land til land. Helsedirektoratet antyder at det er grunn til å anta at angstforekomsten hos yngre barn er den samme som skolebarn. Aune og Stiles (2009) fant at 13,2 prosent av en gruppe 4. til 9. – klassinger hadde sosial angst i subsyndromal grad. Begrepet subsyndromal sosial angst innebærer at mange barn har sosial angst som er plagsomt i hverdagen, men som ikke er så sterkt at det kan gi en diagnose (Flaten, 2013).

KJENNETEGN

Det er flere kjennetegn på barn med sosial angst:

- Svært stille og pliktoppfyllende.

➔ Vi tror at sosial angst kan bli bagatelisert både fra barnehagepersonalet og i samfunnet. Er barnehageansatte redde for å ta det opp, eller er det fordi de har for liten kunnskap til å skille mellom angst og sjenanse? spør artikkelforfatterne. Foto: Fotolia.com

- Opptatt av å følge regler og ikke lage ugreie rundt seg. Og de gir uttrykk for å ha tilpasset seg omgivelsene.
- Barn med angst har vansker med fleksibel tilpassing fordi deres sosiale strategi er basert på å unngå situasjoner, eller innordne seg- og ikke den sunne gode gjensidigheten som man finner i fleksibel tilpassing.
- Nærmest umulig for et barn med sosial angst å ta ting på sparket.
- Senere til å gi eller reagere med sosiale signaler, som å smile eller le i møte med ukjente mennesker (Flaten, 2015).

For barn med sosial angst kan det være vanskelig å komme inn i, og nyte leken på grunn av ubehaget som oppstår. Men er det en voksenstyrt lek – kan barnet få en tryggere lek. Og når barnet senere leker samme leken uten voksen til stede – kan barnet utvise en helt annen atferd (Flaten, 2015).

UNNGÅELESATFERD

Barn med sosial angst blir flinke til å finne på unnskyldninger for å slippe sosiale situasjoner som fører

til ubehag. Noen barn går i vranglås ved tanken på å gå inn i situasjoner de ser på som potensielt sosiale truende, og de nekker å delta. Barn kan virke trygge og fornøyde, så lenge de ikke blir presset ut av den selvvalgte situasjonen. Enkelte barn med sosial angst reagerer med utagering. Når de opplever en sosial situasjon som truende, kan de reagere med mye motorisk eller verbal uro, og det kan virke som de er ute etter å tøye grenser.

SJENANSE

Det å være litt sjenert kan ofte være en fordel sosialt, fordi sjenansen fører til at barnet stopper litt og vurderer hvordan det skal forholde seg til den nye utfordringen. Sjenansen kan være en tidlig indikasjon på at barnet er i ferd med å utvikle mer omfattende vansker. Når sjenansen går over til å bli et hinder for barnet, kan man begynne å snakke om sosial angst (Flaten, 2013).

TILTAK I BARNEHAGEN

Foreldrene og barnehagepersonalet har et felles ansvar for trivselen og utviklingen til barna, og foreldrene må

være trygg på at barnet deres blir sett, respektert og får delta i et fellesskap som gjør det godt. Siden barn under opplæringspliktig alder ikke er en ensartet gruppe peker rammeplanen på at likeverdig barnehagetilbud av god kvalitet krever individuell tilrettelegging. Barnehagen må gi det enkelte barnet støtte og utfordringer ut fra deres forutsetninger. Barnehagen har et spesielt ansvar for å forebygge vansker og oppdage barn med spesielle behov. For disse barna kan det være aktuelt med et spesielt tilrettelagt tilbud (Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver, 2011). Når man jobber med barnet i den gruppen det naturlig tilhører, fører det til at andre også nytter godt av øvelser som virker positiv på miljøet (Flaten, 2015).

En nøkkelfaktor for angstreduksjon er å finne den gyldne middeveien: hvordan utfordrer vi barnet slik at det klarer å håndtere den sosiale angsten og samtidig oppleve mestring. Barn i barnehagen har behov for mengdetrening av ferdigheter gjennom lystbetonte aktiviteter som lek. Dette kan gjøres alene med barnet,

eller i smågrupper.

«Å utsette barn for noe det er redd for, kan være både en positiv ting å gjøre, men det kan òg være negativt. God eksponering tar utgangspunkt i barnets funksjonsområde, slik at det blir overkommelig å ha kontroll.

Dette betyr at vi voksne må være tett på barnet i begynnelsen, slik at vi kan gi det følelsen av trygghet. Det er ikke nederlag å trekke seg fra situasjonen. Et barn som har utfordret sin angst, bør få mye positiv tilbakemelding og bli forklart at det bare er tøffinger som klarer å gjøre sånt» (Flaten 2015, s. 109).

RESULTATENE

Styrerne som er intervjuet arbeider med barn fra 6 måneder til 6 år. Informantene sier det er sjelden så små barn får angstdiagnoser, men ønsker seg samtidig mer kunnskap om sosial angst. To av informantene forteller at de etter å ha fått mer kunnskap om temaet, og mer erfaring med arbeid med barn, så kan de tenke tilbake på barn de har hatt i barnegruppa som har hatt sosial angst. Furumark (i Flaten, 2013) sier at grensen mellom hva som er sjenanse og hva som er sosial angst kan være flytende, og det kombinert med lite kunnskap, kan være en medvirkende årsak til at informantene ikke har hatt barn med en sosial angst-diagnose i barnehagen. Den ene informanten sier det er ganske alvorlig å bruke ordet angst, og dette kan understøttes av det Wichstrøm (2011) sier i sin forskning: Det har vært reist spørsmål rundt om det er passende å diagnostisere barn i barnehagen. En annen årsak til at de sjelden har opplevd å ha barn med en sosial angst-diagnose i barnehagen kan være at det kan være vanskelig å definere hvilken type angst et barn sliter med, særlig hos yngre barn som ikke har språk

for å beskrive eller forklare hvordan angsten oppleves (Flaten, 2015).

SØK RÅD FRA PPT

Rammeplan for barnehage (2011) sier at barnehagen har et spesielt ansvar for å forebygge vansker og å oppdage barn med spesielle behov. To av informanter sier at de ved mistanke om sosial angst hos et barn i barnehagen, ville kalt inn foreldrene til en foreldresamtale. Rammeplan for barnehager (2011) er klar på at foreldrene og barnehagen har et felles ansvar for trivselen og utviklingen til barna. Dette kan også understøttes av Flaten (2015) som sier at samarbeidet med foreldrene er viktig.

Foreldrene er viktige informanter for barnehagen med tanke på hvordan deres barn opplever tiltak knyttet til dem. Den ene av informantene sier at de eventuelt ville melde fra til PPT, dersom de følte at de ikke hadde nok kompetanse. Informanten understreker at de ikke har egne handlingsplaner på dette, mens den andre av de to informantene sier at de har mulighet til å diskutere barnet anonymt med sosialpedagogisk team. En av informantene sier at de ville brukt tid på barnet, anerkjent at barnet var utrygt, og jobbet med å skape trygghet og gode rammer rundt barnet. Dette understøttes av rammeplan for barnehager (2011) som sier at barnehagen må gi det enkelte barn støtte og utfordringer ut fra de enkelte barna sine forutsetninger, fordi barn under opplæringspliktig alder ikke er en ensartet gruppe.

ARBEIDSMETODE VED ANGST

Alle informantene nevner trygghet som et mål for arbeid med sosial angst. Engasjerte pedagoger og stabil tilknytning kan beskytte og kompensere for risikoen for negativ utvikling hos barn. Flaten (2015) sier det er viktig

“ Et barn som har utfordret sin angst, bør få mye positiv tilbakemelding

at barnet er trygg på pedagogen og miljøet i barnehagen, og hun påpeker viktigheten av at personalet er til stede og tilgjengelige for barna. To av informantene nevner fadderordninger og primærkontakt som arbeidsmetoder for å skape trygghet hos barnet. Flere av informantene nevner som arbeidsmetode å bruke smågrupper rundt barn med sosial angst.

Ved å tilrettelegge individuelt for barnas behov, innfrir informantene det rammeplanen (2011) sier om at barnehagene skal tilrettelegge tilbud for barn med spesielle behov. Kun en av informantene nevner eksponering i form av å «dytte barnet med kjærlig hånd i riktig retning».

Flaten (2015) mener at god eksponering tar utgangspunkt i barnet sitt funksjonsområde, slik at det blir overkommelig å ha kontroll. Barn som utfordrer sin angst, bør få mye positive tilbakemeldinger, oppmuntring og ros.

En av informantene mener at det er ønskelig at barn lærer å uttrykke seg verbalt, og at personalet følger opp dette. Barn trenger å lære seg å si fra om forhold som plager dem, og å sette ord på følelser.

MOTORIKK OG VERBAL URO

To av informantene sier at sosial angst kan vises i alt fra tilbaketrekking til utagering. Enkelte barn med sosial angst reagerer med utagering: Når de barna opplever en sosial situasjon som truende, kan de reagere med mye motorisk eller verbal uro, og det kan virke som de er ute etter å tøyse grenser (Flaten, 2010). En av våre informanter

“ Vi tror at sosial angst fortsatt kan bli bagatellisert både fra barnehagepersonalet og fra samfunnet.

hevder også at det kan være vanskelig å skille sosial angst fra mangel på grenser. En av informantene våre nevner også barn som har vanskelig med å forholde seg til andre barn, da spesielt i lekssituasjoner og som sliter med å tilpasse leken.

Tre av informantene sier at sosial angst kan vise seg som tilbaketrekking hos barn, den ene informanten sier at barn med sosial angst vises gjennom tilbaketrekking i nye situasjoner, der barnet vegrer seg. Barn med sosial angst blir noen kløppere til å finne på unnskyldninger, og noen barn går i vranglås ved tanken på å gå inn i nye situasjoner (Flaten, 2010). En informant sa at barn med sosial angst kan være redde for å snakke i og være i nye situasjoner. Trolig er det veldig situasjonsavhengig hvorvidt barn med sosial angst føler seg utilpass eller ikke. To av informantene nevner barn som gråter mye, er mye lei seg og er utilpass.

LITE FLEKSIBEL

Barn med sosial angst kan ha vansker med fleksibel tilpassing, fordi deres sosiale strategi er basert på å unngå situasjoner, eller å innordne seg. Slik sett kan det stemme at barn med sosial angst kan virke utilpass i sosiale situasjoner, men Flaten (2015) sier også at barn med sosial angst kan være opptatt av å følge reglene, og ikke lage ugreie rundt seg, og at det slik sett kan virke som de har tilpasset seg omgivelsene.

Selv om flere av våre informanter altså nevner at et trekk på sosial angst er tilbaketrukkethet, så er det ingen av dem som sier noe om at dette henger sammen med barnet sitt temperament.

BAGATELLISERER ANGST

Alle informantene ønske seg mer kunnskap om temaet gjennom kurs, eller personalmøter i barnehagen. Samtidig viser intervjuene at de har en viss kjennskap til ulike arbeidsmetoder og tiltak. Er sosial angst fremdeles et tabubelagt tema? Er barnehageansatte redde for å ta det opp, eller er det fordi de har for liten kunnskap til å skille mellom aldersadekvat angst og sjenanse? Vi tror at sosial angst fortsatt kan bli bagatellisert både fra barnehagepersonalet og fra samfunnet. Det viser svaret fra en av informantene som poengterte at hun, med den kunnskapen hun satt inne med nå, kunne si at hun nok hadde hatt tilfeller av barn med sosial angst tidligere. Det største spørsmålet vi sitter igjen med etter dette prosjektet er; Hva skjer med barna som ikke blir oppdaget?

LITTERATUR:

- AUNE, T. (2011).** *Sosial angstlidelse hos barn og unge*. Tidsskrift for Norsk Psykologiforening nr. 48 s. 52–56.
- FLATEN, K (2011).** *Angst hos barnehagebarn*. Første steg nr. 4 2011 s. 22–24.
- FLATEN, K (2015).** *Barn med sosial angst og sjenanse*. Kommuneforlaget.
- FLATEN, K (2013).** *Barnehagebarn og angst*. Gyldendal Norsk Forlag
- JACOBSEN, DI (2015).** *Forståelse, beskrivelse og forklaring*. Høyskoleforlaget.
- KUNNSKAPSDEPARTEMENTET. (2011).** *Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver*. Kunnskapsdepartementet.
- ULVUND, SE (2014).** *Rakkerunger og Englebarn*. Cappelen Damm.
- WICHSTRØM, L., BERG-NILSEN, TS., ANGOLD, A., EGGER, HL., SOLHEIM E., SVEEN, TH (2011):** *Prevalence of psychiatric disorders in preschoolers*. The Journal of Child Psychology and Psychiatry. Published by Blackwell Publishing.

TEKST:

Malene Gunnæs Aasen,
Barnehagelærer og student
i spesialpedagogikk (HiSF)
malenegaa@gmail.com

Sigrid Fredheim Finstad,
Barnehagelærer og student
i spesialpedagogikk

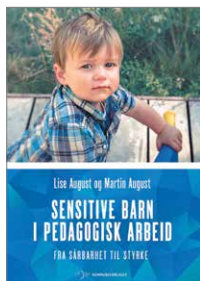
Sarita Kristine Paasche Saksvik
Barnehagelærer og student
i spesialpedagogikk (HiSF)

Nina Karin Hove
Barnehagelærer og student
i spesialpedagogikk (HiSF)

Kirsten Flaten
Dosent Høgskulen i Sogn
og Fjordane (HiSF)
malenegaa@gmail.com

⊕ **Sensitive barn i pedagogisk arbeid. Fra sårbarhet til styrke**

Lise August og Martin August
Kommuneforlaget (2016)
260 sider

ANMELDT AV:

Monica Bjerklund

Emneansvarlig/førstelektor ved master i tidlig innsats og spesialpedagogikk ved DMMH
monica.Bjerklund@dmmh.no

Sensitivitet som ressurs

Ser du sensitive barns styrker og tar dem i bruk kan sensitiviteten blir en styrke. Denne boka er et ypperlig verktøy for fagpersoner og foreldre som vil forstå og tilrettelegge for sensitive barn.

Denne boka om sensitive barn er skrevet av psykolog Lise August og psykoterapeut Martin August. Målgruppa for boka er pedagoger, fagpersoner og foreldre. Boka presenterer forskning om sensitive barns styrker. Forfatterne fremhever at de sensitive barnas gener og personlighetstrekk forbindes med sosial kompetanse, kognitive styrker, moralsk omtanke, empati og større mottakelighet for positive opplevelser. Disse ressursene aktualiseres når barna får riktig støtte til å finne styrkene sine og til å mestre utfordringene de møter.

PRAKSISEKSEMPLER

Forfatterne driver kursvirksomhet om, og behandling av sensitive barn.

Boka inneholder praksiseksempler og bærer preg av å ha blitt til i dialog med praksisfeltet. Den er leservennlig og pedagogisk bygd opp. Forfatterne drøfter hvordan pedagoger og andre kan gjenkjenne, forstå og styrke de særlig sensitive barna. Både barnets temperament, fysiologi, gener

og miljøet spiller inn når barn utvikler sensitive personlighetstrekk.

Alle barn anbefales å få ulike utfordringer tilpasset deres sensitivitet. Sensitive barn trenger aksept og hjelp til selvregulering, god tilknytning og mentalisering. Forfatterne beskriver hvordan det er mulig å observere sensitive barns styrker og ta dem i bruk slik at sensitiviteten blir en fordel.

Miljøer med stress og overstimulering beskrives som uheldig. I møte med sensitive barn er det uheldig å oppfatte disse barna som bedre enn andre barn og å forsømme mindre sensitive barn. Det er uheldig å overstimulere sensitive barn, å stigmatisere sensitive barn og tolke sensitivitet som en diagnose og å individualisere sosiale forhold. Boka inneholder ulike sensitivitetstester, men alle tester av sensitivitet anbefales brukt med forsiktighet, og sammen med andre vurderinger.

INGEN PSYKISK LIDELSE

Ellers finner jeg bokas forord av Elain Aron svært oppklarende. I forordet er Aron opptatt av at erkjennelsen av at et barn er sensitivt ikke bør benyttes til å forklare alt ved barnet. Aron understreker også at sensitive barn ikke har en psykisk lidelse, en sårbarhet eller en svakhet. Sensitive barn har en mottakelighet for alle faktorer i miljøet, både positive og negative.

Kanskje gjør bokas praktiske innretning at forskningen på området blir vel kortfattet, ukritisk og unyansert presentert. Men boka er et ypperlig verktøy for fagpersoner og foreldre som vil forstå og tilrettelegge bedre for sensitive barns utvikling. De fleste av tiltakene som foreslås er enkle å få til og vil komme de fleste barn til gode, uavhengig av graden av sensitivitet.

Liten kan bli sliten

– en norsk studie av stress blant de yngste barnehagebarna

Barn har et høyere stressnivå i barnehagen enn hjemme, og det gjelder spesielt barn med lange dager, viser en ny norsk studie.

for første
gange er
cortisolnivået
hos norske
småbarn i
barnehagen

undersøkt. Barna hadde et høyere stressnivå i barnehagen enn hjemme, og dette gjaldt særlig barn med lange dager. Denne fagartikkelen er et resymé av følgende vitenskapelige artikkel: *Drugli, MB, Solheim, E, Lydersen, S, Moe, V, Smith, L og Berg-Nielsen, T (2017). Elevated cortisol levels in Norwegian toddlers in childcare. Early Child Development and Care, e-pub.*

STRESSHORMON

Cortisol kalles «stresshormonet» og det øker når et individ står overfor fysiske eller emosjonelle utfordringer. Normalt synker cortisolnivået gjennom dagen. Forskning fra flere land har vist at de yngste barna i barnehagen, og særlig toddlerne (1-2 år) har et forhøyet nivå av stresshormonet cortisol på barnehagedager sammenlignet med dager hjemme (Vermeer & van IJzen-doorn, 2006).

Et vedvarende for høyt

cortisolnivå kan føre til dårlig immunforsvar, psykiske og kognitive vansker, samt dårligere stresstoleranse siden i livet (Lupien mfl., 2009; Shonkoff & Levitt, 2010). Per i dag vet man ikke om stress i barnehagen er skadelig på sikt (Ahnert mfl., 2004). Dette er fordi man ennå ikke vet hvor høyt cortisolnivået må være før det kan være skadelig. Det vil uansett være individuelle forskjeller hva gjelder skadevirkninger av høy cortisol.

STUDIER I ANDRE LAND

Bare fem studier har tidligere undersøkt endring av cortisolnivået fra morgen til ettermiddag blant ett- og to åringer i barnehage. Tre av disse studiene fant at barna hadde en økning av cortisol i barnehagen, mens nivået hjemme sank (Groeneveld mfl., 2010; Sumner mfl., 2010; Watamura mfl., 2010). En studie fant flatt cortisolnivå i barnehagen og synkende hjemme (Ouellett-Morin mfl., 2010) og en studie fant ikke noen forskjell mellom hjem og barnehage (Vermeer mfl., 2010).

I tidligere studier har man funnet en sammenheng mellom

økt cortisolnivå i barnehagen og følgende faktorer: barnets temperament, alder, dårlig barnehagekvalitet, lav skåre på sensitivitet hos personalet, store barnegrupper (over 15 barn), stor aldersforskjell mellom barna og lite areal (Groeneveld mfl., 2010; Legendre, 2003; Vermeer mfl., 2010). Videre har en studie funnet at barn fra høyrisiko familier hadde lavere nivå av cortisol i barnehagen enn hjemme (Berry mfl., 2014).

I Norge er cirka 80 % av ett- og toåringene i barnehage (SSB, 2016), og de fleste av dem er i barnehagen på full tid (40 timer eller mer pr uke) (Moafi & Bjørkli, 2011). Dette gjør at Norge blir et svært interessant land å gjennomføre barnehageforskning i.

I denne studien har vi undersøkt endring av cortisol fra morgen til ettermiddag, hjemme og i barnehagen, for å se om det var noen forskjell. Deretter har vi undersøkt om det var noen sammenheng mellom endring av cortisol i barnehagen og følgende faktorer: mors utdanningsnivå, barnas kjønn og temperament, tid i barnehage

(7 timer eller mindre vs. 8 timer eller mer pr dag), type barnehage (avdelingsbarnehage vs. annet), antall barn på avdelingen/i gruppen, barn:voksen ratio, kvalitet på personal-barn relasjonen (emosjonell støtte).

UTVALG

Prosedyrer for rekruttering og mer detaljert informasjon om utvalget er beskrevet i Drugli, mfl. (2017). Deltagerne er rekruttert fra en studie som heter Liten i Norge (LiN) ved RBUP øst-sør. 112 barn som begynte i barnehagen høsten 2013 eller høsten 2014 ble inkludert i vår studie. Barna gikk i 85 ulike barnehager i 6 kommuner. Det var 42 % jenter og 58 % gutter i utvalget med gjennomsnittsalder 23,2 måneder.

47 % av foreldrene hadde 4 år utdanning eller mer på universitetsnivå. 68 % av barnehagene var avdelingsbarnehager, 24 % basebarnehager og 8 % familiebarnehager. De fleste gruppene hadde 10–15 barn og 62 % av avdelingene hadde 3 barn eller mindre per voksen. 67 % av barna var i barnehagen 8 timer eller mer pr. dag.

DATAINNSAMLING

Datainnsamlingen ble gjennomført 5–6 måneder etter barnehagestart, fordi vi ville at barna skulle ha rukket å slå seg til ro i barnehagen. Cortisolprøver ble innhentet ca. kl. 10 og ca. kl. 15 to dager hjemme og to dager i barnehagen. Det ble beregnet gjennomsnittsverdier av cortisol for henholdsvis morgen og ettermiddag, for begge arenaer.

I samme tidsrom ble det også gjennomført 2 timers observas-

jon i barnehagen i den gruppen det aktuelle barnet gikk i for å måle kvalitet på de voksnes aktiviteter, holdninger og væremåte i gruppen. Observasjonsmetoden Classroom Assessment Scoring System (CLASS) – toddler (La Paro mfl., 2012), som er et mål på samspillskvalitet, ble benyttet. I denne studien har vi kun brukt delskalaen Emosjonell støtte, med verdier fra 1–7. Informasjon om foreldrenes utdanning, svangerskapsdepresjon og barnets temperament var tidligere blitt innhentet via LiN studien.

STATISTIKK

For å undersøke våre problemstillinger, gjennomførte vi linear mixed model analyser i SPSS. Cortisolverdiene ble log10 transformert da de ikke var normalfordelte. I alle analyser ble det kontrollert for barnas alder og fødselsdepresjon hos mor.

RESULTATER OG DISKUSJON

Dataanalysene viste at cortisolnivået økte på barnehagedager, mens det sank på dager hjemme. Toddler i norske barnehager viste dermed den samme forskjellen i endring av cortisol hjemme og i barnehagen som er funnet i studier fra USA og Nederland (Groeneveld mfl., 2010; Sumner mfl., 2010; Wata-mura mfl., 2010). Videre viste dataanalysene at det var barn som var 8 timer eller mer pr dag i barnehagen som hadde denne økningen i cortisolnivå, ikke de som hadde kortere dager.

Det understrekes at økningen i cortisol i barnehagen ikke var stor og det var barn med de lengste barnehagedagene som hadde forhøyet stressnivå. Det er derfor grunn til å anta at økning i cortisol henger sammen med en form for overskridelse av barnets kapasitet til å takle for eksempel fravær av foreldre,

⬆ Barnehagebarn blir stresset av lange dager i barnehagen, viser ny forskning. Barnehagene bør derfor har en praksis som ivaretar barna bedre på ettermiddagene, mener forskerne. Foto: Fotolia.com

det å forholde seg til mange voksne og barn i løpet av dagen, tilpasse seg barnehagedagens rutiner og lignende når dagene blir lange. Barna i studien er i en alder hvor de begynner å bli mer opptatt av lek med andre barn. Samtidig har mange barn ennå begrensede ferdigheter språklig og sosialt, og de trenger mye støtte på regulering av følelser (Legendre, 2003). Flere studier viser at små barn i norske barnehager ikke alltid får den støtten de trenger fra personalets side, og overlates mye til seg selv (Bratterud, Sandseter & Seland, 2012; Os, 2015).

Studien har flere begrensninger. Foreldrene hadde et høyt utdanningsnivå, det var flest avdelingsbarnehager med i studien og det var liten variasjon i CLASS skåringene (de fleste avdelinger/grupper hadde skårer rundt middels).

PRAKTISKE IMPLIKASJONER

Våre funn kan tyde på at barnehagene bør ha en praksis for ettermiddagene som bedre ivaretar små barn med lange barnehagedager. Det kan være en utfordring å ta seg godt av de barna som er igjen i barnehagen, samtidig som foreldre og barn skal gå også krever sitt. Foreldre bør også kjenne til funnene, slik at de sikrer småbarna gode ettermiddager. Hvis barna gode ettermiddager. Hvis barna er slitne, er det foreldrene som både får merke dette mest, og som er best i stand til å hjelpe barna med å regulere sine følelser (Ahnert & Lamb, 2003).

LITTERATUR:

- AHNERT, L., RICKERT, H., & LAMB, M. E. (2000).** Shared caregiving: Comparisons between home and child-care settings. *Developmental Psychology*, 36, 339.
- DRUGLI, MB, SOLHEIM, E, LYDERSEN, S, MOE, V, SMITH, L OG BERG-NIELSEN, T (2017).** Elevated cortisol levels in Norwegian toddlers in childcare. *Early Child Development and Care*, e-pub
- GROENEVELD, M. G., VERMEER, H. J., VAN IJZENDOORN, M. H., & LINTING, M. (2010).** Children's wellbeing and cortisol levels in home-based and center-based childcare. *Early Childhood Research Quarterly*, 25, 502–514.
- GUNNAR, M. R., TALGE, N. M., & HERRERA, A. (2009).** Stressor paradigms in developmental studies: What does and does not work to produce mean increases in salivary cortisol. *Psychoneuroendocrinology*, 34, 953–967.
- LA PARO, K. M., HAMRE, B. K., & PIANTA, R. C. (2012).** *Classroom assessment scoring system (CLASS) manual toddler*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
- LEGENDRE, A. (2003).** Environmental features influencing toddlers' bioemotional reactions in day care centers. *Environment and Behavior*, 35, 523–549.
- LUPIEN, S. J., MCEWEN, B. S., GUNNAR, M. R., & HEIM, C. (2009).** Effects of stress throughout the lifespan on the brain, behaviour and cognition. *Nature Reviews Neuroscience*, 10, 434–445.
- MOAFI, H. & BJØRKL, E.S. (2011).** *Barnefamiliers tilsynsordninger, høsten 2010*. Oslo: Statistisk sentralbyrå, rapport 34/2011.
- OS, E. (2013).** Opportunities knock: Mediation of peer-relations during meal-time in toddler groups. *Nordisk Barnehageforskning*, 6, 1–9.
- OUELLET-MORIN, I., TREMBLAY, R. E., BOIVIN, M., MEANEY, M., KRAMER, M., & CÔTÉ, S. M. (2010).** Diurnal cortisol secretion at home and in child care: a prospective study of 2-year-old toddlers. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51, 295–303.
- SHONKOFF, J. P., & LEVITT, P. (2010).** Neuroscience and the future of early childhood policy: *Moving from why to what and how*. *Neuron*, 67, 689–691.
- STATISTISK SENTRALBYRÅ (2016).** Hentet fra www.ssb.no

- SUMNER, M.M., BERNARD, K., & DOZIER, M. (2010).** Young children's full-day patterns of cortisol production on child care days. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 164, 567–571.
- UNDHEIM, A.M. & DRUGLI, M.B. (2012).** Perspectives of parents and caregivers on the influence of full-time day-care attendance on young children. *Early Child Development and Care*, 182, 233–247.
- VERMEER, H. J., & VAN IJZENDOORN, M. H. (2006).** Children's elevated cortisol levels at daycare: A review and meta-analysis. *Early Childhood Research Quarterly*, 21, 390–401.
- VERMEER, H. J., GROENEVELD, M. G., LARREA, I., VAN IJZENDOORN, M. H., BARANDIARAN, A., & LINTING, M. (2010).** Child care quality and children's cortisol in Basque Country and the Netherlands. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 31, 339–347.
- WATAMURA, S. E., DONZELLA, B., ALWIN, J., & GUNNAR, M. R. (2003).** Morning- to- afternoon increases in cortisol concentrations for infants and toddlers at child care: *Age differences and behavioral correlates*. *Child Development*, 74, 1006–1020.

TEKST:

May Britt Drugli
Regionalt kunnskapssenter for barn og unge-Midt Norge (RKB), NTNU og Senter for praksisrettet utdanning (SePU), Høgskolen Innlandet
may.b.drugli@ntnu.no

Elisabet Solheim
Regionsenter for barn og unges psykiske helse Øst-Sør (RBUP)
elisabet.solheim@r-bup.no

Turid Suzanne Berg-Nielsen
Regionsenter for barn og unges psykiske helse Øst-Sør (RBUP)
tsbn@r-bup.no

TEKST:

Catharina Fallet Sundby
Barnehagelærerstudent 3. år
heltid ved HIOA og jobber for
Barnepasseren Barnevaktsservice.
catharina_fs93@hotmail.com

Å TOLKE BARNS UTTRYKK

Henrik (5) er urolig i barnehagen. Det er lett å gjøre ham til syndebukk, uten å tenke over at atferden hans er et uttrykk for noe han trenger å dele med en voksen.

S

om barnehagelærere møter vi barn med ulike forutsetninger, behov og bakgrunn.

Rammeplanen

sier at «barnehagen skal støtte barns utvikling ut fra deres egne forutsetninger og behov» (KD, 2011:23). Videre står det at «hverdagen skal preges av et samvær hvor personalet lytter, støtter og utfordrer barna» (KD, 2011:23). Vår jobb som barnehagelærere er å praktisere nettopp dette i barnehagen. Det kan være å bistå et barn som trenger voksenstøtte for å komme inn i en lek.

UROLIGE HENRIK

Henrik er fem år og går i barnehagen. Personalet oppfatter han som rastløs og urolig. De sier han har «maur i rumpa». Henrik strever med å sitte stille ved bordet under måltider og når det er samlinger. Han kommer ofte med høye tilrop og negative kommentarer til de andre barna, samtidig som han bryter inn i andres lek. Da melder de andre barna ifra om at Henrik ødelegger. Personalet griper inn ved å fjerne Henrik fra leken og sier at han må leke noe annet, fordi de andre

barna har en pågående lek.

I denne praksisfortellingen kommer det fram en rekke beskrivelser av Henrik. Han blir omtalt som rastløs, urolig, avbryter andres lek og kommer med negative kommentarer til de andre barna. Man kan si at Henrik har en utagerende atferd i forhold til det som forventes av ham i barnehagen.

Men utagerende atferd kan være situasjonsavhengig, og det kan også være ulike grunner til at Henrik utagerer i barnehagen.

TRENGER IKKE DIAGNOSE

Mange vil kanskje tenke at Henrik har ADHD, at han sliter med konsentrasjon og at han derfor ikke klarer å sitte stille. Men som barnehagelærer er det viktig å være bevisst alle foreliggende faktorer for utagerende atferd.

Rammeplanen sier at «barnehagen har et særlig behov for å forebygge vansker og oppdage barn med særskilte behov» (KD, 2011:23).

Denne atferden kan nemlig være uttrykk for mye, og det må vi være i stand til å tolke. Henrik kommer med negative kommentarer og bryter inn i de andre barnas lek.

Dette kan være et uttrykk for at Henrik har en vanskelig hjemme-

situasjon. Kanskje foreldrene skal skilles, eller at han befinner seg i en situasjon med omsorgssvikt. En annen forklaring kan være at Henrik strever med å komme inn i lek med andre. Da kan han ha behov for en voksen som hjelper ham med ulike lekestrategier.

VÆRE TIL STEDE

Som barnehagelærere må vi anerkjenne barns uttrykk og atferd her og nå, og vise at vi er tilstede for dem. Vi må tolke atferden ut ifra situasjonen barna befinner seg i. Vi må ikke bagatellisere handlingen, ved å ta den enkle løsningen og gjemme problemet. Jeg tror mange har lett for å gjøre nettopp det, slik som personalet gjør med Henrik. De velger den «enkle» løsningen ved å gjøre ham til syndebukk, uten å tenke over at det han gjør er et uttrykk for noe han trenger å dele med en voksen. Slike uttrykk må vi som barnehagelærere tolke og reflektere over, slik at vi kan gi barna den støtten de trenger best mulig, og tidligst mulig.

I hvert nummer inviterer vi en student til å skrive om et tema studenten brenner for.

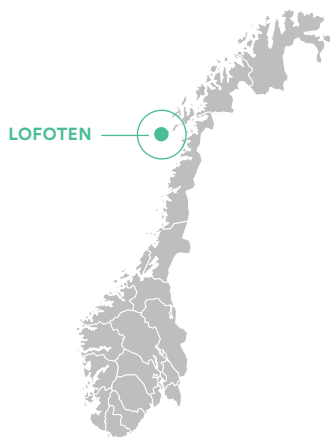
TEKST OG FOTO:

Line Fredheim Storvik
linsto@udf.no

BARNEHAGEN MIN

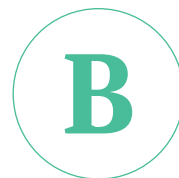
Vi besøker barnehager litt utenom det vanlige. Tips oss på forstesteg@udf.no

På vakt i fjøset

GRISEKNOEN GÅRDSBARNEHAGE

LOFOTEN

Mens andre har utelek eller tegner, har barna i Griseknoen gårdsbarnehage fjøsvakt, plukker poteter og ser sauer blir slakta.

arnehagen ligger ute på et jorde med fjæra en liten spasertur unna og spisse Lofotfjell som en vakker ramme rundt så langt øyet kan se. Der får de 46 barna se og oppleve hvordan det er å

drive en bondegård.

SELGER EGG PÅ MARKED

Hver morgen har barna fjøsvakt etter tur. De plukker egg hos de 25 hønene og steller fjøset til fem geiter, to griser og fire sauer. I dag er Anaton Låg Jentoft en av barna som har vakt sammen med barnehagelærer Hanne Sivertsen. Han viser stolt vei inn til hønsehuset.

-Lukta du? Svarer Anaton og plukker opp et egg.

-Hva lukter du? undrer Hanne og smiler.

-Det lukter deilig, svarer Anaton med et lite sukk og drar inn lukten av ferske egg. Hønene produserer mellom 20 og 25 egg om dagen på det meste. De brukes i matlaging i barnehagen, selges til foreldre eller på den lokale matmessen i Leknes på høsten. Leknes ligger fem minutters biltur unna. Da stiller barna opp i Felleskjøpet-dresser og barnehagen har egen stand med dyr og selvprodusert mat. På matmessen selger de noen av de mellom 600–700 kilo potetene som de tar opp i

⬇ Kevin Kåre Bolle
utdanner seg til
barnehagelærer og
skal overta driften av
gårdsbarnehagen,
som er etablert på
gården der han selv
vokste opp. Her tar
han opp poteter
sammen med Silian
Røed Finstad.

1. Vikarierende styrer Christin Einarsen (t.h.) med barnehagelærerne Iselin Indal Klausen (t.v.) og Hanne Sivertsen. 2. Anaton Lång Jentoft har fjøsvakt sammen med pedagogisk leder Hanne Sivertsen (f.v.), Anna Sofie Reppe Norheim og Oline Karin Weftnes. 3. Kevin Kåre Bolle mater geitekillingene sammen med Hanne Madsen (t.v.) og Even André Lorentzen. 4. Barnehagen ligger vakkert til mellom spisse Lofotfjell og langstrakte jorder, og har tidligere vært en bondegård.

GRISEKNOEN GÅRDSBARNEHAGE

- Privat, startet av bonden Ole Kenneth Bolle i 2007.
- Ligger på Leknes i Lofoten.
- Har tre avdelinger med 46 barn og 11 ansatte.
- Fokus: Lære barna gårdsarbeid som stell og mating av dyr, å sette poteter og så og sanke grønnsaker.

året og 90 kilo rabarbrasyttetøy.

-Barna tegner etiketter til syltetøyglass, og setter dem på. Her skriver vi at eggene er telt av Mia, eller veid av Ivar. Barna selger selv egg, poteter og syltetøy på matmessen, og det er et av årets høydepunkter, forteller Christin Einarsen, vikarierende styrer. Hun forteller at de er ute etter bestemte personer når de rekrutterer ansatte til barnehagen.

VIKTIG Å VISE GLEDE

-De som blir ansatt her må være glad i dyr, ikke allergiske og synes det er ok å være i fjøset. De må ha glede av å være sammen med dyr, ellers smitter det over på barna, sier Christin Einarsen. Og det var nettopp det som fikk Iselin Indal Klausen fra Tromsø til å søke jobb i barnehagen.

-Å få jobbe med barn og dyr i Lofoten – det måtte jeg bare, smiler Iselin. Faren hennes er fra Lofoten og hun har familie der, så hun har vært mye på besøk her som barn. Iselin er opprinnelig barnevernspedagog, men tok barnehagepedagogikk slik at hun er godkjent barnehagelærer.

TIDLIGERE BONDE

-Jeg har med noen bjørkeris dere kan mate geitene med, sier Kevin Kåre Bolle til Even André Lorentzen og barna som er ute sammen med geitene. Kevin Kåre skal overta driften av barnehagen en gang i fremtiden og tar barnehagelærerutdanning på deltid i Bodø, mens han jobber i barnehagen.

Faren hans, Ole Kennet Bolle, startet barnehagen for ni år siden. Den erfarne bonden fikk god hjelp av

Mia Katarina Lorentzen og Ivar Halse går ofte ned til fjæra en liten gåtur fra barnehagen sammen med pedagogisk leder Iselin Indal Klausen for å samle skjell, krabber og se etter kråkeboller.

kommunen, og har i dag tre avdelinger med 46 barn og 11 ansatte.

-Jeg la ned gårdsbruket og gjorde det om til en barnehage, forteller Ole Kenneth Bolle. Barnehagen er oppkalt etter grisen til Emil i Lønneberget som het nettopp Griseknoen. Den er en av barnehagene på øya som har venteliste for å komme inn. Barnehagen har stengt to uker om sommeren.

-Jeg tar meg av mating og stell av dyra i helgene og ferier, forteller barnehageeieren. Sønnen Kevin Kåre gleder seg til å overta.

-Jeg er vokst opp her og har mange gode minner fra gården. Det er hjemmekoselig for barna her, og vi kan stelle dyra i fjøset, gå til lavoen i skogen og har god variasjon i arbeidet, forteller han og serverer hjemmelaget havregrøt til barna rundt lunsjbordet.

SETTER POTETER

Hver uke har de tre avdelingene i barnehagen samlingsstund i fjøset med et fokusdyr som tema. En gang i måneden har de fellessamling i fjøset med sang, høytlesing og skuespill.

Foreldrene får en rapport hver måned med tekst og foto om hva barna har gjort. Om våren sår og planter barna jordbær, reddiker, salat, gulrot og rabarbra i drivhuset eller i grønnsakhagen. De setter poteter, og tar dem opp om høsten. Like før sommeren kutter de rabarbra og lager syltetøy. I mars er barna med på slakting av sauene.

SLAKTER SAUER

-Barna er ikke med på selve avlivningen, men får se dyret bli tømt for blod og tarmer, flådd og delt opp etterpå.

Vi må ha samtykk fra foreldrene og barna har med en voksen hjemmefra, sier Christin. Slaktingen har tidligere vært mye omtalt i media.

-Vi synes det er fint at de barna som ønsker det kan ta del i det faktiske livet på en gård, også slakting. Og vi har en lokal slakter som gjør selve slaktingen for oss, påpeker Christin. Iselin mener det er fint å lære barna å ta vare på tradisjoner som å sløye fisk og å slakte sau.

-Det beste med jobben er å ha kontakt med dyr og barn og å se gleden ungene har med dyra. De lærer å vise omsorg, så det er mye læring i dette, sier Iselin.

➔ **Etikk, følelser og dilemmaer i barnehagen**
Line Melvold og Einar Øverenget
Styd kommunikasjon (2016)
82 sider

Boken du er med på å skrive selv

En god bok du kan bruke som et arbeidsredskap for etisk refleksjon i hverdagen.

Forfatterne ønsker at boka skal brukes som et arbeidsredskap for etisk refleksjon, slik at barnehageansatte kan stå litt stødigere i sine mange valg. Dette er en bok du er med på å skrive selv, gjennom å reflektere og argumentere over ulike praksisfortellinger og oppgaver.

Å VÆRE SEG SELV BEVISST

«Å styre seg selv og sine egne valg. Å være bevisst sine egne følelser og hvordan man påvirker andre. Å regulere følelser og tone seg inn på barnet. Dette er helt avgjørende ferdigheter for en barnehageansatt som er rollemodell og veiviser for dem som ikke har levd så lenge i denne verden», skriver forfatterne. Boken stiller viktige spørsmål som barnehagelærere må ta stilling til. Hva innebærer det å være profesjonell? Hvordan skille mellom din private og profesjonelle rolle? Hvordan bli bevisst dine egne handlingsmønstre og jobbe med å endre egne holdninger og handlinger? Vi må hele tiden begrunne våre valg.

ANMELDT AV:
Kathrine Mathilde Fagereng
Barnehagelærer med master i barnehagepedagogikk. Pedagogisk leder i Hogsnes barnehage, Tønsberg og forfatter
kathrinefagereng@hotmail.com

BARNAS ADVOKAT

En viktig refleksjonsoppgave fra boken er denne: «Kjenner du situasjoner der det er viktigere å ivareta barnas interesser, enn de voksnes behov? Hvilke utfordringer møter du? Hva trenger du å øve deg på når du skal være «barnas advokat»?»

Etter å ha lest boken, føler jeg meg sterkere som profesjonsutøver. Jeg reflekterer mer over valgene jeg gjør i det daglige som barnehagelærer. Jeg stiller flere spørsmål og prøver å stoppe opp og tenke; hvorfor gjør jeg som jeg gjør? Når du må stoppe opp å reflektere over det du har lest fester innholdet seg bedre, enn når du bare leser igjennom. Du må bruke hodet – og du får så mye igjen for det.

Dette er en viktig arbeidsbok for barnehagelærere og studenter, og mange av praksisfortellingene kan brukes som refleksjonsoppgaver for personalgruppa.

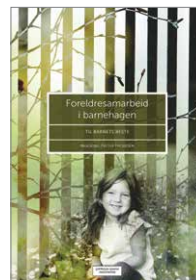
➔ **Strategisk ledelse i barnehagen**
Kjell-Åge Gotvassli og Berit Irene Vannebo
Cappelen Damm Akademisk (2016)

Strategibegrepet er nytt i barnehagen – som et resultat av konkurranse mellom barnehagene. En teoretisk bok om hva strategi, strategiplaner, prosesser og strategisk ledelse er. Du kan lese om kvalitet og omdømmebygging, organisasjonskultur, makt og påvirkning. Boka diskuterer konsekvensene av strategisk ledelse for ledere i barnehagesektoren. Fagfellevurdert.

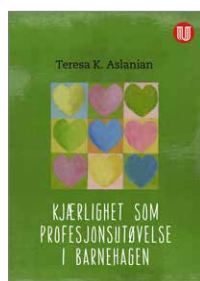
➔ **Barns flerkulturelle steder**
Ove Bergersen (red.)
Universitetsforlaget (2016)

Ønsker du lære mer om flerspråklig arbeid i barnehagen er dette boka for deg. Du får konkrete eksempler fra barnehager med noen bilder. Her er tema som sang- og musikkksamlinger, naturopplevelser, fortellinger, foreldresamarbeid og kommunikasjon i forhold til flerspråklige barn. For studenter og barnehageansatte.

➔ **Foreldresamarbeid i barnehagen**
Ingeborg Tveter Thoresen
Cappelen Damm Akademisk (2017)

Her er boka som gir deg et godt innblikk i foreldresamarbeid med konkrete eksempler fra hverdagen. Målet er barnets beste. Tema er foreldres forventninger, hva styringsdokumenter sier om samarbeidet og forskning rundt temaet. For studenter og barnehageansatte.

⊕ Kjærlighet som profesjonsutøvelse i barnehagen

Teresa K. Aslanian
Universitetsforlaget (2016)
176 sider

Kjærlighetens rolle i barnehagen

Kjærlighet er viktig for å møte barnas behov og å skape et pedagogisk læringsmiljø av høy kvalitet.

Det mener forfatter av *Kjærlighet som profesjonsutøvelse i barnehagen* Teresa K. Aslanian.

Kjærlighet til barn har, ifølge forfatteren, vært forbeholdt den private sfæren, men samfunnsutviklingen har ført til at det også er et anliggende for den profesjonelle sfæren. «Kjærlighet har mange sider. Den har med våre følelser, holdninger og handlinger å gjøre, men slik jeg ser det, er kjærligheten først og fremst en grunnleggende entusiasme, glede og takknemlighet for at en annen person er til og at vi får være sammen», skriver forfatteren.

HVA ER KJÆRLIGHET?

«Kjærlighet i barnehagen betyr at barn opplever å være personlig ønsket og likt av både ansatte og barn i barnehagen», skriver forfatteren. Spørsmålet Teresa stiller er om feltet kan kreve kjærlighet av barnehagelærere? «Det komplekse ved kjærlighet er at det er noe alle opplever på ulike plan, men ingen forstår fullt ut». Forfatteren

ANMELDT AV:

Kathrine Mathilde Fagereng
Barnehagelærer med master i barnehagepedagogikk. Pedagogisk leder i Hogsnes barnehage, Tønsberg og forfatter
kathrinefagereng@hotmail.com

mener at feltet trenger å analysere begrepet for å finne frem til en faglig forståelse av kjærlighetsbegrepet.

VIKTIG I PEDAGOGIKKEN

Boken har også treffende praksisfortellinger fra barnehager forfatteren har hatt et samarbeid med, fra egen praksis og et eget kapittel om barns tanker om kjærlighet.

«Et miljø som er preget av kjærlighet ivaretar både barns rettigheter og behov, og er det aller første steget mot et pedagogisk læringsmiljø av høy kvalitet», mener forfatteren.

Boken har åtte kapitler, og forfatteren går langt tilbake for å definere begrepet kjærlighet. Fra greske eros og agape, via barnehagefeltets pionérer til Frøbel, Montessori og Rousseau.

Kjærlighet er et tema forfatteren brenner for og en lærer mye nytt om temaet i boka. Aslanian håper å eksponere ansatte i barnehagen for et bredt utvalg av ideer og teorier om kjærlighet, og dens rolle i vårt arbeid. Jeg anbefaler boken til barnehagelærere og studenter.

⊕ Når barnet unngår å snakke

Heidi Omdal
Universitetsforlaget (2016)

En bok om barn med selektiv mutisme, som betyr at de snakker normalt hjemme, men unngår å snakke i barnehagen. Barnet er taus fordi voksne ofte prøver for tidlig, for hardt eller for lite. For å møte de tause barna bør du ha en forskningsbasert strategi, som denne boka gir deg. Du får tiltak, eksempler og forlag til hvordan møte barna. Fagfelleverdert.

⊕ Jus i barnehagesektoren

Anne Oline Haugen
Universitetsforlaget (2016)

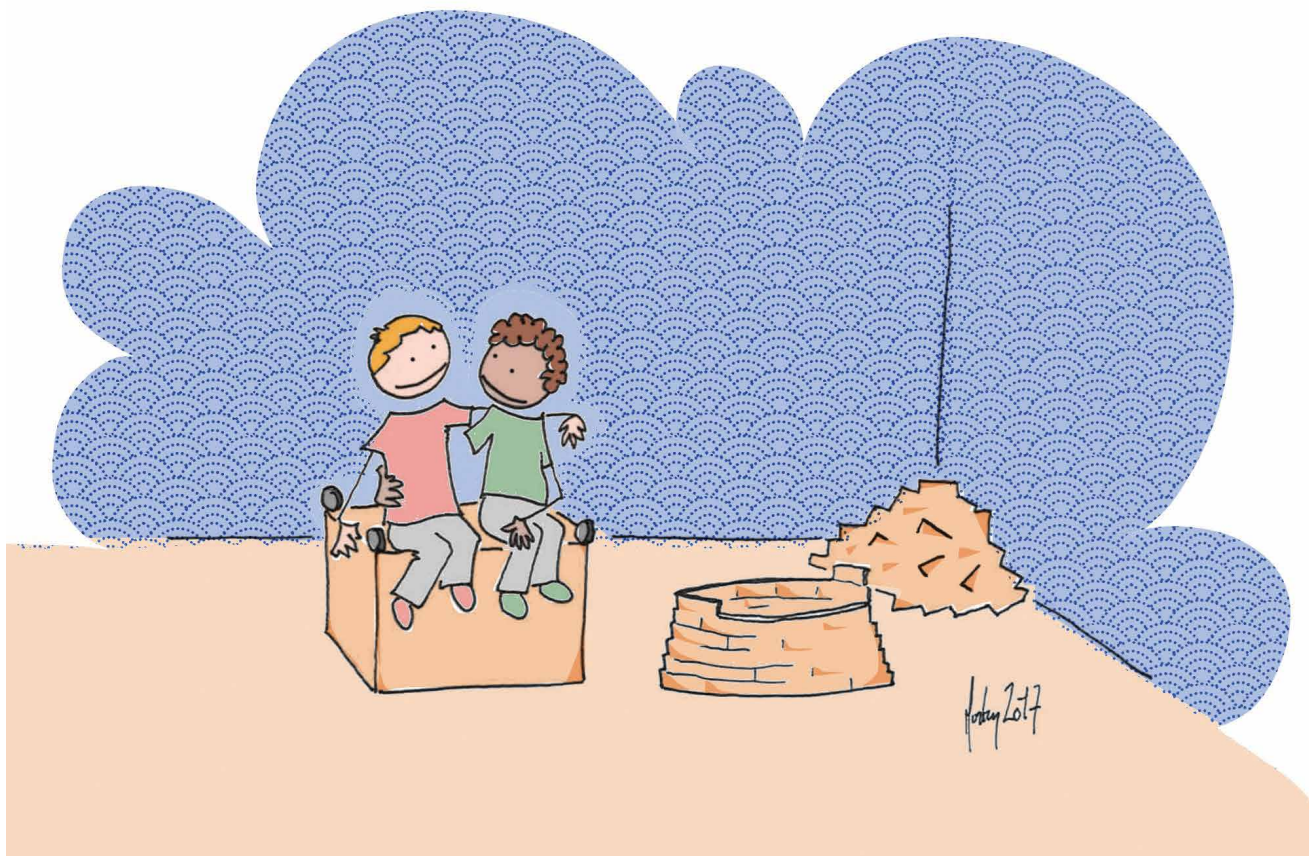
Ønsker du mer kunnskap om lover og forskrifter i barnehagesektoren er dette boka for deg. Her er tema som krav og rettigheter til foreldre, opptak, personalsaker, ansattes rettigheter og plikter, taushetsplikt og samarbeid med barnevern og PPT. Praktiske eksempler og rettspraksis fra private og offentlige barnehager. For studenter innen ledelse, styrere og ledere.

⊕ Modig som Mitwa – kunstnerisk utfoldelse med barnehagebarn

Tiril Bergersen Schei og Adele Lærum Duus
Fagbokforlaget (2016)

Denne boken er et arbeidsverktøy for deg som vil arbeide kunstnerisk med barn. Her er ideer og praktiske øvelser til sang og spill, improvisasjon, figurteater, forming og maling i små og store grupper, og metoder for faglig refleksjon. Bamsen Mitwa viser vei i de ulike eksemplene.

Leke lenge

TEKST OG ILLUSTRASJON:

Morten Solheim

Seniorrådgiver i Utdanningsforbundet

Morten.Solheim@utdanningsforbundet.no

Det er som å se to voksne menn dytte en bil som ikke får start. Trekassa med kaplaklosser yter så mye motstand at begge guttene nærmest ligger når de sakte skyver materialene sine fremover. De har spurt, og de har fått lov. «Kan vi leke med kaplaklossene på det blå rommet», var spørsmålet. «Ja», var svaret. Begeistring som fulgte var ubetalelig.

EN ANLEGGSPASS ETABLERES

Når kassa er på plass på riktig rom etter en svær og krevende prosess med å få den over dørstokken, kan neste trinn i anleggsarbeidet starte. Når man er fire år og har en kasse på størrelse med lillebroren sin fylt til randen av flate, avlange klosser, sier det seg selv at alt skal tømmes ut på gulvet. De setter seg på huk, plasserer åtte fingre hver under kanten, bruker tomlene som støtte og dytter kassa med hjul mot veggen for å få tilstrekkelig motstand for øvelsen. Når vipet bikker

45 grader faller de første klossene av, påfulgt av en buldrende lyd som er enhver anleggsplass verdig. Nå begynner snart det virkelige arbeidet.

Men først tar de en pause. Jobben har gitt dem røde streker i håndflaten. Det er som om hjørnet på trekassa sitter igjen i huden. De sammenligner dybden på sporene og studerer nøye hvordan de røde merkene gradvis får den bleke fargen tilbake. Det tar litt tid.

Etter at begge to har fått bekreftet at de får plass oppi trekassa, snur de den

opp ned. Den rette kanten gjør kassa til en perfekt bulldoser. Klossene blir måkt inn i det ene hjørnet av rommet. Kanten av klosser som vender ut i rommet justeres. Det skal være rette streker. De kikker tilfreds på klossehaugen og på hverandre.

Det sies ikke så mye de neste timene. Prosjektet er i seg selv bærende nok for relasjonen mellom de to. Kun små beskjeder blir utvekslet. Ord som gir mening for samarbeidet. De har gjort dette før, men aldri alene. Aldri uforstyrret. Aldri med samtlige klosser til disposisjon.

LUNSJ PÅ BÆREBJELKEN

Når det nærmer seg lunsj er byggverket femten centimeter høyt og en halv meter bredt. De har bygget ringer av klosser oppå hverandre. Et utsøkt sylinderformet reisverk tar form. Det ser ut til å få en svak helling innover. Hver ring som legges er så vidt litt mindre enn den forrige. Guttene har hørt beskjeden om at hendene skal vaskes, men de blåser i å følge opp. Når alle sitter ved bordet og to plasser er tomme, åpner jeg døren til det blå rommet og spør: «Kommer dere? Vi skal spise nå.»

Igen veksler de blikk. Det er som om de planlegger hva de skal si kun ved å se på hverandre. Så kommer det: «Kan vi spise matboksene våre her?»

Den første tanken som slår meg når spørsmålet omformes til mening i hodet mitt, er følelsen av å finne smuler og påleggsrester i en kasse med klosser. Det andre som slår meg er alle de gangene jeg har sagt nei. Jeg har sagt nei fordi et ja potensielt kan føre til merarbeid. Det tredje som streifer fibrene i frontallappen, er en følelse fra egen barndom. Følelsen som ble utløst når en voksen bekreftet at ja, jeg kunne få leke lenge. «Ja», sier jeg, og går for å hente matboksene.

Når jeg kommer tilbake har de

plassert rumpene på trekassa som står opp ned. Når de balanserer matboksene på knærne, når de ler fordi de holder på å falle ned, når de tar armene rundt hverandres skuldre for å få stabilitet i situasjonen, når byggverkets grunnmur står i bakgrunnen og representerer hvor mye arbeide som gjenstår: Det er som den perfekte rekonstruksjon av det ikoniske bildet hvor en gjeng arbeidere sitter og tar lunsj på en bærebjelke under oppføringen av Rockefeller senter.

Jeg ser så vidt skyggen av guttene når de kommer innom for å legge matboksene tilbake på plass. De har ikke tid til å snakke. Det er for mye som gjenstår. Arbeidet fortsetter stille, nøysomt.

FARE FOR BYGGESTANS

Når ettermiddagen gradvis stenger lyset ute, går jeg forbi det blå rommet. Det har oppstått en samtale nå. Guttene drøfter to problemer som i verste tilfelle kan føre til byggestans. For det første kan det se ut til at de vil gå tom for klosser i løpet av en halvtimes tid. For det andre har de resonnert seg frem til at de vil bli bedt om å rydde opp før de går hjem.

De rekker ikke å diskutere lenge. Mens de står og prater kommer nemlig pappaen til den ene gutten inn døra. Jeg ser hva som skjer med øynene på guttene. Det ser ut som om de blir rammet av den samme følelsen som jeg selv får de gangene noen foreslår at vi skal ta kvelden, og jeg egentlig kunne tenke meg å bli sittende og prate hele natten. «MÅ vi rydde opp?», spør de.

Selvsagt måtte de ikke rydde opp. Selvsagt måtte leken få fortsette. Selvsagt måtte arbeidet fullføres. Dagen etter snubler de inn døra, tidligere enn vanlig. De kan ikke vente.

LEKE LENGE

Etter en halvtime på dag to, er krisen et faktum. De er tom for klosser. Bygget er nå blitt nesten førti centimeter høyt, men det er langt fra ferdig. Jeg vet om en løsning, men rekker ikke å foreslå den før de selv har regnet seg frem til hvordan prosjektet kan få utvidet løpetid. Jeg nikker.

Etter noen minutter er de tilbake. De har vært på naboavdelingen. Det er som å se to voksne menn dytte en bil som ikke får start. Trekassa med kaplaklosser yter så mye motstand at begge guttene nærmest ligger når de sakte skyver materialene sine fremover. De er på klossekasse to, dag to. Det er tre dager igjen av uka. Det er tre avdelinger til som har tilsvarende kasser med klosser. De skal leke lenge.

«MÅ vi rydde opp?» spør de. Selvsagt måtte de ikke rydde opp. Selvsagt måtte leken få fortsette. Dagen etter snubler de inn døra, tidligere enn vanlig. De kan ikke vente.

TEKST:**Ida Blichfeldt**

Pedagogisk leder i Solemskogen

Naturbarnehage, Oslo

ida.bli@hotmail.com

-DU TRENGER IKKE BLI SÅ SINT

Lærer vi barna å akseptere eller undertrykke følelsene sine? Hvordan hjelper vi barn gjennom, i stedet for utenom?

et tar et sekund før jeg hører hva jeg selv sier. Gutten foran meg har sand i håret, etter et uheldig kast med spaden fra en jente i sandkassa. Han brøler med sin fulle røst mot eieren av spaden.

Det er da jeg sier det: «Du da, du trenger ikke bli så sint».

LOV Å VÆRE SINT

Han trengte tydeligvis å bli så sint. Og han trengte åpenbart å få utløp for det. Selv kan jeg hisse meg opp over mindre ting enn å få hodet fullt av sand. Og jeg vet hva som skjer hvis jeg blir sint for mange småting, og svelger det unna. Trykket blir stort, og gryta renner over i det en mer eller mindre viktig årsak utløser det som har samlet seg.

Det bør være overflødig å nevne at jeg ikke mener at vi skal gå rundt å brøle til hverandre. Det er ikke greit å ta ut følelsene sine på andre. Men det må finnes måter å få lov til å være sint på, uten at det går utover noen? La oss bare anerkjenne det faktum her og nå: sinne skjer. Det er en menneskelig reaksjon. Og en ting er vel sikkert: det blir ikke noe mindre av at noen sier: «ikke vær så sint, da».

HVOR BLIR GRÅTEN AV?

Vi som jobber med barn vet at det er et mylder av følelser. Fra ekstatisk glede til fortvilelse, fra frustrasjon til latter. Det snur fort. For barna ser det å leve ut følelsene sine til å falle mer naturlig enn

for voksne. Når barna er triste gråter de. Når de er ivrige hopper de opp og ned, løper, rister. Selvsagt er barna vidt forskjellige, og uttrykker seg ulikt. Og det finnes unntak; noen viser ikke følelser i det hele tatt. Men det er tydelig at noe skjer på veien fra barn til voksen; vi lærer at vi skal tone oss ned.

Hvor mange ganger skal et barn høre «det er ikke noe å gråte for», før det faktisk slutter å gråte? Jeg har sett det skje; barn som opplagt svelger og svelger helt til det ikke er flere tårer. Hvor blir gråten av da?

FEIL FØLELSER

Å undertrykke følelser, eller få følelsene definert av andre, kan gi konsekvenser i negativ retning.

Det kan gi en opplevelse av at følelsene våre er feil, og på den måten er det noe galt med oss. Det kan signalisere at andre har større evne og rett til å definere oss enn det vi selv har, som igjen svekker tilliten til å stole på egne følelser og signaler. Det kan føre til en indre opphoping av følelser, og at vi mister kontakten med oss selv. Kanskje en flathet i følelseslivet, eller depresjon i alvorlige tilfeller, fordi vi ikke har lært å la følelsene få gå gjennom og ut. Og innerst inne kan vi bli for eksempel enda mer sinte, eller lei oss, fordi vi ikke fikk lov til å være sinte eller lei oss.

IKKE BARNET, MEN DEG SELV

Vi vet at barna er som svamper, som suger til seg og absorberer alt det sansene erfarer de første leveårene. Det er så mye grunnleggende læring som skjer i disse årene, at det er av stor betydning hvordan vi voksne møter barna. Dette vet vi. Men hvordan gjør vi det? Det å arbeide med barn byr hver dag på situasjoner der en ikke helt kan sette to streker under svarene. Men jeg tror på bevisst-

gjøring; at jo mer vi blir villige til å observere og reflektere det vi selv gjør i møtet med barna, jo bedre blir vi. Og ikke finne den eventuelle «feilen» eller utfordringen hos barnet, men heller se på hva vi som voksenperson bringer til bordet.

-FÅR JEG LOV Å VÆRE SINT?

Jeg har sett barn få puter som de har fått lov til å gå løs på ved adferd som signaliserer sinne (for eksempel aggressivitet mot andre). De har fått bite i puta i stedet for på andre. Overraskelsen har vært stor; «får jeg lov til å være sint»? Yes, liksom! At hele følelesspekteret vårt anerkjennes er en enorm lettelse. «Jeg er altså okei selv om jeg blir sint iblant!». Å få lov til å være der man er signaliserer: «Det er ikke noe gærent med deg, du trenger ikke forandres eller fikses på. Hele deg er okei». Og etterpå: barnets ansikt går fra anspent og forknytt, til rolig og fredfylt. Det er ikke okei å la følelser gå utover andre, men det er helt naturlig å ha disse følelsene i utgangspunktet.

Å bli lei seg når noen andre tar favorittleken er en naturlig reaksjon for en 2-åring. Kanskje er den voksnes «slutt å gråte for det der»-reaksjon som ikke er naturlig? Vi kan ikke alltid avverge situasjoner der barnet blir lei seg. Men vi kan vise barnet at det å bli lei seg vil kunne skje, og at det ikke er farlig. Det går over, men kanskje ikke med en gang. Med noen som er der for én går det meste bra.

VÆR DER FOR MEG

Jeg mener at vi må gi barna et godt indre kompass for å akseptere og håndtere følelser. For å kunne velge en annen tilstand enn den de befinner seg i, må de først ha tryggheten på at å være der de er, akkurat nå, er akseptert.

Men for å hjelpe barna med dette, trenger vi å først ta en titt på oss selv som voksne. Hvordan skal vi lære barn å takle følelser dersom vi ikke takler våre egne? Vi må selv være kompe-

tente på dette området for å være med barn når de har sterke følelsesutbrudd. Vi må tåle oss selv for å tåle andre. Være med det som skjer i oss, uten å dømme, uten å definere. Puste. Være bevisst. «Hva skjedde i meg nå? Sint? Ok. Vær med. Pust i det.» Det kan ta kort eller lang tid, men det kommer til å lette. Kanskje trenger det ikke mer enn et sekund til for å skifte en følelse. Energien oppløses og går over i en annen form. Lettelse. Ro. Dette kan vi vise barna også.

ANERKJENNE FØLELSER

Vi vil så gjerne dysse ned, fjerne følelsene, ta vekk det som gjør vondt, hindre vanskeligheter. Vi kan ikke ta vekk noe fra noen. Men vi kan være der som en støtte, og lære bort dette: «this too shall pass». Følelser vil alltid kunne slippe taket om de får bli anerkjent for det de er, akkurat nå.

Veien ut er gjennom; for å komme ut av følelsen må en tåle å gå gjennom den. Uten å reagere, uten å måtte vise det for andre eller forklare. Vi trenger ikke engang å analysere hvorfor følelsen er der. Og iblant er det nok å si «hei følelse, jeg ser deg!». Som voksen skal vi være til stede, lytte om det trengs, og være tilgjengelig i det barnet går gjennom det som det går gjennom. Uten å forandre og definere.

Men aktiv til stede, sammen med. Ja, det kan gjøre vondt. Veldig vondt. Men å orke det mens det står på, det tror jeg gjør oss rustet til å takle det meste i livet. Og jeg tror denne evnen er en gave å gi til barna, fremfor å ta vekk evnen til stå i vanskelige situasjoner. Min erfaring er at barn som møtes der de er følelsesmessig, fremfor å bli avvist eller forandret på, er de som raskest ser ut til å få det godt igjen.

DU KAN VÆRE DEN ENE

Bak reaksjoner, utbrudd, tårer, sinne, aggressivitet, hva enn det måtte være, hører jeg en stemme som sier «jeg vil bare at noen skal være der for meg».

Og du som leser dette kan være den noen. Den som rommer hele barnet, ikke bare de sidene som er enkle å like. Da er du ikke bare noen, men en ubeskrivelig viktig brikke i et barns liv. En hånd, en klem, et blikk, et fang; kanskje skal det ikke mer til? At noen er der, med raus aksept, gjør at barnet selv kan ta steget gjennom, og ikke utenom.

† Følelser vil alltid kunne slippe taket om de blir anerkjent, mener artikkelforfatteren. Foto: Fotolia.com

TEKST:

Cecilie Dyrkorn Fodstad
Høgskolelektor i norsk, DMMH
cecilie.fodstad@dmmh.no

TEKST:

Christine B. Østbø Munch
Førsteamanuensis i norsk, DMMH
christine.b.o.munch@dmmh.no

SPRÅKPAKKER ER INGEN GAVEPAKKER

Du trenger ikke ferdige språkpakker i barnehagen. God språkutvikling kan være helt gratis.

Barnehagelærere utsettes for et stort press fra ulike typer aktører om å bruke eller kjøpe ulike program eller pakker som enten retter seg inn mot generell atferdsregulering, eller mot spesifikke sider ved barns utvikling, for eksempel språkutvikling.

FRISTENDE

Som ansatte ved norskseksjonen ved Dronning Mauds Minne Høgskole for barnehagelærerutdanning er vår jobb å bidra til at kommende barnehagelærere har kunnskap om og kjenner til gode arbeidsmåter for å støtte alle barns språkutvikling. At tryggheten på egen fagkunnskap kan rokkes når tilbudene om språkpakker strømmer på, forstår vi veldig godt. I tillegg vet vi også at ferdiglagde opplegg kan være fristende i en altfor travelt hverdag. En av disse ferdiglagde pakkene er Bravo-leken,

etablert av Heidi Aabrekk, som nylig har fått nærmere 700 000 kroner for å utvikle et språklæringsopplegg for flyktninger (Adresseavisen 15. oktober 2016). Bravo-leken har også fått redaksjonell omtale fra andre aviser og i NRK, og Aabrekk har blant annet vunnet årets gründerpris (2014) og blitt kåret til årets gründerkvinne på Vestlandet (2014). Vi tar det for gitt at det ikke er fagpersoner med innsikt i barns språkutvikling som står bak verken den redaksjonelle reklamen eller prisene som har drysset over konseptet Bravo-leken. Med denne kronikken ønsker vi å vise at ikke alle ferdigopplegg ivaretar et helhetlig perspektiv på barns læring, og at god språkutvikling faktisk kan være helt gratis.

IKKE BASIS I FORSKNING

Bravo-leken ble først utviklet for barn med spesielle behov, siden mange av disse får for lite språkstimulering.

Men ifølge nettsidene til Bravo-leken passer den for alle barn mellom 0 og 12 år, uavhengig av morsmål, alder og språkgrunnlag. Essensen i opplegget, slik vi forstår det ut fra nettsidene, er en mengde aktiviteter og bilder som kobler bokstav (ord?), begrep og fysisk aktivitet, for å stimulere hjernen best mulig – helst hver dag i 12 måneder. I mediebildet framheves Bravo-leken som en vidunderkur for å lære barnehagebarn muntlig og skriftlig språk på ordnivå. Foruten å stimulere språkutviklingen, resulterer den, ifølge deres egne nettsider, også til at behov for spesialpedagogisk hjelp «i barneskolen blir redusert og flere barn lærer å lese allerede før høstferien i 1. klasse».

Dersom dette er sant, er vi enige i at dette er fantastiske forskningsnyheter, men vi kan imidlertid ikke se at disse påstandene er underbygget med forskning.

DEN GODE SAMTALEN

Det fins dessverre svært mange som vil selge ferdige pakker til barnehagene, og som samtidig påstår at dette hjelper barn til økt ordforråd og ordforståelse.

Språk er mye mer enn et ord uten kontekst. For å tilegne seg språk må språket brukes i meningsfylte situasjoner i en meningsfull sammenheng.

Barn trenger også stadige repetisjoner for å tilegne seg språket, og 120 ferdige samlingsstunder som konseptet Bravo-leker inkluderer strider mot all vår kunnskap om hva som er god språklæring. Forskere på barns språk fremhever den gode samtalen som den viktigste og beste arenaen for barns språkutvikling (se for eksempel Bae 2011, Gjems 2009, 2011, Palludan 2010), men det krever også at den voksne samtalepartneren har gode dialogferdigheter og innsikt i det barnet ønsker å prate om. Da vil det være muligheter for både god språkstimuli og kunnskapsutvikling. Bilder kan være et godt verktøy for den gode samtalen, men da tenker vi på bilder fra for eksempel turer, forestillinger

eller lekesituasjoner barnet selv har opplevd og dermed vært delaktig i.

BØKER BEST

Det finnes andre og mye bedre måter å jobbe med barns språktilegnelse på enn det Bravo-lekkonseptet kan tilby. Vi mener alle barn, inkludert flyktningbarn, som Bravo-leke nå skal hjelpe, bør tilbys gode leseopplevelser tilpasset deres egen alder, språkforståelse og interesser. Bøker er en veldokumentert vei til målet om god språkutvikling (for eksempel Broström et al. 2013, Hoel et al. 2011). Hvorfor er det det? Jo, fordi samtaler om tekst og bilde i ei bildebok er språk satt inn i en sammenheng, og det lærer barn språk av. I tillegg gir man barnet tilgang til nærhet, fantasi, ingredienser til lek, analytiske fortrinns, forståelse for tekst og bilde, nysgjerrighet på språk, glede over bøker, likeverdige samtaler om hvilken mening man leser ut av boka, kunnskap og mye mer. For flyktningbarn kan bøker også føre til at de deler fortellinger fra sitt eget liv, noe som igjen kan påvirke deres samtale helse positivt. Bibliotekansatte er eksperter i å finne fram bøker, og vi vet at barnehager får låne bøkene utover vanlig lånetid.

REPETISJON VIKTIG

Repetisjon er, som nevnt, avgjørende når barn erobrer språket. Det er derfor vesentlig at barnehager får låne noen bøker som de kan ha over tid. NAFO (Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring) har et stort register fortellinger på alle mulige språk og skriftspråk tilgjengelige på sine

nettsider. Gratis! Biblioteket kan også bestille bøker fra det flerspråklige biblioteket i Oslo. Gratis! Vi synes konsepter som Bravo-leker feilinformerer barnehager og flyktningmottak om hva som er de beste tiltakene for barnas språk. Vi ønsker å vise at det fins andre, og etter vårt syn, bedre måter å hjelpe barn i deres språktilegnelse på, slik at ikke asylmottak og barnehager bruker verdifull tid og økonomiske ressurser helt feil.

LITTERATUR:

- ADRESSEAVISEN (2016).** Heidi skal lære flyktningbarn norsk. Lørdag 15. oktober.
- BAE, B. (2011).** Gjensidige inkluderingsprosesser – muligheter i dagligdagse samspillsbarnehager. I Tora Korsvold (red.) *Barndom, barnehage, inkludering*. Bergen: Fagbokforlaget, 2011. (side 104-129) bravoleken.no
- BROSTROM, S., DE LOPEZ, K.J. & SATERDAL, I.-J. (2013).** *Dialogisk lesing i teori og praksis*. Oslo: Pedagogisk Forum.
- GJEMS, L. (2009).** *Å samtale seg til kunnskap. Sosiokulturelle teorier om barns læring om språk og gjennom språk*. Bergen: Fagbokforlaget.
- GJEMS, L. (2011).** Hverdagssamtalene – barnehagens glemte læringsarena? I L. Gjems & G. Løkken (red.) *Barns læring om språk og gjennom språk. Samtaler i barnehagen*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk. Side 43–64.
- HOEL, T., OXBOROUGH, G.H.O. & WAGNER, A.K.H. (2011).** *Lesefrø. Språkstimulering gjennom leseaktiviteter i barnehagen*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- HØIGÅRD, A. (1999, 2013).** *Barns språkutvikling – muntlig og skriftlig*. Oslo: Universitetsforlaget.
- LILLEMYR, O.F. (1990).** *Leik på alvor*. Oslo: Tano.
- LILLEMYR, O.F. (2012).** *Lek på alvor*. Oslo: Universitetsforlaget.
- NRK.** Hentet 25.11.2016: <https://www.nrk.no/sognogfjordane/ny-metode-a-laera-sprak-1.11054818>
- PALLUDAN, C. (2005).** *Børnehaven gjør en forskel*. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.

**Les
FØRSTE
STEG
digitalt**

Nå kan du du
på en enkel måte
få hele bladet digitalt.

Gå inn på udf.no og
logg inn på **Min side**.
Velg Første steg
som eblad.

Har du spørsmål
om ordningen?

Kontakt oss på
marked@utdanningsnytt.no
eller telefon 24 14 23 30

utdanningsnytt.no/forste-steg

Foto: Shutterstock

ØNSKER DU Å ANNONSERE I FØRSTE STEG?

FØRSTE STEG kommer ut fire ganger i året og er et faglig-politisk tidsskrift med reportasjer, aktuelle fagartikler og debatter med hovedvekt på barnehage og oppvekst.

Målgruppen er barnehagelærere, barnehagelærerstudenter, styrere i barnehager, høyskolelærere og fagfolk tilknyttet de kommunale barne- og oppvekstetater.

**Ta kontakt for et
uforpliktende tilbud!**

Ann-Kristin Valby
kikki@salgsfabrikken.no
Telefon 901 19 121

NÅ UT TIL
37.000
LESERE!
GODKJENT OPPLAG:
28.842
(FMK 2016)

utdanningsnytt.no/diverse/annonseinformasjon

TEKST:**Ingvild Aga**

Leder Kontaktforum barnehage i

Utdanningsforbundet

ingvild.Aga@utdanningsforbundet.no

KJÆRE NORA

Jeg håper du er en av barna som får oppleve at alle barnehager må ha minst 50 prosent barnehagelærere. For i dag er norske barnehager en sinke i forhold til lærertetthet sammenlignet med andre nordiske land.

F

or litt over ett år siden ble jeg mormor til lille Nora. Helt fra hun var nyfødt har jeg fått være mye sammen med henne, og det har vært en fantastisk reise. Jeg er fremdeles fascinert av utviklingen til det lille barnet. Det første smilet, det å rulle over på magen, gripe bevisst etter ting, kommunikasjonen mellom henne og meg gjøre et sterkt inntrykk.

I dag er Nora over ett år, springer og er en klatremus. Hun kan ikke mange ord, men hun kommuniserer likevel – ved kreativt å vise meg hva hun vil og mener.

SKAPT LITE DEBATT

I november startet Nora i barnehagen. Her skal hun være i mange timer hver dag. Vil hun møte kvalifiserte barnehagelærere, som vil respondere på hennes ytringer og bygge en god relasjon til henne? Og har barnehagen kvalifiserte barnehagelærere som kan skape et godt pedagogisk innhold for alle barna i barnehagen?

Utdanningsforbundet har jobbet mye med høringsutkastet til ny

rammeplan – og vi har fått mange innspill fra organisasjonen, men høringsutkastet har skapt lite debatt i det offentlige rom. Kanskje var vi lettet over Stortingets vedtak i fjor om at de ikke ønsket den retningen for barnehagen som statsråden ønsket? Profesjonen sto samlet, og vi ble hørt.

Rammeplanen er et viktig arbeidsverktøy, og viktige spørsmål nå vil handle om barnehagelærerens ansvar og autonomi.

Vil en ny rammeplan automatisk endre praksis og øke kvaliteten? Jeg tror ikke det, nettopp fordi krav og forutsetninger ikke henger sammen.

Det er lite ambisiøst og skuffende at statsråden ikke tar i bruk den viktigste faktoren for å heve kvaliteten på barnehagetilbudet: å øke barnehagelærernormen til minst 50 prosent. Uten flere barnehagelærere vil ikke regjeringen nå målet om et likeverdig tilbud til alle barn. Ny forskning viser at det er nok barnehagelærere til en norm på 50 prosent i størstedelen av landet. Så dette er mangel på politisk vilje, Torbjørn Røe Isaksen.

SINKE I NORDEN

Barnehagen er utdanning og har gjennom rammeplanen et bredt samfunnsmandat. Siden den første barnehageloven kom i 1975 har mye skjedd, men spesielt en ting er forverret, og det er andel barnehagelærere. Sammenlignet med andre utdanningsinstitusjoner i Norge og barnehager i våre nordiske land er Norge en sinke hva angår lærertetthet i barnehagen.

Etter høringsrunden vil departementet fastsette ny rammeplan som skal iverksettes fra 1. august i år. Hvordan skal den nye rammeplanen implementeres, hvem vil få ansvaret og vil det bli satt av tid til det? Og vil det følge med midler? Jeg håper det, for Nora og alle barn sin del. Lykke til Nora, mormor heier på deg!

TEKST:

Nadja Rosenqvist
Advokat i Utdanningsforbundet
nadja.rosenqvist@utdanningsforbundet.no

Yrkesskade i barnehagen

Hvis du som ansatt i barnehage blir utsatt for en hendelse på jobben som fører til en skade eller sykdom, kan du ha blitt utsatt for en yrkesskade.

En yrkesskade defineres som en personskade, sykdom eller et dødsfall som oppstår som følge av en arbeidsulykke. En sykdom kan også godkjennes som yrkessykdom hvis den er en følge av skadelig påvirkning fra arbeidsmiljøet og er en av sykdommene som er nevnt i forskrift om yrkessykdommer.

VILKÅR FOR YRKESKADE

For å få godkjent en skade eller sykdom som yrkesskade må:

- Skaden ha skjedd som følge av en arbeidsulykke
- Ulykken må ha skjedd under arbeid på arbeidsplassen i arbeidstiden.

Som arbeidsulykke regnes en plutselig eller uventet ytre hendelse som arbeidstaker har blitt utsatt for i arbeid, eller en konkret tidsbegrenset ytre hendelse som medfører en påkjenning, eller belastning som er usedvanlig i ditt arbeid. Det betyr at det må foreligge ett ulykkesmoment for at en hendelse kan regnes som en arbeidsulykke. I forlengelsen av dette vil ikke

skader som utvikler seg på grunn av fysiske eller psykiske belastninger over tid, regnes som yrkesskade.

Yrkesskade i barnehagen kan for eksempel være skader som følge av fall, slag, spark eller annet. Ulykken må ha skjedd i arbeidstiden under utførelsen av arbeidet. Skader som skjer utenfor arbeidstiden, for eksempel på veien til og fra jobb vil som hovedregel falle utenfor yrkesskadedekningen.

MELD FRA OM SKADE

Dersom du blir påført en skade mens du er på arbeid, må du straks gi beskjed til din arbeidsgiver. Arbeidsgiver er pliktig til å melde fra om hendelsen til NAV og arbeidsgivers forsikringsselskap. Skaden bør meldes til både NAV og forsikringsselskapet selv om det på skadetidspunktet er usikkert om det senere blir aktuelt å fremme krav om utgiftsdekning eller erstatning. Fristen for å melde skader til NAV er ett år fra skadetidspunktet, men senere meldte skader kan godkjennes dersom det er åpenbart at du ble utsatt for en yrkesskade.

Det er svært viktig å oppsøke lege så fort som mulig etter skaden har skjedd, helst samme dag. I den senere

saksgangen vil det bli lagt stor vekt på den skadenære dokumentasjonen. Videre bør politianmeldelse vurderes dersom skaden er påført ved vold. Som ansatt i barnehage er du dekket av yrkesskadereglene i folketrygdloven, yrkesskadeforsikringsloven og hovedtariffavtale. En godkjent yrkesskade vil kunne gi krav på en rekke trygdeytelser etter mer gunstige regler enn vanlig, samt erstatning fra arbeidsgivers forsikringsselskap for tapt inntekt og tap i fremtidig inntekt.

Hvis yrkesskaden har ført til en varig medisinsk invaliditet på 15 prosent, eller mer vil du også kunne ha rett på ménerstatning. Erstatning etter tariffavtale utbetales imidlertid kun i de tilfeller erstatningen overstiger utmålt erstatning etter yrkesskadeforsikringsloven.

TEKST:

Pia Katarina Halvorsen
Daglig leder Den Blå Appelsin
Kanvas-barnehage, Oslo
denblaappelsin@kanvas.no

ALLE BARN, ALLES ANSVAR

«Jeg gidder ikke leke med henne, hun er så slitsom», sier fireåringen i barnehagen. Jeg blir provosert, og samtidig forstår jeg at dette ikke er jentas egne ord.

Jeg gidder ikke leke med henne, hun er så slitsom», sier fireåringen og himler med øynene. Med vekt på *gidder ikke*. Jeg ser på henne og åpner armene mine. Hun kommer og lener kroppen sin mot min. En del av meg blir provosert av det hun sier, og samtidig forstår jeg at dette ikke er denne jentas ord. De er tillært. Og nå tester hun ut kunnskapen sin. Hvor har en fireåring lært at andre mennesker er slitsomme? Hvor har en fireåring lært å himle med øynene over andre mennesker? Forskning om mobbing er entydig; foreldrene er de viktigste rollemodellene. Det er en sammenheng mellom foreldrenes holdninger og atferd på hjemmebane og hvordan barna oppfører seg i barnehagen, på skolen og blant venner.

LEK ER MAKT

Det arbeidet vi gjør i barnehagen har også stor betydning. Vi må alltid fokusere på å forebygge mobbing, utvikle handlingsplaner mot mobbing, jobbe med voksenrollen og tilstedeværelse i lek. Jeg hørte om et

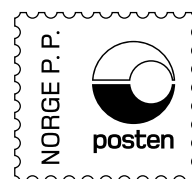
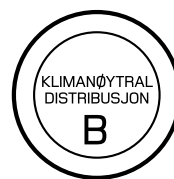
barn som hadde vært stålampe i leken i flere dager på rad. Vi vet alle at det å være stålampe (eller lignende) som regel ikke er en høystatusrolle. Lek er det viktigste barna gjør og samtidig blir leken noen ganger en arena for makt og utestenging. Det krever tilgjengelige ansatte, som observerer, reflekterer og deltar, hvis vi skal få gjort leken best mulig for flest mulig. Vi som jobber i barnehagen har et stort ansvar og en viktig oppgave i å tilrettelegge for barnas sosiale utvikling og etablering av vennskap. Det er to viktige ingredienser for å få til den livsnødvendige leken. Det er vårt ansvar at barna har gode relasjoner i barnehagen, at de føler tilhørighet og at de opplever seg som betydningsfulle i fellesskapet. Spesielt viktig er det at vi hjelper de barna som strever med å etablere vennskap på egen hånd. Som voksne kan vi gå inn og gjøre en forskjell med hensyn til barns sosiale status. I en hektisk hverdag kan det være lett å overse, eller bortforklare barn som ikke leker eller er i gode vennskap. De stille barna kan komme i skyggen av dem som tar seg mer til rette. Kampen om tilstrekkelig bemanning og 50 prosent barnehagelærere er

viktig også med tanke på å forebygge mobbing. Barna trenger nære, reflekterte og engasjerte ansatte som har tid og kompetanse til å legge til rette for lek, fellesskap, vennskap og møte alle på en anerkjennende væremåte.

PSYKOSOSIAL DUGNAD

Mitt inntrykk er at mange barnehager er opptatt av å forebygge mobbing og har det på agendaen. Jeg vil utfordre alle barnehager til å ta med foreldrene i dette arbeidet. Inviterer til dugnad i det psykososiale miljøet. Fortell hvordan foreldrene kan bidra. Fortell at mobbing skjer blant helt vanlige barn i en helt vanlig barnegruppe. Ofte er det barn som er livredde for ikke å ha en plass i gruppen. De er redde for at de kan være den neste som blir avvist, eller ekskludert. Snakk sammen om mobbing og snakk sammen om hva det innebærer å være rollemodeller.

I hvert nummer inviterer vi en barnehagestyrer til å skrive om et tema styren brenner for.

Returadresse:
Første steg
Utdanningsforbundet
Postboks 9191 Grønland
N-0134 OSLO

Fellesskap lønner seg

Fordelene for deg som medlem har blitt enda bedre. Utdanningsforbundet har lansert bilforsikring og husforsikring med unike vilkår og gode priser. Les mer og bestill på udf.no/husogbil
Fellesskap lønner seg